

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
2021-YL-117

**ARAP BAHARI SÜRECİNDE TUNUS: OTORİTERLİKTEN
DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜRECİNİN ANALİZİ**

HAZIRLAYAN
Nur TONAY

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Ali BİLGENOĞLU

AYDIN-2021

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz bir şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

/ /2021

Nur TONAY

ÖZET

ARAP BAHARI SÜRECİNDE TUNUS: OTORİTERLİKTEN DEMOKRASIYE GEÇİŞ SÜRECİNİN ANALİZİ

Nur TONAY

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ali BİLGENOĞLU

2021 XIII + 105 Sayfa

Arap Baharı süreci Tunus'ta başlamış ve diğer Ortadoğu ülkelerinde devam etmiştir. Yaşanan olaylar sonucunda ülkede çok fazla şiddet görülmemiş, ölümler yaşanmamıştır. Halkın demokrasi talebi neticesinde 2011 sonrası süreçte ülkede önce geçici hükümetler kurulmuş, kurucu meclis seçimleri yapılmış, ilk adil seçimler gerçekleşmiştir. Ardından yeni anayasa ile demokratik, eşit hak ve özgürlükler elde edilmiştir. Bu bağlamda ülke diğer Ortadoğu ülkelerine örnek olmuştur.

Tunus'taki laik gelenek sömürge döneminden itibaren modernleşme süreci ile birlikte gerek otoriter dönemde gerekse Arap Baharı döneminde kaydedilen gelişmelerin kalıcılığında kilit rol oynamıştır. Gelişmiş eğitim olanakları bilinçli bir kitle meydana getirmiştir. Habib Burgiba ve Zeynel Abidin Bin Ali döneminde rejimin otoriter kimliğini dışta tutarak gerçekleştirilen eğitim alanındaki reformlar modern bir Tunus yaratmıştır. Ülkenin bu kimliği ve özellikle laik siyasal rejimi 2011 sonrası dönemde kaydedilen otoriterlikten demokrasiye geçiş sürecinin Ortadoğu'nun diğer ülkeleri ile karşılaştırıldığında başarılı bir örnek olarak ön plana çıkışında kilit rol oynamıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Tunus, Arap Baharı, Demokrasi, Otoriterizm, Habib Burgiba, Zeynel Abidin Bin Ali

ABSTRACT

TUNUSIA IN ARAB SPRING: ANALYSIS OF THE TRANSITION FROM AUTHORITARIANISM TO DEMOCRACY

Nur TONAY

MA Thesis at International Relations

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ali Bilgenoğlu

2021 XIII + 107 pages

Period of Arab Spring started in Tunisia and continued in the other Middle East countries as well. As a result of the events that happened in that period of time, violence wasn't seen, deaths weren't happened in Tunisia as much as the other examples of the region. As a result of the demand of democracy of the Tunisians, interim governments were set up, elections of the constituent assembly and first free and democratic elections were held. With the new constitution, equal rights and freedom were granted. The country became an ideal example for the other Middle Eastern countries in the Arab Spring.

The secular tradition of Tunisia, that started to be established in the colonial period with the modernization process, not only in the authoritarian years but also during the Arab Spring, played an important role in the democratization proces of the country. Especially high level of education in the country had produced a well-educated citizens. So-called identity of the country and its secular political tradition made Tunisia one of the most successful example of the Arab Spring when compared with the others in the Middle East.

KEYWORDS: Tunisia, Arab Spring, Democracy, Authoritarianism, Habib Burgiba, Zeynel Abidin Bin Ali.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Orta Doğu bölgesinde yaşanan Arap Baharı sürecinin Tunus'un siyasi, hukuki, ekonomi, sosyo-kültürel ve eğitim üzerindeki etkisi açıklanmıştır. Tarihi boyunca bir sömürge ülkesi olan sonrasında otoriter yönetimlere ev sahipliği yapan Tunus'un nasıl demokratik bir devlet haline geldiği, hangi reformlarla ülkenin modern bir çehreye dönüştüğü belirtilmiştir.

Çalışma sürecinde her zaman yol gösterici olan, olumlu tavrı ile beni yüreklendiren, bilgi birikimi ile çok yönlü çalışmamı sağlayan, beraber çalışmaktan mutluluk duyduğum değerli danışman hocam Dr. Ali Bilgenoğlu'na sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca hayatımın her anında beni destekleyen sevgili eşime ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Nur TONAY

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	3
1. BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ DÖNEMDE TUNUS	3
1.1. Osmanlı Egemenliği Dönemi Tunus.....	3
1.1.1. İdari Yapı	3
1.1.2. Sosyo-Kültürel, Ekonomik Yapı	4
1.2. Sömürge Dönemi Tunus	5
1.2.1. 12 Mayıs 1881 Bardo Antlaşması.....	7
1.2.2. 8 Haziran 1883 Marsa Antlaşması.....	9
1.3. Tunus'ta Milliyetçilik ve Bağımsızlık Hareketleri (Kurulan Partiler).....	9
1.3.1. Genç Tunuslular Partisi / Milliyetçilik ve Bağımsızlık Hareketleri	9
1.3.2. Tunus Partisi ve Düstur Partisi	11
1.3.3. Reform Partisi	12
1.3.4. Tunus Komünist Partisi ve Tunus İşçileri Genel Konfederasyonu	13
1.3.5. Habib Burgiba ve Yeni Düstur Partisi	13
1.4. Fransa'nın Tunus'ta Yaptığı Reformlar.....	17
1.4.1. İdari Alanda Yapılan Reformlar	17
1.4.2. Hukuk Alanında Yapılan Reformlar.....	19
1.4.3. Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan Reformlar	20

1.4.4. Sosyal Yapıda Yaşanan Reformlar	23
1.4.5. Ekonomik Yapıda Yapılan Reformlar	24
2. BÖLÜM	25
2. OTORİTER DÖNEMDE TUNUS	25
2.1. Habib Burgiba Dönemi: Yapılan Reformlar ve Yaşanan Gelişmeler.....	25
2.1.1. Hukuki ve İdari Alanda Yapılan Reformlar: 1959 Tunus Anayasası'nın Kabul Edilmesi	26
2.1.2. Eğitim Alanında Reformlar	30
2.1.3. Kültürel Alanda Yapılan Reformlar	30
2.1.4. Sosyal Alanda Yapılan Reformlar	31
2.2. Zeynel Abidin Bin Ali: Yapılan Reformlar ve Yaşanan Gelişmeler	35
2.2.1. Hukuk Alanında Yapılan Reformlar	36
2.2.2. Yönetim Alanında Yapılan Reformlar.....	42
2.2.3. Eğitim Alanında Yapılan Reformlar	43
2.2.4. Kültürel Alanında Yapılan Reformlar	43
2.2.5. Sosyal Alanda Yapılan Reformlar	44
2.3. Uzlaşma Döneminin Son Bulması ve Baskıcı Dönemin Başlaması.....	45
2.3.1. 1994 Genel Seçimleri	47
2.3.2. 1999 Genel Seçimleri	48
2.3.3. 2004 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	49
2.3.4. 2005 Yerel Seçimleri	49
2.3.5. 2009 Seçimleri	50
3. BÖLÜM	53
3. ARAP BAHARI VE TUNUS	53
3.1. Arap Baharı.....	53
3.2. Tunus ve Yasemin Devrimi Süreci.....	54
3.3. Arap Baharı'nın Başlama Nedenleri.....	55
3.3.1. Ekonomik Nedenler	55

3.3.2. Siyasi- İdari Nedenler	56
3.3.3. Sosyo-Kültürel Nedenler	56
3.3.4. Teknolojik Nedenler	57
3.4. Demokratikleşme Yolunda Atılan Adımlar	58
3.5. Zeynel Abidin Bin Ali Döneminin Sona Ermesi	59
3.6. 23 Ekim 2011 UKM Seçimlerine Katılan Önemli Partiler.....	60
3.6.1. En Nahda Partisi (Hizb-un Nahda)	63
3.6.2. İlerici Demokratik Parti (El Hizbu'd Demokrati El Tekaddumi).....	65
3.6.3. Cumhuriyet İçin Kongre Partisi (El Mu'temer Min Ecli'l Cumhuriyye).....	66
3.6.4. Özgürlük, Adalet ve Kalkınma İçin Halkın Talebi Partisi (El Arizatu's Şabiyye Li'l Hurriyyeti Ve'l Adaleti Ve't Tenmiye).....	67
3.6.5. İş ve Özgürlükler için Demokratik Forum Partisi (Hizbu'l Tekettul'id Demokrati Min Ecli'l Ameli Ve'l Hurriyyat)	67
3.6.6. Tunus Komünist İşçi Partisi.....	67
3.6.7. Sol Sosyalist Partisi	68
3.6.8. Tunus Demokratik ve Vatansever Emek Partisi	69
3.6.9. Yeşil Tunus Partisi.....	69
3.6.10. Sosyalist Demokratlar Hareketi.....	69
3.6.11. Sosyalist Liberal Parti.....	69
3.6.12. Yenilenme Hareketleri.....	70
3.7. 23 Ekim 2011 Ulusal Kurucu Meclis (UKM) Seçiminde Başarılı Olan Partiler.....	70
3.8. 27 Ocak 2014 Anayasası'nın Kabulü	73
3.9. 26 Ekim 2014 Parlamento Seçimlerine Katılan Partiler, Seçim ve Sonuçları.....	77
3.9.1. Seçimlere Katılan Siyasal Partiler	78
3.9.1.1. Nahda Partisi	78
3.9.1.2. Nida Tunus (Tunus'un Sesi) Partisi	78
3.9.1.3. Halk Cephesi İttifakı	79
3.9.1.4. Ettakatol- Demokratik Emek ve Özgürlükler Forumu	79

3.9.1.5. Cumhuriyetçi Kongre Partisi (CPR)	79
3.9.2. Parlamento Seçimleri.....	80
3.9.3. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	81
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	87
5. KAYNAKLAR.....	90
ÖZGEÇMİŞ	95

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. Ulusal Kurucu Mecliste Sayısal Olarak Sandalye Dağılımı 71

Tablo 3.2. Ulusal Kurucu Mecliste Yüzdalık Olarak Sandalye Dağılımı 71

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CPR	: Cumhuriyet için Kongre Partisi
GOKAP	: Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
NAHDA	: Rönesans Partisi, Yeniden Doğuş Partisi
UGTT	: Tunus İşçileri Genel Birliği
PSD	: Sosyalist Düstur Partisi
RCD	: Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi
UKM	: Ulusal Kurucu Meclis
TKİP	: Tunus Komünist İşçi Partisi
FDTL	: İş ve Özgürlükler için Demokratik Forumu (Ettakol)
UPL	: Özgür Vatansever Birlik Partisi

GİRİŞ

Tunus bulunduğu jeopolitik konum nedeniyle birçok kültüre ev sahipliği yapmış, bölgedeki egemen güçlerin daima ilgi odağı olmuştur. Birçok Arap ülkesi gibi Osmanlı hakimiyetine girmiş, manda ve sömürge dönemini bağımsızlıkla sonuçlandırmış, sonrasında da otoriter döneme geçmiştir. Otoriter dönemle birlikte ülke yeni bir düzen arayışına başlamış, halkın içindeki tam bağımsızlık isteği ile yapılan eylemler hatta ayaklanmalar sonucunda demokratik bir ülke olmanın ilk adımları atılmıştır. Arap Baharı sürecinin Ortadoğu ülkelerinin diğerlerinin aksine Tunus'ta belli bir düzeyde demokratikleşme başarısı kaydettiğini savunan bu çalışmada ülkenin Arap Baharı sürecinde ve ertesinde otoriterlikten demokrasiye geçiş sürecinin analizi yapılacaktır. Ülke demokrasiyi seçmek adına birçok girişimde bulunmuş ve himayesinde bulunduğu Fransa'nın ülkeye yerleştirdiği modern anlayış ve sonrasında otoriter dönemde yönetimin başındaki kişilerin ülkeyi her anlamda ileri seviyeye getirme çabası bu girişimleri desteklemiştir. Bu bağlamda bu üç dönemi irdeleyerek ülkenin nasıl demokratik bir yapıya dönüştüğü açıklanacaktır.

Bu bağlamda birinci bölümde; Tunus'un Osmanlı dönemindeki idari ve sosyal yapısı, aynı zamanda ekonomik ve kültürel yapısı hakkında bilgi verilmiş, sonrasındaki ülkeye büyük ölçüde etkide bulunan Fransız sömürgesi irdelenmiştir. Avrupa'nın "Medeniyet Beşiği" olarak bilinen Fransa'nın Tunus idaresini ele alması ülkenin modern bir çehreye çok daha erken ulaşmasına neden olmuştur. Fransa'da bulunan eğitim, ekonomi, idari ve sosyal anlamda var olan şartları Tunus sistemine dahil etmiş ve de aynı zamanda bunları yaparken baskıcı bir yöntem uygulamamıştır. Bu reformcu yaklaşım ülkede Burjuva sınıfını oluşturmuş, bilinçlenen halkta bağımsızlık adına milliyetçilik ağır basmaya başlamıştır. Fransa hiçbir zaman sömürge politikalarını Tunus'ta uygulamamış aksine ülkeyi daima her anlamda geliştirmeyi amaçlamıştır. İdari, ekonomik, sosyal, ekonomik alanlarda tam anlamıyla ülkeye nüfuz etmiş fakat bağımsızlık istekleri konusunda da ülkeyle inatlaşmadan bağımsızlık yolunda Tunus'u desteklediği belirtilmiştir. Kısaca bu bölümde himaye döneminde Fransa'nın Tunus'a olumlu katkıları ve bu katkılarında ülkeyi bağımsızlığa nasıl götürdüğü, yapılan reformların ülkeyi nereden nereye getirdiği açıklanmıştır.

İkinci bölümde bağımsızlık sonrası ülkenin başına geçen Habib Burgiba'nın Fransız etkisinde, batılılaşma yolunda ülkede hukuk, eğitim, sosyal alanda, kişi hak ve özgürlüklerinin olduğu, demokratik seçimlerin yapılması adına, kadınlara birtakım hakların

verilmesi hususunda yaptığı reformlara yer verilmiştir. Bu reformlarla barış içinde yaşayan, hak ve özgürlüklere sahip, modern, vizyon sahibi, kültürlü bireylerin olduğu, özellikle gerçek bir demokrasinin olduğu bir ÷lke yaratma çabası belirtilmiştir. Habib Burgiba'nın ÷lkeye katkıları aktarılmış lakin tek başkan olma hevesi nedeniyle kansız bir darbe ile Zeynel Abidin Bin Ali tarafından yönetimden indirilmiştir. Ülkeyi tek başkan olma hevesi ile demokratik bir çehreden uzaklaşılması nedeniyle Zeynel Abidin Bin Ali bu konuda çalışmalarda bulunulduğundan bahsedilmiştir. Bin Ali döneminde de modern bir Tunus için birçok reform uygulanmış hakikaten de ÷lke kısa zamanda Ortadoğu gibi bir bölgede batılılaşma adına çok yol alınmıştır.

Son bölümde ise otoriter dönem sonunda Muhammed Buazizi adlı gencin kendini yakması ile başlayan Arap Baharı sürecinin, ÷lkede yaşanan özellikle yönetim/idari alanda uygulanan reformların bir sonucu olarak ÷lkedeki demokratikleşme adına yaşanan olaylara değinilmiştir. Her dönemde yapılan seçimler bir öncekine göre şeffaflığını ve güvenilirliğini korumuş, Tunus'un tarihi boyunca kendini bir Ortadoğu ÷lke çehresinden çıkararak Arap Baharı sonunda ÷lkenin geldiği noktalar açıklanmıştır.

Bu çalışmada genelde Arap Baharı süreci ve Ortadoğu hakkında, özeld e Tunus üzerine yayımlanan kitap, makale, tez ve bildiri gibi ikincil kaynaklar kullanılmış; demokratikleşme sürecinin analiz edilmeye çalışıldığı bölümlerde ise yeni Tunus Anayasası, seçim verileri gibi resmi kaynaklara da yer verilmiştir. Bunlara ek olarak döneme ilişkin gelişmelerin takip edilebilmesi adına çeşitli haber kaynaklarına da internet üzerinden erişim sağlanmıştır.

1. BÖLÜM

1. BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ DÖNEMDE TUNUS

1.1. Osmanlı Egemenliği Dönemi Tunus

Tunus tarih boyunca sahip olduğu jeopolitik konum nedeniyle konum nedeniyle özellikle Akdeniz bölgesinde üstünlük sağlamak açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Göç, işgal ve ticaretin kesiştiği noktalarda bulunması nedeniyle de önemi bir kat daha artmıştır. Bu önemli konumu Tunus'un birçok uygarlık tarafından ilgi görmesine, birçok kültüre ev sahipliği yapmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ülke tarihi boyunca birçok defa istila edilmiş ve Akdeniz bölgesinde egemen olma fikri medeniyetlere her zaman cazip gelmiştir. 1534 Osmanlı İmparatorluğu'nun Tunus'u fethetmesine kadar Berberiler, Kartacalılar, Fenikeliler, Romalılar ve Araplar gibi birçok etnik ve göçmen gruplara ev sahipliği yapmıştır (Yaman, 2018: 21). Sonrasında İspanyol egemenliği altındaki Tunus'a Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk askeri müdahalesi 1534 yılında Barbaros Hayreddin Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak daha sonrasında İspanya kralı V. Karl Tunus'u işgal etmiş ve Barbaros Hayreddin Paşa geri çekilmek zorunda kalmıştır (Akagündüz, 2011: 143-145). Tunus böylelikle yaklaşık olarak 45 yıl gibi bir süre İspanya hakimiyetinde kalmıştır. Zira bölge Kuzey Afrika'da kalıcı bir güç haline gelmek Habsburglar (İspanya) ve Osmanlı İmparatorluğu için önemli bir durumdadır. Bu yüzden 1574'de Tunus'a egemen olmak için tekrar karşı karşıya gelmişlerdir. Bu karşılaşmanın sonunda Osmanlı İmparatorluğu galip gelmiş ve Tunus Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Tunus'a, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti süresince gerek idari ve sosyal yapı gerek kültürel ve ekonomik yapısında önemli etkileri olmuştur. Bu bölümde söz konusu etkiler ayrı başlıklar halinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.1.1. İdari Yapı

Tunus, 1774 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da "Garp Ocakları"¹ adıyla adlandırdığı üç eyaletten biri olmuştur. Önce merkezden gelen Beyler tarafından idare edildikten sonra muhafız olarak bırakılan yeniçeriler otoriteyi ele geçirmişler ve "Dayılar Dönemi" başlamıştır. Bu süreçte Beyler ismen hüküm sürerken hakiki otorite Dayı'nın elinde kalmıştır (Maksudoğlu, 1996: 192-195). Zamanla Beylerin

¹ Garp Ocakları olarak isimlendirilen Trablusgarp, Tunus ve Cezayir "Evliye-i Mümtaze" adıyla üç ayrı askeri ocak yönetimi altında Barbaros Hayreddin Paşa tarafından Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.

etkileri giderek artmış ve yönetimi ele geçirmişlerdir. 1956 Tunus bağımsızlığına kadar Muradi ve Hüseyini Hanedanları idarenin başında ülkeyi yönetmişlerdir (İslamoğlu, 2008: 6).

Genel hatları ile o dönemde Tunus, Osmanlı Devleti'nin küçük bir örneği durumundadır. Tunus halkının uyumlu ve huzurlu bir şekilde yaşama arzusu ve yönetime karşı itaatkar tutumu Osmanlı'nın çok fazla kuvvet uygulamadan ülkeyi yönetebilmesini sağlamıştır. Resmi olarak bakıldığında ise Tunus, Osmanlı İmparatorluğu için bir Arap vilayetidir, resmi evraklarda “Tunus Niyabet-i Saltanatı“, “Tunus Emareti” ve “Tunus Beyliği” olarak geçmektedir. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Batının etkisiyle birlikte, özellikle siyasi yazışmalarda Beylerbeylik yerine “niyabet” veya “emaret” terimleri kullanılmıştır (Kuzu, 2017: 8-9). Tunus Beyliği'nde Bey'in yetkileri sınırsızdır. İç ve dış işleri yürütmek için “Vezir- Ekber” denilen yardımcıları bulunmaktadır. Beylik içindeki tüm bölümler Osmanlı'dan gelmektedir. Örneğin, Osmanlı Devleti yönetiminde bulunan “Divan” kurumu Tunus'ta daha küçük ölçekte bulunmaktadır. İdari kayıtlar ve resmi yazışmalar Türkçe tutulurken, mahalli dil olan Arapça yerel yönetimde geçerli olmuştur. Genel olarak bakıldığında Osmanlı'da bulunan idari yapı Tunus'ta da yürürlüğe konmuştur. Önce Osmanlı Devleti kendi yönetim sistemini Tunus'ta uygulamış, zamanla Tunus'taki Türk idaresi Tunuslu halka kaymıştır (Kavas, 2012: 393-397).

1.1.2. Sosyo-Kültürel, Ekonomik Yapı

Tunus'ta halk, şehirli/yerleşik halk “Beldi” ve göçebe “Bedevi” olmak üzere iki sınıfa ayrılıyordu. Yerleşik halk, nüfusun yarısını oluşturuyor, tarım, zanaat ve ticaretle uğraşıyordu. Yerleşik halkı Türkler, Memlukulular ve Tunuslular oluşturuyordu. Yerleşik halkın nüfus yoğunluğu şehirler ve sahil kesimleri etrafında toplanmış olup; Tunus, Kayrevan, Mehdiya, Sus, Monastır, Sfaks kalabalık kentler olarak ön plana çıkmaktadır (Stiti, 2008: 5-6). Yerleşik halkın yanı sıra göçebeleri oluşturan aşiret ve kabileler bulunuyordu. Genel itibariyle hayvancılık ile uğraşan bu kesim geleneklerine bağlı yaşamaya önem veren bir yapıya sahipti. Bu iki grup dışında ülkede yaşayan gayrimüslimlerde bulunmaktaydı. Genel olarak Tunus şehrinde konuşlanmış bu grup Fransızlar, Yahudi, Malta ve İtalyan gayrimüslimlerden oluşuyordu. Ticaret hayatında aktif olan bu grup Tunus mahkemelerine bağlı olmamakta ve davalarına kendi ülkesinin konsolos mahkemelerinde bakılmaktaydı. Bunun yanı sıra Tunus devleti bu gayrimüslimlerden vergi toplamamakta ve kamu yerlerinde onları görevlendirememekteydi (Stiti, 2008: 19). 19.

yüzyıla gelindiğinde Tunus mamul maddeler ithalatçısı, ham maddeler ihracatçısı bir ülkeydi. Gelişmiş tek sanayi kolu “Şeşiyye” denilen Tunus fesi üretimiydi. Ancak bu da zamanla Avrupa mallarıyla rekabet edememişti. Özellikle kapitülasyonlar; ekonomiye ağır darbe vurmuş ve Avrupa sanayi devriminin getirdiği yenilikler Tunus ekonomisini sarsarak halkı fakirleştirmişti (İslamoğlu, 2008: 10). Ayrıca ülkede korsanlık ve esir ticareti de yapılmaktaydı fakat Fransızların Cezayir’i işgali ile esir ticareti ve korsanlığın yasaklanması ekonomiyi bozan bir başka faktör olarak ön plana çıkmıştır.

Tunus klasik anlamda modernite ile tanıştığı 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar kendi sosyal, idari, kültür ve ekonomik sistemi içinde yaşamaktaydı. Ancak Avrupalı modern fikir ve mallar yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Tunus’a girince; anayasa, liberalizm, meşruti yönetim, köleliğin kaldırılması, insan hakları, modern ticaret ve maliye düzeni gibi yeni unsurlar gündeme gelmeye başlamıştı. Bu kapsamda Ahmet Paşa/Bey zamanında başlayan reform hareketleri, halefleri Muhammed Paşa/Bey ve Muhammed Sadık Paşa/Bey ile Hayrettin Paşa dönemlerde devam etmiş ve Tunus’un idari sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamını değiştirmiştir (Stiti, 2008: 8).

1.2. Sömürge Dönemi Tunus

19. yüzyılın ikinci yarısı modern Tunus tarihinde sömürge idaresinin yaşandığı bir sürece işaret etmektedir. Bu bağlamda öncelikle bölgenin Fransız tarafından işgaline sebep olan birkaç önemli gelişmeye değinmek gerekirse ilk olarak devlet yönetiminden sorumlu isimlerin yetersizliği ve olumsuz davranışlarını söylemek yanlış olmayacaktır. O dönemde daha önce ifade ettiğimiz üzere Tunus Beyler tarafından yönetiliyordu fakat bu Beyler halka uzak kişiler olup; halkı devletin çıkarları doğrultusunda kullanıyor, halkı sadece ağır vergi veren bir topluluk olarak görüyordu. Ek olarak Beyler reform adı altında borç alma politikasını geliştirerek devleti bataklığa sürüklemekte, halkı perişan etmekte, dolayısıyla sosyal ve ekonomik durumu kötüleştirmekteydiler. Tüm bu sebeplerden ötürü Tunus, o zamanlar sosyal ve ekonomik sorunlarla boğuşan Avrupa güçlerinin ilgi odağı haline almıştı. Sonunda bu durum, Fransız himayesinin ülkeye yerleşmesine neden olmuştur (Stiti, 2008: 20).

Özellikle Ahmet Bey zamanında yapılan reformların alt yapısı olmamasından dolayı dış ülkelerden borç almaya yönelmiş bu da bu ülkelerin Tunus’un iç işlerine karışmaya başlamasına neden olmuştur (Alatlı ve Yalçın, 2004: 46). Bunlara bir de Beylerin rahat ve

keyfine düşkün tavırları eklenince özellikle Fransa başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin Tunus üzerindeki etkisini artırmasına neden olmuştur. Bunlara ek olarak oluşan dış borçlanmayı kapatmak için Fransa başta olmak üzere İngiltere, İtalya gibi ülkelerle ticari antlaşmalar yapılmış yapılan bu antlaşmalar ülkeyi daha fazla dışa bağımlı yapmasının yanına bir de borçların ödenememesi eklenince Tunus kolayca sömürülmeye müsait bir hal almıştır (Stiti, 2008: 18-21).

O dönemde işgal sürecini hızlandıran olaylardan bir diğeri de 1878 Berlin Kongresi'dir. Bu kongrede görüşülen konular ve alınan kararlar bakımından Akdeniz ve Avrupa'nın yeniden şekillendirilmesi hedef alınmıştır. Berlin Kongresi asıl olarak Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşı sonuçlandırmak için toplansa da diğer Avrupa ülkelerinin kongreye dahil olmasıyla birlikte Osmanlı topraklarının bu devletler arasında paylaşılmasıyla sonuçlanmıştır. Aslında ilk olarak Fransa ve İtalya arasında paylaşılamayan Tunus sonrasında İtalya'nın Fransa ile bu konuda çarpışamayacağını anlaması ve İtalya Tunus'a hakim olsa bile bu durumun ülkelerin ikili ilişkisini bozacağından İtalya geri çekilmek zorunda kalmıştır. İngiltere ise o dönemde 4 Haziran 1878 antlaşması sonucunda Kıbrıs'a yerleşmiş, ancak Fransa'nın tepkisini çekmemek adına Tunus'u alma girişimde bulunmamış, tabiri caizse Tunus'u Fransa'ya altın tepside sunmuştur (Armaoğlu, 1997: 354). Almanya Başbakanı Bismarck, Fransa'ya Alsace-Lorraine'in acısını unutturmak için Fransa'yı başka alanlarda meşgul etmek istemiştir. Tunus'u da bu bakımdan en iyi bölge olarak görmüştür. Hatta Almanya, Fransız elçisi Saint-Vallier'e "*Öyle sanıyorum ki, Tunus armudu olgunlaşmış ve koparmanın zamanı da gelmiştir. Eğer ağaçta fazla bırakırsanız çürüyebilir veya başkası tarafından çalınabilir*" diyerek Fransa'yı cesaretlendirmiştir (Karcı, 2007: 43).

Fransa'nın Kuzey Afrika'daki yayılması 19. Yüzyılın ilk yarısında Cezayir ile başlamış; yüzyılın ikinci yarısında Tunus ile hem devam etmiş hem de kalıcı bir hal almıştır. Cezayir'in Fransa tarafından işgalinden sonra Cezayir'deki modern Fransız reformlarına şahit olan Tunus beyleri Tunus'ta da benzer reformlar yapmak için Cezayir örneğini izlemeye başlamışlardır. Bu durum iki taraf arasında ikili ilişkilerin artmasına neden olmuş; bir taraftan ticari ilişkiler ivme kazanırken diğer taraftan da karşılıklı ilişkilerdeki asimetric güç dengesi Tunus'un dış borçlanmasını artmıştır. Nitekim borçlanma arttıkça ülke giderek Fransa'ya daha bağımlı hale gelmiştir. Berlin Antlaşması'nda alınan kararların bölgede Fransa lehine olan bu durumu siyasal planda desteklemesi ile 1881 yılında Fransa Tunus'u

resmen işgali gerçekleşmiş; bölge Fransız sömürgesi olarak ilan edilmiştir (Armaoğlu, 1997: 356-357).

1.2.1. 12 Mayıs 1881 Bardo Antlaşması

Fransa'nın Cezayir'i işgalinin ardından zaman zaman Tunus sınırında çıkan çatışmalarda Fransız ordusu sessiz kalmamış; daha da önemlisi Fransa bu durumu Tunus'a girmek için meşrulaştırıcı bir bahane olarak kullanmıştır.

Nisan 1881'de Tunuslu bir şahıs Cezayir'den hayvan çalmak için sınırı geçmiş ve hayvan sahipleri de bu kişiyi öldürmüştü. Bu olay dönemin gazetelerinde Tunusluların Cezayir sınırlarına girip muhabere ettikleri yönünde oldukça abartılarak açıklanmıştı. Çekilen telgraflar işi daha da büyütmüş, gemiler gönderilmesi emniyetin sağlanması için Fransa kuvvetlerine ihtiyaç duyulduğu yazılmıştı. Buna Tunus'ta bulunan, Fransızlar da kendilerinin mal, can ve ticaretleri konusunda güvende olmadıklarını ihtiva eden bir yazı hazırlayıp Fransa Konsolosuna vermeleri üzerine Cezayir'de bulunan Fransız askeri birlikleri 24 Nisan 1881'de Tunus sınırını geçmiş, Tunus'taki genel karışıklıkları gidermek ve hudut asayişini sağlamak bahanesi ile Tunus'u işgale başlamıştı (Stiti, 2008: 54-55).

Fransa asıl amacının Tunus aşiretlerinin saldırılarını durdurmak olduğunu savunduğu bu askeri operasyon sırasında önce Kef, Suku'lerbaa ve Ain Drahem sonrasında Tabarka ve Binzen'i ele geçirmiştir. Son olarak 12 Mayıs 1881'de Tunus şehri yakınlarındaki Mennube civarına gelerek Bardo Sarayını kuşatmıştır. Tunus Beyleri bu işgal karşısında Fransız boyunduruğunu kabul etmek durumunda kalmış; aynı gün 10 maddelik Bardo Antlaşması buradaki Beylere Fransızlar tarafından zorla imzalatılmıştır.

Fransa adına General Breur ile Tunus Beyi Muhammed Sadık Bey arasında imzalanan anlaşmanın maddeleri şu şekildedir;

1. Fransa Cumhuriyeti ile Tunus Bey'i arasında bugün mevcut barış, dostluk ve ticaret anlaşmalarına bütün sözleşmelerin hükümleri geçerli olacaktır.

2. İki taraf arasında istenilen maksada ulaşmak için Fransa Cumhuriyet Hükümeti'nin alacağı tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırmak üzere Tunus Bey'i sınırları dahilindeki sahil boyunca düzen ve güvenliğin devamı için uygun görülecek yerlerin Fransız askerleri tarafından işgalini onaylamıştır. Mahallî hükümetin 70 güvenliğin korunmasını

üstlenebilecek bir hale geldiği Fransa ve Tunus askeri elemanları tarafından müştereken onaylandığı gün bu işgale son verilecektir.

3. Tunus Beyi şahsı ve sülâlesi veya memleketlerinin huzur veya güveni bir tehlikeye maruz bulunduğu zaman kendilerine daimi surette yardım etmeyi Fransa Cumhuriyet Hükümeti garanti etmektedir.

4. Fransa Hükümeti, Tunus Hükümeti ile çeşitli Avrupa devletleri arasında mevcut anlaşmaların uygulanmasını üstlenmektedir.

5. Fransa Cumhuriyet Hükümeti tarafından Tunus Beyi yanında bir sefir bulunacak ve bu sefir anlaşmanın uygulanmasına nezaret ve her iki memlekete ait ortak işler için Fransa Hükümeti ile Tunus Hükümeti arasında aracılık yapacaktır.

6. Fransa'nın dış ülkelerdeki konsolosları Tunus Hükümeti'yle vatandaşlarının menfaatlerini koruyup gözetmekle görevlendirilmişlerdir. Buna karşılık Tunus Beyi de Fransa Hükümeti'ne bilgi vermeden ve önceden onun onayını almadan uluslar arası mahiyette anlaşma yapmamayı taahhüt etmektedir.

7. Tunus Hükümeti'nin Düyunu Umumiye ödemelerini sağlayacak ve alacaklıların haklarını koruyacak surette kurulacak malî teşkilat esasları ve Tunus Hükümeti'nin sorumluluğu altında olarak tahsil sureti daha sonra yapılacak diğer bir anlaşma ile belirlenecektir.

8. Sınırda ve sahil boyunda yerleşik itaatsiz kabilelere bir vergi konulacak, bu verginin miktarı ile Tunus Hükümeti sorumluluğunda olarak tahsil sureti daha sonra yapılacak bir anlaşma ile belirlenecektir.

9. Fransa Hükümeti'nin Cezayir sömürgesi silah, mühimmat ve ardiye kaçakçılığında muhafaza için Tunus Hükümeti, Cerbe adasıyla Gabes limanından ve Tunus'un bütün güney limanlarından silah ve mühimmat ithalini men etmeyi taahhüt etmektedir.

10. Bu anlaşma Fransa Cumhuriyeti tarafından onaylandıktan sonra bir sureti Tunus beyine sunulacaktır (Özdemir, 2003: 132-133).

Fransa bu antlaşma ile Tunus'u tam anlamıyla ele geçirmiş ancak buradaki Beyin yetkilerine el koymamış; hali hazırda görev yapan Muhammed Sadık Bey görevine devam etmiştir. Bey görevine devam etse de kontrolü elinde tutmak isteyen Fransa özellikle mali konularda elini Tunus'un üzerinden çekmemiştir. Sonuç olarak bu antlaşma ile birlikte Osmanlı Devleti'nin Tunus üzerinde resmi bir hak iddiası kalmamıştır.

1.2.2. 8 Haziran 1883 Marsa Antlaşması

Fransa 1881 yılında Bardo Antlaşması ile Tunus üzerinde resmen kurduğu egemenliğini 1883'te imzalanan Marsa Antlaşması ile pekiştirmeyi hedeflemiştir. Bu antlaşma ile idari, mali ve adli konularda Fransa tamamıyla söz sahibi olmuş; gerekli görülen alanlarda reform yapma yetkisine erişmiştir. 1881 Bardo antlaşması ile Tunus Bey'i devletin başında durmaya devam etmişti fakat bu antlaşma ile artık bir memur seviyesine indirilmiş ve ülkeye bir Fransız valisi atanmıştır. Özetle bu antlaşma ile Tunus Bey'i Fransa'nın ülke üzerindeki işgali tamamen kabul etmesini sağlamıştır (Karcı, 2007: 116).

1.3. Tunus'ta Milliyetçilik ve Bağımsızlık Hareketleri (Kurulan Partiler)

O dönemde sömürge ülkelerinin bağımsızlık ilan etme girişimleri oldukça fazla olmuştur. Bu sömürge ülkeleri zamanla bağımsızlık ilan etme çabalarına girmişlerdir. Bulunduğu statüye göre kimi ülkede bağımsızlık girişimleri zorlu geçerken kimi ülkelerde de bu girişim daha kolay gerçekleşmiştir. Tunus'ta bu dönemi sorunsuz geçiren ülkelerden biri olmuştur bunun temel nedeni de Fransa'nın Tunus'u daima kendinden tamamen ayrı bir konumda görmesinden kaynaklanmış ve Fransa Tunus'un bu bağımsızlık hareketleri daha yumuşak karşılamıştır. 1860-1870'li yıllardaki anayasa ve kanunlaştırma hareketi çerçevesinde Zeytune Medresesinin ıslahı ve Sadiki Kolejinin kurulması ile modern eğitim anlayışı, çağdaş nesil oluşmasına imkan vermiştir. Bunun sonucunda da batılı eğitim tarzı ile yetişmiş yerli gençler milliyetçilik ve mücadele hareketinin başlamasına öncülük etmişlerdir (Perkins, 2004: 171-172).

Sonuç olarak bu kişiler önderliğinde kurulan partiler ve milliyetçilik hareketleri ile Tunus bağımsızlığına bir adım daha yaklaşmıştır.

1.3.1. Genç Tunuslular Partisi / Milliyetçilik ve Bağımsızlık Hareketleri

Tunus'ta 1881'de kurulan Fransız protektora yönetimi ülkenin siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda köklü bir dönüşüm yaşamasına neden olmuştur. Meydana gelen bu

değişim ve gelişim yani reform dönemi neticesinde Tunus'a özgü bir burjuva sınıf oluşmaya başlamıştır. Oluşan bu yeni sosyal tabaka siyasal anlamda milliyetçilik hareketlerinde öncü rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan Jön Türklere benzetilebilecek bu yeni grubun iyi eğitim görmüş çocukları tarafından oluşturulan milliyetçilik hareketi 1906-1907 yılında dini ve milli hareketleri birleştirmek amacıyla Genç Tunuslular Partisi adıyla siyasi bir yapı haline almıştır (Mahmutoğlu, 1999: 91). Bu oluşum Tunus tarihi açısından milliyetçilik hareketini barındıran ilk siyasi parti olarak kayıtlara geçmiştir.

Asıl amacı Tunus halkının üstünlüğünü kurması ile dini ve kültürel mirasına sahip çıkmasını sağlamak olan Genç Tunuslular Partisi, bağımsızlık öncesi dönemde toplumu dini ve kültürel anlamda bir araya getirme bakımından oldukça başarılı olmuş milliyetçi bir harekettir. Partinin öncüleri Ali Baş Hamba ve edebiyatçı Abdülaziz Salihi'dir. İkili "La Tunusien" isimli Tunus halkının uyanışını hedefleyen bir gazete yayımlamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan siyasi dönüşümler Tunus tarihinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Savaşın ilk kıvılcımları ortaya çıktığında, Tunus uleması Fransa'nın yanında yer almış ve Osmanlı Devleti'nin tarafında olmamıştır. Savaş sonrasında hakim olan sömürgecilik karşıtı atmosfer ve Wilson'ın meşhur On Dört Maddesi Milliyetçilerin bağımsızlık yolunda umudunu arttırmıştır (Perkins, 2004: 72-73). Lakin uluslararası ortamda yaşanan birtakım gelişmelere rağmen Fransa'nın Tunus üzerindeki etkisinden bir şey götürmemiş, ülke üzerindeki aktif üstün siyasetine devam etmiştir. Partinin üyeleri yani Genç Tunuslu aydınlar hedefleri doğrultusunda ilerlemiş, fikirlerini özgür bir şekilde ifade etmiş, hiçbir şekilde Fransız sömürmesine boyun eğmek istememişlerdir. Nitekim bu süreçte patlak veren isyanların temel nedeni sömürgeci Fransa'nın Tunus'taki kendi vatandaşlarına daha fazla haklar vermesidir. Fransa bu minvalde çıkan isyanları bastırmak için baskıcı bir yöntem izlemiş ve ayaklanmalara öncülük eden kişileri ya tutuklamış ya da ülkenin çeşitli bölgelerine sürgüne göndermiştir. Birinci Dünya savaşı sonrasına kadar Fransa, Fransız halkı ve Tunus halkı arasındaki eşitsiz tutumları devam ettirmesi ülkedeki milliyetçi eylemleri devam ettirmiş; Genç Tunuslular Parti kurucuları Ali Bash Hamba ve Sfar'ın ölümüyle birlikte liderlik Abdülaziz Salihi, Tha'albi, Guellaty gibi isimlere kalmıştır. İlk başlarda parti adına bu değişim yeni bir soluk olarak algılanmışsa da siyasi ortamda eskisi gibi etkili olunamaması sebebiyle milliyetçilik hareketleri bastırılmış, bu da yeni partilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Perkins, 2004: 72).

1.3.2. Tunus Partisi ve Düstur Partisi

Fransız idaresi tarafından sürgüne gönderilen Tunus milliyetçi hareketinin ileri gelenleri Birinci Dünya Savaşı sonrasında geri dönmüşlerdir. Aralarında Hasan Guellaty, Tha'Albi, Ahmet Al-Safi ve Khairallah gibi Genç Tunuslular Partisinin ileri gelenlerinin de yer aldığı isimler Tunus Partisi çatısı altında toplanmışlardır. Bu partinin asıl amacı eski anayasanın eksiklerini gidererek yepyeni bir anayasa oluşturmaktır. Abdülaziz Talbi'nin de aralarında bulunduğu bir grup Tunuslu milliyetçi 1919 yılında Paris'te bir araya gelmiş ve kendi görüşlerini anlatan bir kitap yayınlamıştır. *La Tunisie Martyre: Ses Revendications* isimli kitap, Tunus'un 19. yüzyılda altın bir dönem yaşadığı ve yabancıların ülkeyi yönetmeye başlamasıyla birlikte bu dönemin sona erdiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Fransızların ülkeye zarar verdiğini savunan Talbi, Tunuslular'ın protektora yetkilileri ile işbirliği yapmasına olumsuz bakmaktadır (Perkins, 1986: 98). Fransa partinin faaliyetlerine kayıtsız kalmamış daha önce Genç Tunus Partisi örneğinde görüldüğü gibi Tunus Partisinin de bağımsızlık ve milliyetçilik yolunda attığı ya da atmak istediği adımları engellemiştir. Bu engellemeler sonucunda Fransa Tunus Partisi'ni etkisiz hale getirmeyi başarmıştır.

Tunus Partisinin etkisiz hale gelmesi ile birlikte milliyetçilik fikri ve yeni düzenlemeler gereken bir anayasa oluşturma ideali ülkede yeni bir parti kurulmasına yol açmıştır. Yine milliyetçiler tarafından kurulan Düstur Partisi (Anayasa Partisi) kuruluş amacını Tunus ülkesinin kölelik zincirlerinden kurtularak hür ulusların sahip olduğu haklardan yararlanan bir Tunus halkına kavuşmasını sağlamak olarak açıklamıştır. İlkeleri ve amaçları bu şekilde belirtilen partinin programının temelinde halka kendi kendini yönetme yetkisini veren bir Anayasa'nın oluşturulması öncelikli bir hedef olarak yer almaktadır (Anderson, 1987: 163).

İşadamı, esnaf, zanaatkar, devlet memuru, ulema, toprak sahibi ve cemaat üyeleri bu parti içinde aktif rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Düstur Partisi'nin Tunus'taki ilk kitle partisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Partinin ana düsturu hiçbir baskı ve sömürge olmadan halkın kendi kendini yönetmesine imkan verecek bir anayasaya sahip olmasını sağlamaktır. Bunların yanında Tunus halkının çalışma koşulları ve ücretlendirme konusunda eşitlik sağlanması, tercih edildiği gibi seçimlerde özgürce örgütlenebilme arzuları yatmaktadır. Bu fikirle Düstur Partisi bulunan durumun ve isteklerinin dile getirilmesi adına Fransızlardan 9 maddelik bir talepler bütününi içeren deklarasyon yayınlamıştır. Buna göre;

1. Yasama meclisi kurulmalı, genel seçimler yapılmalı ve kamu maliyesinde Tunus Hükümeti yetkili kılınmalıdır.
2. Kurulacak meclise karşı sorumluluk taşıyan bir hükümet teşkil edilmelidir.
3. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri birbirinden ayrılmalıdır.
4. Tunuslu halk dairelerinde serbestçe istihdam edilmelidir.
5. Belediye Meclisleri seçimle kurulmalıdır.
6. Basın, toplantı ve cemiyet teşkili hürriyeti sağlanmalıdır.
7. İktisadi hayat korunmalıdır.
8. Eğitim mecburiyeti korunmalıdır.
9. Halkın maddi ve manevi gelişmesini sağlayan tedbirler alınmalıdır (Tuğ, 1969, 158).

Tahmin edilebileceği üzere Fransa hazırlanan bu program karşısında olumlu bir tepki vermemiş; sömürgesi altındaki bir devlette haklarını ve yetkilerini kısıtlayacak bir tutuma fırsat vermek istememiştir. Düstur Partisinin hedeflediği kendi halkının haklarını korumaya yönelik olan bu girişimlerde fayda etmemiş Fransa baskıcı uygulamalarına devam etmiştir.

1.3.3. Reform Partisi

Düstur Partisi liderlerinden Hasan Guellaty partiden ayrılıp Reform Partisini (Parti Reformiste) kurmuştur. İlimli, modern ve batı anlayışına yakın bir yapıda olduğu bilinen Guellaty Düstur Partisi liderlerinden Tha'Albi ile bu konuda ters düşmüştür. Tha'Albi geleneksel eğitimliydi ve hemen sonuca ulaşmayı hedefliyordu halbuki Guellat öyle değildi zamanla istediklerini almakla yetiniyordu. Bu durumda da Fransa Valisi Düstur Partisi'nin sert siyasal duruşunu biraz daha yumuşattığı için Reform Partisi'ne daha sıcak bakıyordu. Ne var ki başlarda Reform Partisi Fransızlar üzerinde daha etkili gibi görünse de zamanla partinin ılımlı duruşu Tunus siyasetinde eleştiri konusu olmuştur (Perkins, 2004: 81).

1.3.4. Tunus Komünist Partisi ve Tunus İşçileri Genel Konfederasyonu

Fransa işgalinden bu yana devam eden ve milliyetçilik hareketlerinin körüklenmesinde en büyük etkilerden biri olan ayrımcılık ve farklı ücret politikası aynı zamanda Tunus siyasetinde yeni oluşumların meydana gelmesine neden olmuştur. Batılı tarzda yetişmiş aydınlar, esnaflar ve burjuva sınıfının ardından Tunuslu işçiler de söz konusu eşitsiz ortam ve ayrımcı politikalar karşısında sessiz kalamamış ve 1924'te Tunus Komünist Partisi (Parti Communiste Tunisien) ve Tunus İşçileri Genel Konfederasyonu'nu (Confedere Generale des Travailleurs Tunusiens) kurmuşlardır. Bu yeni oluşumlar başkent Tunus ve diğer bazı bölgelerde grevler düzenleyerek haklarını savunma yoluna gitmişlerdir. Ne var ki önceki örneklere benzer bir biçimde Fransa bu grevlere sert cevap vermiş ve eylemleri bastırmıştır. Yaşanan olaylar karşısında Fransız hükümetini karşısına almamak adına ilk başlarda geride kalan Düstur Partisi üyeleri Fransa yanlısı bir tutum sergilemiş fakat bu durumunun Fransa tarafından desteklenmemesi üzerine Düstur Partisi sert tavrını devam ettirme kararı almıştır. Bunun üzerine Fransız idaresi 1926'nın Ocak ayında temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı kararlar almış ve uygulamaya çalışmıştır. Sonuç olarak bu yeni kurulan parti vasıtası ile istediğini elde edemeyen Tunus siyaseti için yeni bir parti oluşumuna girmek kaçınılmaz olmuştur (Perkins, 2004: 85-87).

1.3.5. Habib Burgiba ve Yeni Düstur Partisi

Düstur Partisinin çalışma sisteminin Tunus halkının milliyetçilik anlayışını karşılayamaması, hak ve özgürlüklerine yeterince sahip çıkamaması 1930'lu yılların başlarından itibaren partinin ileri gelenlerinin yeni bir oluşum işine girmelerini kaçınılmaz kılmıştır. Partinin sosyal tabanını genel hatları ile ticaretle uğraşanlar, büyük toprak sahipleri ve sivil bürokrasi içerisinde yer alan ailelerin üyelerinden oluşmuştur. Sadıki Koleji'ni bitiren ve Paris'te hukuk eğitimi alan Habib Burgiba ise arkadaşları gibi Düstur Partisi'ne katılmıştır. Partinin gazetesi La Voix du Tunisien için yazılar yazan Burgiba, daha sonra kendi muhalif fikirlerini kamuoyuna duyurabilmek için 1932 yılında "Action Tunisienne"i kurmuştur (Anderson, 1987: 167).

Yaklaşık 75 yıl devam eden Fransız himaye yönetimi deneyimi yaşayan Tunus, bağımsızlığını kazanmasında önemli bir rol oynayan milliyetçi hareket, siyasi etkililiği bir kenara bırakarak toplumsal dönüşüme öncelik vermiştir. Toplumsal dönüşüm öncesinde Devlet ve Burgiba'nın Yeni Düstur Partisi bir masa çevresinde omuz omuza vermişler,

idari anlamda modern bir diktatörlük oluşturmuşlardı. Devlet, bu yeni dönemde din ile olan bağlantılarını gözden geçirmeye başlamış, dini yaşamı tümüyle denetim altına almak için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda Burgiba'nın seküler reform girişimleri, din ile devlet ilişkisini birbirinden koparmaktan ziyade, dini yaşamın devlet kontrolü altında yeniden şekillenmesini ve yorumlanmasını hedeflemiştir (Dursun, 2017: 132). O dönemde dünyada var olan ekonomik kötüleşme diğer ülkeler gibi Fransa'yı da etkilemiştir. Habib Burgiba bu ekonomik gerilemeyi Fransa'nın bir açığı olarak düşünmüş, Tunus'un isteklerini Fransa'ya daha kolay yaptırabileceği fikrine kapılmıştır. Lakin bu ekonomik gerileme Tunus'un daha zararına olabileceği düşünülmemiştir. Bunun sebebi Fransa'nın kötüleşen ekonomik düzenin acısını Tunus'tan çıkarmaya kalkması olmuştur. Ekstra vergi ödemelerini arttıran Fransa Tunus'u devlet olarak hiçe sayıp devlet adına kararlar almış; Tunus hükümeti de alınan bu kararları kabul etmiştir. Bağımsızlık yolunda bir siyasal arayış içerisinde olan Habib Burgiba ve arkadaşları bu yaklaşımları protesto etmiş, bu protestolara Zeytune Üniversitesi mezunları, eski Düstur Partisi üyeleri de katılmıştır. Önceki Düstur Partisi üyelerine göre Habib Burgiba ve arkadaşlarının izlediği yol kimi zaman çok ütöpik bulunmuş bu da zaman zaman arada görüş ayrılıkları meydana getirmiştir. Kendilerini bu açıdan eski Düstur'lulardan farklı gören Habib Burgiba ve arkadaşları yeni bir çatı altında toplanmaya karar vermişler ve 1932'de "L'action Tunisienne'di" (Tunus'ta Eylem) anlayışını benimsemişlerdir. Yine aynı yıl arkadaşları Mahmud Materi, Tahir Safer ve Bahri Guiga ile beraber L'action Tunisienne Gazetesi'ni çıkarmışlardır.

1932 yılında Bizerte Müftüsünün Fransız olan Tunuslu Müslümanların Müslüman mezarlığına gömülmeyeceğine dair fetva vermesi gösterilerin çıkmasına sebep olmuştur (Mahmutoğlu, 1999: 179). Çıkan olaylar karşısında Fransa tepki göstermiş ve Tunus'taki Düstur şubelerini kapamıştır. Bu olaylar üzerine Burgiba ve L'action anlayışından arkadaşları ile artık daha etkili girişimler yapmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu yeni girişimlerle haklarını savunan bir anayasa, adil seçimlerin olduğu bir siyasi ortam ve bağımsız bir Tunus yaratmayı arzu ediyorlardı. Bu istekler pek tabii ki ülkedeki Fransız idaresi tarafından hoş karşılanmamış ve bu isteklerde bulunan Düstur'lulara karşı çok ciddi tepki vererek birçok parti üyesini tutuklatmıştır. Yaşanan bu tutuklamalara karşılık olarak Parti içinde fikir ayrılıkları olmuş, bölünmeler yaşanmıştır. Sonuç olarak 1933'te L'action anlayışını benimseyenler Düstur Partisinden ayrılmıştır. Bu ayrılmanın ardından L'action grubu 12-13 Mayıs 1933 senesinde bir bildiri kabul etmiştir. Bu kabul ettiği bildiride belirtilen hususlar şunlardır: (Tuğ, 1969: 160).

- 1- Yetkileri ve yasama yetkileri tam olan Tunus Parlamentosu kurulmalıdır.
- 2- Genel seçimler yapılmalıdır.
- 3- Meclis önünde sorumlu bir hükümet oluşturulmalıdır.
- 4- Yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri birbirinde ayrılmalıdır.
- 5- Tunus adli organları bütün Tunuslular için yetkili olmalıdır.
- 6- Medeni Haklar ve İnsan Hakları halka bahsedilmelidir.
- 7- Mecburi tahsil (eğitim) usulü getirilmelidir.
- 8- Ekonomik hayat korunmalıdır.
- 9- Maddi ve manevi gelişme için gerekli tedbir alınmalıdır.

Düster üyeleri ile fikir ayrılıkları yaşamaları ardından kendi fikirlerini bir bildiri altında toplamalarıyla birlikte tamamen partiden izole olmuş ve yepyeni bir partinin kapısı aralanmıştır, bu parti Yeni Düster Partisidir. L'action grubunun yanında iyi derecede eğitim görmüş, hırslı, tuttuğunu koparan ilerici Müslüman diye tabir edebileceğimiz gençlerde partiye eşlik etmiştir.

En başından beri bildiği gibi yapılan her girişim Fransızların baskısı, sert tutumu ile sonuçlanmıştır. Kurulan bu yeni partide Fransa tutumunu değiştirmemiş Yeni Düster'luların Fransız mallarını boykot etme, yüklü vergiler ödememe gibi yaklaşımlarına yönelik parti üyelerine tutuklamalar çıkartmıştır. Bu tutuklamalarda Habib Burgiba ve 42 arkadaşı 2 yıl hapis cezasına çarptırılmış ve cezalarını çektikten sonra serbest bırakılmıştır. Kaldıkları yerden devam etmek isteyen Habib Burgiba ve Yeni Düster Partisi üyeleri tamamen bağımsız bir Tunus olmasa bile öncelikle kısmi özgürlük elde etmek istemişlerdir. Tekrar yapılan görüşmeler sonucu birkaç maddelik kazanç elde ettikleri söylenebilir. Maddeler şu şekildedir:

- 1- Siyasi sürgün ve mahpuslar serbest bırakılmış,
- 2- Düster kulüpleri yeniden açılmış,
- 3- Basın hürleştirilmiş,

4- Toplantı ve cemiyet tesisi hürriyeti ifade edilmiştir (Tuğ, 1969: 160).

Elde ettikleri kazançlar grubu bir süre memnun etmiş, Burgiba ve arkadaşlarında ara ara tutuklanmalar devam etmiş fakat yaklaşmakta olan ikinci dünya savaşı dolayısıyla ülkeler arası işgaller ve zıtlasmalar yaşanmış bu nedenle hem Düstur Partisi hem Yeni Düstur Partisi bu durumdan faydalanıp daha aktif olabileceğini düşünse de öyle olmamış pasif bir siyaset izlemek zorunda kalmıştır. Fransa bu süreçte baskılarına devam etmiş partiye yasaklamalar getirmiş, Burgiba ve arkadaşlarını dönem dönem sürgüne gönderip, tutuklanmalarda yaşanmıştır.

Burgiba, II. Dünya Savaşı'nın hararetli ortamı ve savaş sonrasında, ülke içinde ve dışında Tunus'un bağımsızlığı için mücadelesini yoğun bir şekilde sürdürmüştür. Burgiba'nın bağımsızlık savaşına Tunus Genel İşçi Sendikası (Union Generale Tunisienne du Travail – UGTT) gibi örgütler de destek vermişlerdir. Fakat daha sonra UGTT'nin lideri olan Farhat Hached, ifrat Fransızlar tarafından öldürülmüştür. Ancak Fas ve Cezayir'de yaşanan karışıklıklar ve bağımsızlık mücadelesi, Fransa'nın sert tavrından vazgeçmesini sağlamış ve Burgiba ile masaya oturmak zorunda bırakmıştır. Bütün bu olaylar sonrasında Tunus, 20 Mart 1956 tarihinde bağımsızlık mücadelesini kazanarak hürriyetini ilan etmiştir (Murphy, 1999: 49, Mahmutoglu, 1999: 182).

Kısaca özetlenecek olursa, yaşanan bağımsızlık isteği süresince tutuklu veya değil ya da sürgün olsa dahi Burgiba ve dava arkadaşları istediklerini elde etmek adına zorlu süreçlerden geçmişlerdir. Aynı dönemde Cezayir'de de himaye politikasına devam etmek isteyen Fransa ile bu süreç iki taraf içinde oldukça zorlu geçmiştir. Cezayir'de yaşanan sorunları hem Fransa hem Burgiba ve arkadaşları Tunus'ta da yaşamamak adına daha ılımlı bir yaklaşım içine girmeye zorlamıştır. Böylelikle 20 Mart 1956'da Fransa Başbakanı Guy Mollet ile Tunus'un bağımsızlığı adına bir ön antlaşma imzalamışlar ve bağımsızlık ilan edilmiştir. Yapılan 25 Mart 1956 seçimlerinde Burgiba meclisteki 98 sandalyenin tümünü kazanmış, 25 Nisan 1956'da hükümeti kurmuş ve 11 Nisan 1956'da Başbakan olmuştur. Meclis, Temmuz 1957'de Monarşiyi kaldırmış, Cumhuriyeti ilan etmiş ve Burgiba da Devlet Başkanı olmuştur (Karaatlı, 2015: 95). Genel hatları ile kadın haklarına önem verilmiş, kadınların seçme ve seçilme hakkı savunulmuş, laikliği hedef alan bir devlet olma yolunda adım atılmıştır.

Sonuçta, bu büyük şiddet içermeyen bağımsızlıkta; Fransa'nın Tunus'ta diğer sömürge-himaye ülkelerine nazaran tamamen farklı bir yönetim anlayışı çerçevesinde, Cezayir'de yaptığı hataları yapmayarak, yumuşak-sert karışım bir politika ile eğitim, kültür, idari ve hukuk alanlarında yaptığı reformlarla sosyal yaşama müdahalesinin büyük etkisi olmuştur (Karaatlı, 2015: 98).

1.4. Fransa'nın Tunus'ta Yaptığı Reformlar

Fransa'nın Tunus işgali ile başlayan süreçte ülkede idari, sosyal, eğitim, kültür, hukuk ve ekonomi alanlarda birçok reform gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu reformlar Tunus'u sömürge dönemi sonrası tarihini doğrudan etkileyen izler bırakmıştır. Daha öncede belirtildiği gibi Fransa Tunus'la Cezayir'de olduğu gibi sert politika izlememiştir nitekim bu reformları uygularken ülkenin İslami yapısını çiğnemeksizin hatta İslami değerlerini göz önünde bulundurarak uyguladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yapılan reformları Tunuslu halkın bu şekilde kabul edip uyması daha kolay olmuştur.

1.4.1. İdari Alanda Yapılan Reformlar

Fransa işgal ettiği diğer yerlerde yaptığı gibi sömürgesi altına aldığı Tunus'u da ilk başlarda kendine merkezi bir konumda görerek "Doğrudan İdare Siyaseti" uygulamıştır. Bu durum zamanda "Dolaylı Siyasete" kaymıştır. Bu demektir ki başlarda merkeze dayalı bir siyaset uygularken zamanla alınan idari kararlarda Fransa Cumhurbaşkanı yazılı kararnamelere uyarak Tunus Beyi söz sahibi gibi imzalatarak yürürlüğe koymuştur.

"Doğrudan İdare Siyaseti" ile bazı bölgelerde Genel Vali adına Fransız askerleri sorumluyken kim yerlerde de konsolos ve konsolos yardımcılarını yönetimde etkili olmuşlardır. Fransa Tunus bölgesini bölge bölge ayırmış buraları askeri denetim ile yönetmiştir. 1882 yılında yaklaşık 72 komutanlığa bağlı 22 idareyle tüm eyalet topraklarını denetlemek mümkün hale gelmiştir. Sivil yönetim olarak ise, yedi üyeden meydana gelen Tunus hükümeti oluşturulmuştur. Bu bakanlardan Başbakan, İçişleri Bakanı Tunusluyken, Dışişleri, Bayındırlık, Maliye, Savaş ve hükümetin gerçek başkanı olan Yerleşik Bakan Fransız olarak belirlenmiştir (Perkins, 2004: 42-43). Buna ek olarak Marsa antlaşmasında yer alan maddelerden "Fransa Hükümeti Tunus Eyaletinin düzenlenmesi için uygun gördüğü reformları yapabilir" maddesini temel alarak "Sivil Kontrol Birimleri" kurmuşlardır bunun sebebi de Tunuslu çalışanların etkisindeki devlet kurumlarında kontrolü

kaybetmemek hatta bu şekilde bu şekilde Fransızlarında çalışma yetkisini elinde bulundurmasıdır.

Fransa süreç içerisinde Tunus idari yapısını hem yeniden yapılandırmaya hem de kendi ihtiyaçları doğrultusunda ıslah etmeye devam etmiştir. Bu kapsamda, 1896 yılında Danışma Meclisi (Advisory Council), 1907'de Büyük Meclis (Grand Council) kurup, 1914'te belediye meclislerini yapılandırarak Beylik makamını sembolik bir temsile indirgemıştır (Karaatlı, 2015: 102). 1922 yılında Danışma Meclislerini kaldırmış, bunların yerine Bölge ve İl Meclisleri oluşturmuştur. Fransa himaye yönetimini yerleştirdikten ve belli bir standardı sağladıktan sonra idari bakımdan 13'e bölünen ülkeyi 1922'de 5 bölge ve il sayısını 37 yaparak yönetmeye çalışmıştır (Mahmutoğlu, 1999: 168).

Himaye dönemi Fransa, idari teşkilatlanma alanında Tunus'ta çeşitli müdürlükler ve odalarda kurmuştur. 3 Eylül 1882'de Nafia Umum Müdürlüğü (Bayındırlık), 6 Mayıs 1883'te Talim, Terbiye ve Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü, 11 Haziran 1888'de Posta ve Telgraf Dairesi, 1890 yılında Ziraat, Ticaret Müstemleke (Sömürge) Umum Müdürlüğü, 14 Temmuz 1922'de İçişleri Umum Müdürlüğü, 1922'de Tunus Adliye Müdürlüğü ve Fransızlar tarafından 6 yıl içinde seçilen ve her iki senede bir üçte biri yenilenen Ticaret ve Ziraat Odaları oluşturmuşlardır. 1921 yılında Bakanlar Kuruluna Adliye Bakanlığı eklenip başkanı Tunuslu yapılırken, yardımcılığına da Fransız getirilmiştir (Mahmutoğlu, 1999: 153-168).

Bunların yanında Tunus'ta 1907 yılında Büyük Meclis kurulmuş, Danışma Meclislerinin kaldırılmasıyla birlikte 1922 yılında Bölge Meclisleri, aynı yıl Vali ve İl Meclisleri, 1884 yılında Fransa'nın etkisinde kalıp 1914-1924 kararnamele ile tekrar düzenlenerek Belediye Meclisleri kurulmuştur. İdari ve yönetim anlamında kurulan bu meclisler dönem olarak bir bölümü Fransa himaye dönemine bir bölümü de bağımsızlık yıllarına denk gelmiş, uygulanmaya çalışılmış fakat sekteye de uğramıştır. Genel olarak bakıldığında yapılan tüm reformlar Fransa'ya katkı sağlamamış kazançlı olan Tunus olmuştur. Bu gelişmeler olurken evet Fransa söz sahibi olmuş hatta eski düzenden ülkeyi büyük ölçüde yaptığı reformlarda geliştirmeye çalışmıştır. Fakat bu noktada en güzel çıkarılacak sonuç kurulan bu meclisler ülkeyi demokratik yönetim adına oldukça ileri seviyeye taşımıştır (Karaatlı, 2015: 102-107).

1.4.2. Hukuk Alanında Yapılan Reformlar

Fransa Tunus'u işgal etmesiyle birlikte aslında tam anlamıyla hukuk sisteminde bütünleştirici bir yol izleyememiştir. Çünkü ilk zamanlar Avrupalıları ilgilendiren davalara "Fransız Mahkemeleri", Müslüman Araplar arasındaki davalara "Kadı Mahkemeleri", Yahudilerin davaları "Rabbi Mahkemeleri"inde görülürdü. Davalarda bir taraf Fransız diğeri Tunuslu olduğunda hükmü Fransız Mahkemeleri verirdi. Kısacası uygulama alanında bir hukuk birliği oluşmamıştı (Mahmutoğlu, 1999: 159-161). Oluşan bu ayrılıkçı hukuk sistemini tek bir düzene sokmak isten Fransa bu konuda reformlar yapmak zorunda kalmıştır. Tunusluların haklılarını da gözeterek 10 Nisan 1883'teki kararname ile Fransız Mahkemeleri kurulmaya başlanmıştır. Aynı zamanlarda bilindiği gibi Şeriat mahkemeleri de Tunusluların davalarına bakıyordu zamanla etkisiz hale getirmek için sulh mahkemeleri de kurulmuş arazi davaları dışında tüm davalara bu mahkemeler bakmaya başlamıştır. Reform niteliğinde koyulan Fransız yasalar ile de Şeriat mahkemeleri sadece Tunusluların mülkiyet, evlilik ve miras davalarına bakmış fakat zamanla bu mahkemelere atama yapılmaması ile kullanılmamaya başlanmıştır (Karcı, 2007: 98).

Fransa, Tunus'ta zamanla tüm yargıyı laikleştirmeye başlamıştır. Şeriat mahkemelerine atama yapılmayarak etkisizleştirilmesinin yanında cinayet davaları 3 asil, 6 yardımcı olacak şekilde cinayet mahkemeleri tarafından karara bağlanması sağlanmıştır. Bu heyet tayini 1893'teki kararname ile yapılmıştır. Fransız mahkeme reisleri ve adliye vekilleri "Yüksek Kararname" ile atanmıştır. Bu mahkemelerde jüri bulunmayıp, yardımcıları suçlunun milliyetine bağlı olarak görevlendirilmiştir. 1896 yılında da bir Fransız yargıç başkanlığında toplanan Fransız tipi yerel "Tunus-Fransız" mahkemeleri oluşturulmuştur. Ayrıca altı büyük şehirde bölgesel mahkemeler kurulmuş ve on yıl içinde tüm Tunus'ta laik mahkemelere dönüşüm gerçekleşmiştir (Perkins, 2004: 46). Bu çerçevede, 1899 yılında David Santillona tarafından İslam ve Roma Hukuku birleşimi Medeni Kanun ve Ticaret Kanunnamesi ile 1906 yılında Fransız ve İslam hukuk kurallarını içeren Borçlar ve Akidler Kanunu oluşturulmuştur.

Arazi Kanunları da Fransa himaye döneminde yenilenmiştir. Fransa'da araziler şahıs mülkiyetindeydi. Tunus'ta ise kolektif mülkiyet anlayışı vardı. Bu kadar çok kolektif toprak şahıs mülkiyetine dönemeyeceğinden Avrupalı toprak sahipleri için tapu senedi alınması için 1885'de tapu senedini kabulü için "Kararname" yayınlamıştır. Yine aynı yıl ile devlet ile özel sektöre ait toprakları tespit için komisyon kurulmuş, arazi ile olan anlaşmazlıkları

çözmek için “Karışık Emlak Mahkemeleri” oluşturmuştur. Fransız Hâkim başkanlığında 3 Tunuslu ve 3 Fransız hâkim olmak üzere 7 hâkimden oluşan bu mahkeme ile toprak konusunda toprak mülkiyetleri tespit edilmiştir. Müteakiben 1924 yılında da Kadastro tesisi yapılmıştır. Tunus’ta 1921’den itibaren medeni ve ceza daireleri için her birinde 3 mahkeme reisi bulunan İstinaf mahkemesi, Cinayet Dairesi, Savcılık Dairesi ve Temyiz Mahkemeleri oluşturulmuştur. Bu mahkemeler birkaç şehirde kurulan Bölge mahkemeleri ile tamamlanmıştır. Bu mahkemelere Arapça bilen Fransız hukukçulardan “Hükümet Komiseri” tayin edilmiştir. Bununla birlikte, 1910 eski Murafaat Kanunu, 1913 Ceza Kanunu, 1921 Cezai Murafaat Kanunu Fransız kanunlarından uyarlanmış modern kanunlardır (Mahmutoğlu, 1999: 169-185). Yine Tunus Hukukunda laiklik ve dini yetkilerin ayrılması 9 Ocak 1928 Kararnamesi ile gerçekleştirilmiştir.

1.4.3. Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan Reformlar

Fransız eğitim sisteminin o dönemdeki birçok ülkeye göre çok daha gelişmiş olduğunu bilmekteyiz. İşgalin hemen sonrasında Fransa için yapılacak ilk işte kendi sisteminde adamlar yetiştirebilmek için eğitim alanında reformlar yapmak en mantıklısı olmuştur. Fransızca öğrenimi üzerine yoğunlaşan bir eğitim sistemi hayal etmiş ve bu yönde adımlar atmıştır. Laik bir eğitim modelini benimseyen Fransa ilk adımı Fransızca-Arapça dil öğrenimi benimsemiş yoğunlukla da bu okullarda Fransızca öğretilmiştir. Tunus’un pek çok bölgesine Fransız okulları açılmış aynı zamanda bu okullarda Fransızca öğretmen gerekliliğinden öğretmen yetiştirmek içinde Yüksek Enstitüler faaliyete girmiştir.

Bu dönemde kız çocuklarının eğitim görmesi yönünde de gelişmeler yaşanmış, okumayan kız çocukların önü bu şekilde açılmıştır. Zamanla açılan okulların sayısı fazlaşmış üstelik Halk eğitim ve Güzel Sanat merkezleri açılıp bunlara bağlı olarak ta Milli Eğitim ve Gençlik Komiseri oluşturulmuştur. Bu gelişmelerle yetinmeyip daha çok gelişmeyi bekleyen eğitim alanı için daha çok reform ve proje yapmayı hedeflemiştir (Charrad, 2001: 215-244).

Tunus’taki Milli Eğitim Gençlik Komiseri tarafından Şubat 1944 yılında yapılan “Tunus Eğitimi İçin Reform Projeleri” kapsamındaki araştırmayla Tunus’ta eğitimin gelişmesi için atılması gereken adımlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu konuda tutulan raporda;

“Birinci Dünya Savaşı süresi hariç himaye dönemi boyunca okula gidenlerin sayısı arttığı halde, 1938 Ekim’inden itibaren azalmıştır. Tunus’ta Alman işgali nedeniyle birçok okul tahrip edilmiş, kullanılamayacak duruma gelmiştir. Çok istekli Tunuslu öğretmenler sayesinde zorlu şartlarda eğitim- öğretim hayatı devam etmiş fakat bu seferde materyal eksikliği problem haline gelmiştir. Bu durumda acilen okulları iki katına çıkarıp okula gidemeyenlerin sayısının azaltma kararı ile ülkedeki okuyan öğrenci sayısını arttırma hedeflenmiştir. Bunlara ek olarak savaş nedeniyle ülkede hastalık ve temizlik konularında sıkıntı yaşanmıştır. Bu sıkıntıları gidermek adına tek tip okul yerine Fransız- Arap okulları açarak Fransız öğretmenlerle okullara destek verme kararları alınmıştır. Ülkede sadece ilkokul diploması yeterli görülmediği ve artık ileri bir eğitim seviyesine ulaşmak adına Fransız okullarının yanında Tunus Okullarının açılması gerektiği düşünülmüştür.

İlerleme için Fransız Okulu yanında Tunus Okulu da açmak gerekir. Tunus okulunda ilk iki sene Arapça, 3.Sınıftan itibaren Fransızca eğitim verilmelidir. Bu okullardan mezun olanlara Tunus diploması verilmeli, Fransız okul sertifikası almak isteyen 1 sene daha Fransızca eğitim almalıdır. Bütün üst düzey okullar bu okullardan gelen öğrencilere ayırım yapmadan açık olmalıdır. Fakat Tunuslu okulların ikinci kademesinde Fransız ve Tunuslular karmaşık şekilde okumalıdır. Bu durum Sadiki kolejinde mevcuttur. Bitirme sınavı sonunda diploma verilmelidir. Bu diploma bir üst okulda Fransız akranlarıyla aynı programları beraber izlemelerini sağlayacaktır. Aynı zamanda Zeytûne Cami/medrese zayıf geleneklerinden vazgeçip modern bilimlere yer vererek Tunus’u bir kültür merkezi haline getirmesi gerekmektedir. Fakat hayatın gereklilikleri onları şu an yaşanan sorunların çözümüne götürmektedir. Kaliteli eleman yetiştirmek için Tunus’ta profesyonel üst düzey eğitim birinci sırada olmalıdır. O halde okullar iki katına çıkartılmalıdır. Çocuklar okula başlayacak biz de onlara okumayı, el işçiliğini, bilimi her şeyi öğreterek ülkenin kalkınmasında faydalı olan öğrenci ve meslek sahipleri yetiştirilecektir. Şimdiden birçok okul kuruldu ve kurulacaktır. Bu okullarda el becerisi ve mantık ile beraber bir karakter oluşturulacaktır. Tunus gecikmiştir. Okullar yetmemektedir. Bununla birlikte gençlerin okullara müteakip çalışabileceği iş yerlerine, şantiyelere ihtiyaç vardır. Çırakları ustaların yanına verip gelişmelerini izleyeceğiz. Okulların zorunlu hale getirilmesi gelecekte yapılabilecek bir husustur. Tunus’u Fransa’nın bir parçası olarak görmelidir. Bunun için eğitim programının gerçekleşmesinde finansal destek önemlidir. Halk eğitimi için Tunus bütçesinin % 12’sinden az bir kısmını ve gelirin % 2-3’ünü ayırmaktadır. Öncelikle bu rakamın en az iki katı ayrılmalıdır. Ülkenin geleceği gençlerin ve onlara verilen eğitimlere

bağlıdır (*La Diffusion de l'Instruction Publique en Tunisie (Tunus Halk Eğitimini Yaygınlaştırma, 1944)*)

Yine Fransa tarafından eğitimin geliştirilmesi için Milli Eğitim Gençlik Komiseri tarafından hazırlanan ve yapılması gerekenleri belirten proje kapsamında:

Gerçek istatistik incelemelerinde Fransız-Arap okulları Tunus'ta hızla artmıştır (1920-1938). Ancak doğum oranları artmış, hijyenik şartlar gelişmiş ve ölüm oranları azalmıştır. Bu da okuma oranı yüzdesini düşürmektedir. Tunus'ta eğitimin zorunlu olması için kararname çıkarılabilir. Her bölgenin yapısı aynı değildir, bu sebeple batı ve güneydeki kabileleri ve bedevileri sabitlemek gerekmektedir. Halk eğitim yönetimi şimdiye kadar Müslümanlara sadece Fransız-Arap okulları açmak için gayret göstermişlerdir. Artık bu tür okullar ihtiyaçlara cevap verememektedir ve yeni bir tip okul yaratmak gereği kaçınılmaz olmaktadır. Bu yeni okul Tunus Okulu olarak adlandırılabilir. Bu durum gerçekleştiğinde Tunus'ta 3 tip okul çeşidi olacaktır. Bunlar: Fransız Okulu, Arap-Fransız Okulu ve Tunus Okulu. Zamanla Fransız-Arap Okulları Tunus Okullarına dönüştürülebilir. Bu okul öncelikle Tunusluları eğitecek ve önce Arapça sonra Fransızca öğretecek, ahlaki değerler, temizlik, matematik, bilim, coğrafya ve tarih vb. her şey öğretilen olacaktır. Tunus Okulu, Fransız-Arap okulu bütün modern ülkelerin ilkokulları gibi çocuğun mantalitesini somuta yönelterek entelektüel eğitimini tamamlayacaktır. Temel çalışmalar sonucundan bir mesleğin öğrenimi gerçekleştirilecektir. İlkokullar 6-12 veya 14 yaşına hitap etmektedir. İlkokuldan sonra da çocuk yolunu seçmeli ve kararlı olarak bir liseye, bir koleje veya meslek lisesine giderek bir mesleğe yönelmelidir. Tunus okulları Fransız okulları gibi, iki dönemli 6 yıllık bir eğitim yılından oluşturulur. Bilimsel eğitim konuları burada öğretilen olacaktır. Bu okullardan mezun olan Tunuslu öğrenciler Fransız fakültelerine kabul edilmelidir. Ayrıca görülmesi gereken husus Tunus'un ilkokulları gerekli ve daha önce oluşturulmuş 2.derece eğitim formlarına doğru genişlemelidir. Teknik bir komisyon bu geçişe yardımcı olmalıdır. Ayrıca birçok Müslüman kız okulu da kurulmalıdır. Şu an ki Müslüman kız okullarının programı 1911 yılına dayanmaktadır ve yerli sanat eğitiminden ibarettir. Entelektüel, materyalist ve güncel ihtiyaçlara cevap verememektedir. Revizyon şarttır. Erkeklerle verildiği gibi onlara da elit bir eğitimin verileceği modern okullar kurulmalıdır. Halk eğitim Departmanı gençleri sadece entelektüel yönüyle ilgilenmemeli, karakter yapılarının oluşumu, fizik ve moral değerleriyle de ilgilenmelidir. Bu kapsamda gençlerin gelişimi, sportif etkinlikler ve yaz kampları da okul faaliyetlerine eşlik etmelidir.

İkinci derece (ortaokul ve lise) eğitimin gelişimi için önümüzdeki dönemde başlanmalı, ilkokulu bitiren çok sayıda çocuk bu eğitime geçirilmelidir. Tunus'ta okullar devletin sorumluluğundadır. Oysa Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde tesisler, malzemeler ve onların bakımları şehirlerin sorumluluğundadır. Tunus'ta da aynı şekilde sorumluluk devredilmelidir. Öğretmenler pedagojik formasyon gereklidir. Tunus şu anda yaptığı gibi bütçenin %9-10'unu eğitim harcamalarına ayırsa oran yetersiz kalacaktır. Gerçekleşemeyecektir. Tunus eğitim-öğretimin yaygınlaştırmak istiyorsa Halk Eğitim Yönetiminin payı iki katına çıkarılmalıdır (Rapport en vue de l'établissement d'un plan quinquennal de developpement de l'Instruction Publique en tunisie Tunus (Halk Eğitimi Kurulması İçin Beş Yıllık Kalkınma Planı Raporu. (Karaatlı, 2015: 459-462).

Hazırlanan bu proje ve yönergeler ile görüldüğü gibi okullaşma, iyi bir eğitim alma, modern bir anlayışa sahip olma gibi durumlar hedeflenmiştir. Zamanla yerleşen Fransız eğitim sistemi ülkeye laik, modern, milliyetçi ve bağımsız bir Tunus için alt yapı hazırlamış, hak ve özgürlüklerinin arkasında duran bireyler yetişmeye başlamıştır.

Eğitim-öğretim alanında yapılan reformlar Tunus'un kültürel hayatına da etki etmiştir. Bu bağlamda, tiyatro, sinema, resim alanlarında gelişmeler yaşanmıştır. Gazetecilik gelişmiş birçok gazete açılmış böylelikle entelektüel bir kesimde oluşmaya başlamıştır. Tiyatro okulları ve sanat okulları açılmaya başlamıştır. Bu da demektir ki aldıkları modern eğitim Tunus'a kültür alanında da reform getirmek zorunda bırakmış ve kültür sanat işleri ile ilgilenen üst düzey bir halk tabası oluşmuştur. Tunus bir Arap ülkesinin nasıl modern, aktif, laik ve özgür düşünceye sahip olduğunu tüm dünyaya göstermeye başlamıştır (Perkins, 2004: 99).

1.4.4. Sosyal Yapıda Yaşanan Reformlar

İlk olarak nüfus yoğunluğundan yola çıkacak olursak Fransız sömürge idaresi altına girdikten sonra ülkede nüfusun önemli oranda arttığını söyleyebiliriz. Bu dönemin Tunus için demiryolu yapımı, telefon, telgraf, elektrik hattı döşenmesi, şehircilik, peyzaj yapımı gibi olumlu gelişmelere fırsat verdiğini söylemek aslında yanlış olmayacaktır. Avrupa'dan esinlenerek yapılmış binalar ve geniş bulvarlar yapılmıştır. Aynı zamanda tiyatro, opera binaları da inşa edilmiş ve spor kulüpleri kurulmuştur. Fiziksel olarak yapılanmanın yanında sosyal olarak bir yapılanma yaşandığını da söyleyebiliriz. Daha bilinçli olan toplum artık hak ve özgürlüklerini aramak adına da girişimlerde bulunmuş sivil toplum örgütleri

kurmaya başlamıştır. Özellikle kadınların hak ve özgürlerini aramak adına birçok adım atılmıştır. Aslında Fransız himayesine girmeden bile önce ya da sonrasında kurulan partiler ve yöneticilerin tavrına bakıldığında diğer hiçbir Arap ülkesi gibi zorlamaya yönelik bir politika izlememiş her zaman ılımlı orta yol bulucu bir tavır takınmıştır. Diğer alanlarda görüldüğü gibi Fransa Tunus'u sosyal anlamda da çok etkilemiştir (Perkins, 2004: 53).

1.4.5. Ekonomik Yapıda Yapılan Reformlar

İdari, sosyal, eğitim ve hukuk alanında yapılan reformların olumlu olarak geri döndüğü bir alan da ekonomi alanıdır. Tarım ve hayvancılık gelişmiş bunun sonucunda ekonomik kalkınma yaşanmıştır. Bunun yanında alınan dengesiz vergi sistemi yerine düzenlemelerle adil bir vergilendirme gelmiştir. Ülkede madencilik adına gelişmeler yaşanmış özellikle fosfat çıkarılması ülkeye ek gelir sağlamıştır. Ayrıca Fransa, Tunus ile ticareti kolaylaştırmak için kuruş olan para birimini frank olarak çevrilmiş böylelikle uluslararası ticarete de Tunus'un parası değerlendirilmiştir. Ülkede ticaret ve Ziraat Odaları kurulmuştur. Kaydedilen bu ekonomik ilerlemeler neticesinde dış borçlarını ödemeye başlamış ve ülke refah seviyesine ulaşmıştır (Murphy, 1999: 44-45).

2. BÖLÜM

2. OTORİTER DÖNEMDE TUNUS

2.1. Habib Burgiba Dönemi: Yapılan Reformlar ve Yaşanan Gelişmeler

1956 Bağımsızlığın ilanı ile birlikte Habib Burgiba güçlü kişiliği (Weber, 2020) ile devletin başına geçmiş, Fransa himaye döneminde Tunus'ta yapılan reformları daha da artırma, ülkeyi çağdaş ve modern bir yapıya dönüştürüp, üst düzey bir medeniyet haline getirmeyi hedeflemiştir. Modern vizyonunu bağımsızlık yolunda yaptıkları ile kendine, Tunus halkına ve Fransa'ya kanıtlayan Burgiba için adeta yaptıkları yapacaklarının garantisidir dedirtmiştir. Çünkü Fransa o dönemde Tunus'un egemenliğini kaybetmek istememiş, Burgiba yaptığı müzakerelerle, zor kullanmadan Tunus'un isteklerini adım adım almayı başarmıştır. Bağımsızlıktan sonraki süreçte de Batı'nın gelişmelerine kulak tıkamamış, devletin gelişmesi adına Avrupa'nın özellikle Fransa'nın değerlerini benimsemiştir.

Şerif Mardin *sosyal değişimin ana dinamiğini oluşturan faktör değiştirme gücünün bizde olduğuna olan inancımızdır. Etrafımızdaki şartları olduğu gibi kabul etme eğilimi, toplumu daima daha iyiye götürme isteği kendi başına hiç kuşkusuz yadırganamaz: Toplumun insan iradesiyle değiştirilebileceği inancı gücümüzün belki en yaygın siyasal ilkelerinden birisini oluşturmaktadır* diyerek Burgiba tipolojisinin nasıl hedefe odaklandığını anlatmıştır. Nitekim bu tipolojinin bir örneği olarak Burgiba işaret edilen bu gücü kendinde bulmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle arkaik kalmış, gelişime ve değişime engel olan tüm dini ve geleneksel tıkaçların toplum nezdinde ortadan kaldırılması zarureti üzerine kurgulanan bir sosyal inşa projesidir. Toplumdaki bu transformasyonu tamamlamak amacıyla tek parti iktidarı ile güçlü modernleştirici önderlik kurmak gerektiğine inanmıştır (Yaman, 2018: 23).

Burgiba'nın ilk dönemlerinde Tunus kabile düzeni ve önemli bölgesel dengesizliklere sahipti. Halkın %90'ı kırsal kesimde yaşıyor ve siyasal anlamda muhafazakâr kimliği temsil ediyordu. %10'luk şehirli ve eğitim kesim ise toplumun sosyo-politik düzlemde azınlığını oluşturmaktaydı. Burgiba bu verili sosyoloji üzerinden hem yeni bir toplumsal dönüşüm tasarlıyor hem de tüm kesimleri bir arada tutmayı hedefliyordu. Stratejisinin odak noktalarını yoksullukla mücadele, alt yapı inşası, yaygın eğitim, barış ve

iş birliği diplomasisi yürütülmesi oluşturuyordu. Bu kapsamda Burgiba'nın siyasal yaklaşımı dört ana ekseninde şekillenmiştir:

1. Tunus, kendine has kimliği ve değerleri olan bir millettir.
2. Tunus, toplumsal projesinin merkezine insanı koymalı, eğitime, kadının özgürleşmesine, sağlığa ve spora öncelik vermelidir.
3. Tunus toplumu, Arap-Müslüman mirası ile kalkınmaya dolayısıyla modernleşme ve ilerlemeye olan hevesini rasyonel bir çerçevede barıştırmalıdır.
4. Tunus yüzölçümü, coğrafi konumu ve komşularını göz önünde bulundurarak barış ve iyi komşuluk evrensel değerlerini benimseyip, diyalog, saygı ve iş birliğini desteklemeyi dış politika genel kural haline getirilmelidir (Maktuf, 2013: 33-34).

Bu maddeleri temel alarak reformlarına başlayan Burgiba'nın şimdi sırayla ayrıntılı bir şekilde hangi alanlarda gelişmelerde bulunduğu göz atabiliriz.

2.1.1. Hukuki ve İdari Alanda Yapılan Reformlar: 1959 Tunus Anayasası'nın Kabul Edilmesi

Bağımsızlık sonrası Tunus'ta eşit hakların savunulması, ülkenin ihtiyaçlarını karşılaması ve özgür bir iradeye sahip olmak adına ilk önce hukuk alanında değişikliklerin yaşanması gerekiyordu. Tunus, Fransız hukuk kurallarını baz alan bir sisteme sahipti fakat sistemde yer alan boşlukların doldurulması açısından reform yapılması şarttı. Bu bağlamda Medeni Kanun'da, Ceza Hukuku'nda ve Ticari Hukuk'ta yenilenmeler yaşamış, bu yenilikler getirilirken yine Fransız hukuk sisteminden faydalanılmıştır.

Modern Tunus Anayasası'nın birinci bölümü, 1-17 maddeler çerçevesinde "Genel Hükümler" kısmını oluşturmuştur. Bu kapsamda; Tunus'un özgür, bağımsız ve egemen bir devlet olup, dininin İslam, dilinin Arapça, idare biçiminin Cumhuriyet olduğu belirterek, Büyük Arap Mağrip'in parçası olup, ortak çıkarlar doğrultusunda çalışacağını, egemenliğin Tunus halkına ait, bayrağın kırmızı içinde beyaz ay ve beş kenarlı yıldız olduğunu, Cumhuriyet sloganının özgürlük, düzen ve adalet olduğu, kişi dokunulmazlığı, vicdan hürriyeti ve dini serbestliğinin kamu düzenini bozmadığı sürece sağlanacağını, herkesin kanun önünde eşit olacağı, düşünce, ifade, basın, toplantı dernekler gibi ticaret sendikalarının hakları da garanti altına alınmıştır (Tunusia Constitution 1959,

e.t.10.09.2020). Ayrıca Özel hayatın gizliliği, seyahat özgürlüğü, mülkiyet hakkı teminat altına alınmıştır. Suçluluğu kabul edilinceye kadar her sanığın masum olduğu ve savunmasının garanti edileceğini, ülkenin savunması ve toprak bütünlüğünü korumanın her vatandaşın görevi olduğunu, vergi ödemenin hakkaniyet temelinde geliri oranında her kişinin görevi olduğu belirtilmiştir (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

İkinci Bölüm; 18-35 maddeler arasında ve Yasama gücünden bahsetmiştir. Bu kapsamda; yasama görevi beş yılda bir genel, hür, doğrudan ve gizli oy sistemi ile seçilen Milli Meclis (1981'de Temsilciler Meclisi olmuştur) tarafından yerine getirileceği belirtilmiştir. Seçmen yaşı 20 olup, Tunus vatandaşı olan herkes oy kullanabilecektir. 25 yaşını doldurmuş ve babası Tunuslu olan her seçmen Meclise girebilecektir. Milletvekillerin bütün ulusun temsilcileri olup, dokunulmazlığa sahip olduğu belirtilmiştir. Yasama gücünü meclis yerine getirirken, Cumhurbaşkanı tarafından sunulan kararlar öncelikli olduğu kabul edilmiştir. Meclis, Cumhurbaşkanı Kanun hükmünde Kararname (KHK) yetkisi vermiştir. Ancak bu KHK meclis tarafından oylanması gerekmektedir. Devlet bütçesinin meclis tarafından onaylandığından bahsedilmiştir (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

Üçüncü Bölüm; 36-51 maddeler arasında ve Yürütme gücünden bahsetmiştir. Yürütme gücü 40 yaşında, Tunuslu ana ve babadan olan Cumhurbaşkanı verilmiştir. Hükümetin başı olan Başbakan Cumhurbaşkanı yardımcısı olmaktadır. Cumhurbaşkanı, Devletin ve dinin reisi olarak belirtilmiştir. 5 yıl için genel, hür, doğrudan ve gizli oyla seçileceğini ve art arda 3 kez seçilebileceğini ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı bağımsızlığın, toprak bütünlüğünün garantisi olarak kabul edilmiştir. Yasaları ilan eder ve bunların Resmi Gazete'de 15 gün içinde yayınlanmasını sağlamaktadır. Kendisine karşı sorumlu olan hükümet üyelerini seçmekte, yüksek kamusal ve askeri yetkilileri tayin etmektedir. Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanıdır. Anlaşmalar yapmakta, savaş ve barış ilan etmekte, af çıkartmakta, ülkenin genel politikasını belirlemektedir. Bakanlar Kuruluna başkanlık etmekte, Başbakanın teklifi ile Bakanlar kurulunun veya bir üyesinin çalışmasını sonlandırmakta ve yenisini atamaktadır. Hükümet Cumhurbaşkanı karşı sorumludur. 2/3 çoğunlukla kabul edilmemiş kanunun tekrar görüşmek üzere meclise gönderebilmektedir. Bununla birlikte "Geçici İş Görmez Durumunda" kararname ile yetkilerini Başbakana devretmekte, ölüm veya istifa durumunda yeni seçime kadar Meclis Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekâlet etmektedir. Geçici Cumhurbaşkanı, anayasayı

değiştiremeyeceğini, 45-60 gün içinde seçim yaptıracağını ve çalışmalarından sorumlu tutulamayacağı belirtilmiştir (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

Dördüncü Bölüm; 52-55 maddeler arasında ve Yargı gücünden bahsetmiştir. Anayasaya göre Yargı, mahkemeler tarafından halk adına kullanılmış; kararlar, halk ve Cumhurbaşkanı adına alınmıştır. Anayasa yargı mensuplarının bağımsızlığını teminat altına almış, Yargı işlemlerini yerine getirmede hâkimler ve savcılar yetkili kılınmıştır. Hâkimler “Yargı Yüksek Konseyinin” tavsiyesi üzerine Cumhurbaşkanıca atanmış, Yargı Yüksek Konseyinin oluşumu kanunla belirlendiği ifade edilmiştir. Bu konseyin, Savcı ve Hâkimlere tanınan hakları garanti altına alarak, atama, tayin ve sicilini işlemlerini yerine getirdiği belirtilmiştir (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

Beşinci Bölüm; 56. madde olup, bir hükümet üyesine karşı yürütülen “vatana ihanet” suçunu yargılayacak bir Yüksek Mahkemenin oluşma şekli, görev ve yetkileri hakkında bilgi verilmiştir (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

Altıncı Bölüm; 57. madde olup, Devlet Konseyini oluşturan iki organ olan İdare Mahkeme ve Sayıştay’ın oluşumu, yetkilerinden bahsetmiştir (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

Yedinci Bölüm; 58. madde olup, iktisadi ve sosyal konularda danışma görevi yapan bir “Ekonomik ve Sosyal Konseyin” kurulmasını öngörmüştür (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

Sekizinci Bölüm; 59. madde olup, Mahalli İdarelerden bahsetmiştir. Bölgesel Meclisler ile Belediye Meclislerinin kanun ile belirlenen şartlar dâhilinde mahalli 133 ilişkileri yürüttüğünü ifade etmiştir (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

Dokuzuncu Bölüm; 60, 61 ve 62. maddeler olup, anayasa değiştirme şartlarından bahsetmiştir. Anayasanın değiştirilme teklifi “Devlet Yönetim Şekli” etkilememek kaydıyla Cumhurbaşkanıya ya da ulusal meclisin en az üçte birine ait olduğunu, özel bir komisyon kurularak burada tartışıldığını, eğer 2/3 oranından fazla olmadıkça değişiklikler kabul edilmeyeceğini, komisyon sonrası oylamalar birinci oylamanın en az 3 ay sonra yapıldığı belirtilmiştir. Anayasa değişikliği Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanacağı kabul edilmiştir. (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020). Onuncu Bölüm; 63-64. maddeler

olup, seçimler ile ilgili geçici hükümlerden bahsetmiştir (Tunusia Constitution 1959, e.t.10.09.2020).

Belirtildiği gibi 1959 Anayasası “Temsilciler Meclisi” ve “Danışma Meclisi” olarak iki meclisli bir düzene girmiştir. Yasama tarafı bu şekilde işlerken yürütme tarafı ise Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu ile ikili bir işleyişe girmiştir. Çünkü Cumhurbaşkanı’ndan müstakil, ne Başbakan ne de hükümet herhangi bir politika yürütmesi olanaksızdır. Bundan dolayı 1959 Anayasası, hükümet düzeni münasebetiyle, *süper başkanlık sistemini* kabul etmiş olduğu ifade edilebilir.

Cumhurbaşkanı İslam dinine mensup olup beş yıl süreyle halk tarafından seçilecektir. Eğer ilk turda adaylardan birisi salt çoğunluğu elde edemezse, ikinci tura en çok oy alan iki aday katılır. Bu oylamada en çok reyi alan ise Cumhurbaşkanı olacaktır. Seçilen Cumhurbaşkanı, görev süresi boyunca yapacağı eylem ve muamelelerden hiçbir türlü sorumlu tutulamaz, hatta görev süresi bittikten sonra dahi yargılanamaz (Açıl, 2017:175).

Aslında anayasada milli egemenlik ve kuvvetler ayrılığında bahsedilmiş yani demokratik bir imaj çizilmiş fakat işleyişe bakıldığında yasama ve yürütme organının tek bir kişi tarafından yönetildiği görülmüştür. Temeline inildiğinde ne kuvvetler ayrılığı ne de yasama ve yürütme işlevini farklı merkezler uygulamıştır görünende bu sistem var gibi görünse de işleyişte bu durum tek adam rejiminden başka bir şey değildir. 1959 Anayasası ile Cumhurbaşkanı tüm gücü tek bir merkezde topladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu rejimi, üyesi olduğu Yeni Düstur Partisini de arkasına alarak inşa etmesi hiçte zor olmamıştır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide sistem değişikliğinin sorulması üzerine verdiği “ne sistemi, sistem benim” cevabı, yeni sistemi vurgulamaktan kaçınmamıştır (Okumuş, 2015: 23).

Sonuç olarak Habib Burgiba bağımsızlık, insan hak ve özgürlükleri konusunda ilk önceleri gösterdiği özeni devam ettirmeye çalışmış fakat özellikle 1959 Anayasası ile tek adam rejiminin bir parçası olmuştur. Hak ve özgürlükler konusunda etkili maddeler 1959 Anayasası ile yürürlüğe girmiş ancak özellikle yasama ve yürütme konusunda kağıt üzerinde Kurucu Meclis’in ve Danışma Meclis’in varlığı görünse de son sözü daima Cumhurbaşkanı Habib Burgiba söylemiştir. Bağımsızlık elde edilmiş ancak oluşturulan sistem ile otoriter bir dönemde de başlamıştır.

2.1.2. Eğitim Alanında Reformlar

Burgiba'nın ilk girişimleri arasında Medeni Kanun'un kabul edilmesi, Kur'an kursları ile devlet okullarının birleştirilmesi ve dini mahkemelerin kaldırılması bulunuyordu. Ayrıca Burgiba'ya göre geleneksel eğitim sistemi değiştirilmeliydi. Bu doğrultuda Tunus'un en önemli eğitim kurumlarından birisi olan ve dini eğitimin ağırlıkta olduğu Zeytune Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığı'na intisap ettirilmiştir. Zeytune Medresesi'nin eğitim programı kökten değiştirilmiş, iki yıl sonra ise Tunus Üniversitesi'nin himayesi altında ilahiyat fakültesi olarak devlet kontrolüne alınmıştır (Perkins, 2004:146).

Burgiba, Batıda, modern ülkelerde başörtüsünün olmadığını ve insanların böyle bir örtünmeye ihtiyaçlarının olmadığını dile getirerek kamu kurumları ve okullarda tesettürü yasaklamıştır (Yaman, 2018: 24).

Habib Burgiba Tunus'ta bağımsızlığı ilan ettikten sonra Cumhuriyeti kurmuş, Cumhuriyetin ilk gereği olarak da iyi bir eğitim sistemi olması gerektiğini savunmuştur. Eğitim kurumlarında laik bir anlayışa sahip olan Burgiba özellikle kadınların okur-yazarlığı konusunda çalışmalar yapmıştır. Okulların aileler ve çocuklar için olmazsa olmaz bir konuma getirmeyi amaçlamıştır. Tam da bu dönemde bu çalışmaları yürütmek adına "Eğitim Birliği Yasası" çıkarılmış, bir çok farklı tipteki okul laik yapı içerisine dahil edilmiştir. Okullarda hem Arapça hem Fransızca eğitim verilmiş, milli dillerinin gereklerini öğrenirken aynı zamanda Batı dillerinde de eğitim vermeye devam edilmiştir. Yapılan bu değişimler beklenen sonuçları doğurmuş; hem erkek hem kız çocuklarında okula gidip okur-yazarlık oranı oldukça artmış hatta Afrika ülkeleri arasında bu oranın en yüksek ülke Tunus olmuştur. Bağımsızlık öncesinde Fransa tarafından tohumları atılan eğitim konusu Habib Burgiba döneminde de üstüne düşülerek iyi bir seviyeye gelmiştir.

2.1.3. Kültürel Alanda Yapılan Reformlar

Fransız himaye döneminde Tunus'ta birçok kültürel faaliyet yapıldığını bilmekteyiz. Bağımsızlık ve Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yapılan kültürel reformlara Habib Burgiba yönetiminde de devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Habib Burgiba'nın amacı modern, gelişmiş, zengin ve elit bir Tunus halkı oluşturmaktır, bu da kültürel faaliyetlerin etkili ve çok olduğu ülkelerde daha fazla olduğu bilinmektedir. Burgiba'nın ilk eğilim gösterdiği alan tiyatro olmuştur. Tiyatronun eğlence statüsünden çıkarıp bilgilendirici ve eğitici kısmı ile daha çok ilgilenmiştir. Buradan yola çıkarak, tiyatro hizmetleri (Service

Du Theatre) ve Tiyatro Ulusal Yönlendirme (Comission Nationale d'Orientation Theatre) gibi kurumları kurmuştur.

Ekonomik olarak yapılan teatral çalışmalara hükümet olarak desteklemiştir. Tiyatro alanından sonra sinema alanında da birtakım girişimler yapılmış hatta film festivalleri bile düzenlenmeye başlamıştır. Okur-yazarlığın artmasına, kadınların her ortamda söz sahibi olması için iyi bir eğitim almasına destek verilen bir ortamda erkeklerin yanı sıra kadın yazarlarında aktif olmasına yol açmıştır. Yapılan kültürel faaliyetlere ek olarak televizyon izlenmeye başlamış, Tunus hükümeti bunu da ülkeyi geliştirici bir araç olarak görüp eğitici-öğretici programların, belgesellerin yayınlandığı bir mecra haline gelmiştir.

Sonuç olarak, 1956 yılı öncesinde kültürel olarak yapılan girişimlere Burgiba döneminde de dur denmemiş, ülkeyi nasıl daha refah, modern, laik, kültürlü bir seviyeye getirebiliriz konusuna kafa yorulmuş bu yönde de faaliyetler yapılmıştır. Burgiba bu faaliyetlerin önemini çok iyi kavramış ülkeye de kavratmaya çalışmıştır (Perkins, 2004: 176-180)

2.1.4. Sosyal Alanda Yapılan Reformlar

Habib Burgiba bilindiği gibi Şahıslar Statüsü Kanunu ile kadınlara hak ve özgürlük tanımış; tanınan bu haklarla kadınlar en az erkekler kadar toplumda söz sahibi olmuştur. Sosyal anlamda da yapılan kadın hakları, eğitim reformları gibi icraatlar neticesinde Orta Doğu ülkeleri arasında parmakla gösterilecek seviyeye ulaşmıştır. “Tunus Vatandaşı” terimini literatüre katmış, şehir insanı olma yolunda yaklaşımlarda bulunmuştur. Kılık kıyafet konusunda da oldukça önemli adımlar atılmış erkeklere yerel kıyafetler yerine kravat mecburiyeti; kadınlara ise peçe yasağı getirilmiştir. Hedefin modern Tunus insanı yaratmak olduğu bir ortamda giyim kuşam konusunda daha Avrupalı bir tarz benimsenmesini amaçlamıştır. Bilindiği gibi Yeni Düstur Partisinin oluşmasından itibaren toplumu daha bilinçli hale getirmeye çalışan sivil toplum örgütleri bu dönemde daha da ivme kazanmıştır. Hatta “Tunus İnsan Hakları Birliği” kurulmuş bu da Arap dünyası için oldukça önemli bir gelişme olarak kayda geçmiştir (Temimi, 22.04.2013, 15.00-16.00).

Tunus'taki sosyal anlamda yapılan bu iyileştirmeler sonucunda Afrika ve Orta Doğu ülkeleri arasında Tunus oldukça farklı bir yer edinmiştir. Burgiba bu anlamda hedeflediği Modern Tunus anlayışını en güzel biçimde icraate dökmüş, bu anlamda Avrupa ve diğer ülkeler için parmakla gösterilecek seviyeye ulaşmıştır.

Burgiba, Mustafa Kemal Atatürk hayranlığı ile biliniyordu. Atatürk'ü kendisine örnek olarak toplum içerisinde benzer bir modernleşme gerçekleştirmek istemiştir. 1959 Anayasası'ndan önce Medeni Kanun kabul edilerek kadın-erkek eşitliği için adımlar atılmıştır. Fakat Burgiba'nın bu girişimlerinde eksik bir taraf vardır. Çağdaşlaşma girişimleri, temel hak ve özgürlükler içerisinde gerçekleştirilmemiştir. Laikçi politikaları, dinin toplum nezdindeki etkinliğini ortadan kaldırarak laik veya seküler denilebilecek bir yapı çerçevesinde üzerine oluşturmuştur. Bu yüzden din ile ilgili bütün kurumları Devletin otoritesi altına almış, ulemayı da bürokrasi düzeni içerisine sokmuştur. Bu hareketi sonrasında ise İslamcı kesimden büyük bir muhalefet görmüştür (Açıl, 2017: 177-178).

Burgiba, 1970'lerde iktidarını garanti etmek amacıyla yeni bir sisteme yönelmiştir. Çünkü parti içerisindeki liberal ihtilaf artmaya başlamıştır (Ayhan, 2012: 65). Bu yüzden 27 Aralık 1974'te bir anayasa değişikliği yapılmış ve Habib Burgiba, yaşadığı sürece cumhurbaşkanı ilan edilmiştir (Okumuş, 2015: 24). Fakat yönetimin zamanla otoriterleşmesi, toplumsal ve siyasal kısımların ithilaflarının daha da artmasına neden olmuş, partinin eski üyelerinden liberallere, İslamcılardan komünistlere, sendikalardan öğrenci birliklerine ve gelir eşitsizliğinden çeşitli biçimlerde hoşnutsuzluğunu ortaya koymaya devam etmiştir (Ayhan, 2012: 65).

Tunus Genel İşçi Sendikaları Birliği'nin (UGTT) 1978 yılında yaptığı çağrı ile, Tunus'un bağımsızlığını kazanmasının ardından ülkede ilk defa genel bir grev yapılmıştır. Fakat grevi bastırmak için yapılanlar halkta, yönetime karşı bir güven eksikliliği yaratmıştır. Çünkü güvenlik kuvvetleri grevi bastırmak amacıyla ateş açmış ve 200 kişinin ölümüne, bin kişinin de yaralanmasına neden olmuştur (Erdem, 2014: 26). Hükümetin bu baskıcı tavrına karşılık çok partili yapının daha etkili olacağı düşünülmüşse de uygulamada demokratik bir ortam olmamıştır. Toplumsal tahavvülün İslam dinine karşılık oldukça sertleşmiştir. Raşid Gannuşi ve arkadaşları, camilerde ve ev sohbetlerinde yasa dışı sohbet çemberleri, İslami Yöneliş ismiyle örgütlü bir hale gelmesine ortam oluşturmuştur. Bu oluşum, Habib Burgiba'nın karşısında yeni bir siyasal fikir ortaya koymaktan ziyade, ilk zamanlarda dini pratik ve ritüellere yönelik yasakların ortadan kaldırılmasına için çalışmalar yapmışlardır. Yeni hareket, siyasal güce karşı yıkıcı bir faaliyette bulunmamasına rağmen Burgiba'nın ve rejiminin sert müdahalesine maruz kalmışlardır. Ancak İslami Yöneliş hareketi, İslami kimliklerini eylemlerinin ana noktasına yerleştirmiş olsalar da toplumun bütün sorunlarını yekpare olarak değerlendirmiştir. Burgiba yönetiminin İslami Yöneliş hareketine karşı

tavırları oldukça nettir. Gannuşi, bu oluşumla ilgili basın karşısında açıklama yapmasının ardından beş ay hafta gibi kısa bir süre sonra, diğer liderler ile beraber tutuklanmıştır. 18 Temmuz 1981 tarihinde 107 kişinin tutuklanmasıyla sonuçlanan bu girişimin bazı üyeleri 50 yıl hapse mahkum edilmiş; Gannuşi ise yalan haber yaymak suçundan 10 yıla mahkum edilmiştir (Gannuşi, 1987: 274-275).

Rejimin yaptırımından önce İslami Yöneliş Hareketi tarafından yayımlanan bildiride şu maddelere yer verilmiştir:

1. Tunus için bağımlılık, yabancılaşma ve sapıklığa son verecek ve Afrika'da İslam uygarlığı için büyük bir üs olmak,
2. İslam düşüncesini, İslam'ın temel ilkeleriyle ve gelişen hayatın ışığı altında yerleştirip Batılılaşma izlerinden temizlemek,
3. Geleceğin tayinini dış hegemonyasından uzak şekilde sağlamak,
4. Ekonomik yaşamın yapısını insanca temeller üzerine kurulmak ve ülkede servetin adil bir şekilde, "kişinin emeğine ve ihtiyacına göre" İslami ilkeler ışığı altında sağlamak,
5. Yerel, bölgesel, Arap dünyası ve hatta evrensel düzlemde, İslam'ın uygarlık ve politik oluşumunun yeniden diriltilmesi için gerekli sorumluluğu paylaşmaktır (Gannuşi, 1987: 14-15)

Yukarıda sözü edilen önemli görev ve hedeflerin gerçekleştirilmesi için de, İslami Yöneliş Hareketin şu araçlara dayandığını açıklamıştır:

1. Camii ve mescitlerin birer ibadet, halk kitlelerini eğitime ve hazırlama merkezi olarak yeniden hayata kavuşturmak ve özellikle Zeytune Üniversitesi'ni evrensel bir merkez haline getirmek,
2. Fikir ve kültür hareketlerinin desteklenmesi için toplantılar düzenlenmek, basın-yayın çalışmalarını teşvik etmek, kültür ve edebiyat alanında İslami değer ve kavramların kökleşmesini sağlamak, bilimsel araştırmaları teşvik etmek,
3. Yabancı dillere açılmakla birlikte eğitim ve idarede Arapçaya önem vermek,

4. İnsan iradesini öldürdüğü, halkın gücünü kırdığı ve ülkeyi zorbalık idaresine ittiği için tek partililik ilkesini terk etmek,
5. Tunus ekonomisini analiz ederek geliştirmek,
6. Değiştirme aracı olarak zorbalığı terk ederek, düşünme, kültür ve politika alanında çözüm metodu olarak “Şura” prensibi esasına dayalı hareket etmek,
7. Toplumsal, politik, kültürel, sendikal ve bütün boyutlarda bağımsızlık ve özgürlüğü gerçekleştirecek çalışmaları desteklemek,
8. Laiklikten ve fırsatçılıktan uzak bir siyasi çalışma yapmak,
9. Müslüman vicdanını Batı’nın karşısında uygarlık yenilgisinden kurtarıp özgürlüğe kavuşturmak,
10. Ülkenin karşılaştığı sorunları ortadan kaldıracak şekilde çağdaş bir İslam düzeni kurmak,
11. Tunus’ta, Mağrip’te ve bütün İslam ailesinde Müslümanlarla kardeşlik ve yardımlaşma bağlarını sağlamlaştırmak,
12. Dünyadaki özgürlükçü hareketlere destek ve yardım sağlamaktır (Gannuşi, 1987: 15-17).

Tunus’ta 1981’de düzenlenen seçimlerde partilerden hiçbirisinin %5’lik barajı aşmasına izin verilmemiş, meclisin bütün sandalyeleri Sosyalist Düstur Partisi ve UGTT’den oluşan milli cephenin kazanması sağlanmıştır (Okumuş, 2015: 25). Ayrıca 1986 yılında yapılan seçimlerde özellikle muhalefet için güvenilirliğinin kalmadığını düşünüldüğünden partiler seçimi boykot etmiş, seçime girmekten son anda vazgeçmişlerdir.

Habib Burgiba, tek kişi iktidarı ile Tunus’u muasır medeniyetler seviyesine çıkartma hedefi doğrultusunda baskı gücünü gerekli gördüğü bütün durumlarda kullanarak otoriter bir rejim oluşturmuştur. Bürokratik kısıtlamalar ile birlikte hem yeni siyasi partilerin kurulması engellenmiş hem de devletten bağımsız yeni sivil toplum örgütlerinin oluşumlarının önüne geçilmiştir. Böylelikle kendi yönetimine karşı yeni yapıların oluşmasını engellemiştir (Yaman, 2018: 25). Sonuç olarak 1970’lerin sonlarına doğru başlayan ekonomik sorunlar, 1978 Ocak ayındaki “Genel Grev” ve sendikal hareketleri ezme politikaları Ocak 1984’te

patlak veren “Ekmek İsyanı” Burgiba’nın istikrarlı gidişini bozmuştur. Burgiba, son zamanlarında ifade özgürlüğünü, siyasal temsili, çoğulculuğu, erklerin ayrılığını garanti altına alan demokratik süreci iyi işletememiş, ülke nüfusunun büyük çoğunluğu hala kendisini desteklemesine rağmen “Ömür Boyu Başkanlık” kısılcasına düşmüştür (Karaatlı, 2015: 161).

Zeynel Abidin Bin Ali, 1980’lerin sonlarında Burgiba’nın güvenini kazanmış ve Başbakan olarak atanmıştır. Gücü eline alan Bin Ali, bu durumu kendi lehine kullanmış ve yedi doktoradan rapor alarak Burgiba’nın artık ülkeyi yönetemeyeceğini resmi olarak onaylatmış ve 1987 yılında bir saray darbesi ile Burgiba’yı görevinden düşürmüştür (Erdem, 2014: 36). 1956 yılından itibaren toplamda 31 yıl devletin başında bulunan hatta ömür boyu başkan olan Burgiba dönemi böylelikle son bulmuş ve görevine az önce açıklandığı gibi Zeynel Abidin Bin Ali gelmiştir. Habib Burgiba 97 yaşına kadar yaşamış ve 2000 yılında da hayata gözlerini yummuştur.

2.2. Zeynel Abidin Bin Ali: Yapılan Reformlar ve Yaşanan Gelişmeler

Habib Burgiba gibi Zeynel Abidin Bin Ali’ de Tunus’un bağımsızlığı için mücadele etmiş, eylemlerde boy göstermiş hatta bu gaye uğruna hapse bile girmiş tam bir Tunus mücadelecisi olmuştur. Fransa ve ABD’de eğitim almış bir asker olan Bin Ali, 1974-1977 arasında Fas’ta askeri ataşelik yapmış, 1980’de Polonya’ya Büyükelçi olarak atanmıştır. 1984’te Emniyet Müdürü, 1986’da ise İçişleri Bakanı olan Bin Ali, Devlet Başkanlığı görevini Burgiba’nın elinden almadan yaklaşık bir ay önce Ekim 1987’de Başbakan olmuştur (Koçak, e.t.21.10.2020).

1984-1987 arası dönemde ülke genelinde yaşanan ekonomik ve siyasal sorunlar Habib Burgiba’nın halk üzerindeki meşruiyetini ciddi şekilde etkilerken, bu durum Zeynel Abidin Bin Ali’yi cesaretlendirmiştir. Nitekim ülke genelinde Habib Burgiba karşıtı gelişen muhalefetin de etkisiyle eski İçişleri Bakanı, Başbakan Zeynel Abidin Bin Ali, sağlık sorunlarını öne sürülerek Burgiba’nın iktidardan çekilmesini sağlamıştır (Ayhan, 2012: 68-69). 1984 yılına kadar olan özellikle son dönemde Burgiba halkın tepkisine hep olumsuz cevap vermiş, ayaklanmaları zor kullanarak bastırmış ve büyük oranda İslamcı olan kesime gösterdiği baskıcı tavır ile halkın tepkisini fazlasıyla almaya başlamıştır. Tek adamlığa oynamış, seçimlerin güvenilirliği kalmadığı bir dönemde her türlü darbe ile indirilmeye kendisi için zemin hazırlamıştır. Bu nedenle Zeynel Abidin Bin Ali’nin “devleti yönetemez”

doktor raporuyla Habib Burgiba'ya yaptığı kansız darbe Tunus halkı tarafından desteklenmiştir.

Zeynel Abidin Bin Ali başa geldiği zaman tıpkı Burgiba gibi çoklu parti sistemini desteklemiş, ömür boyu başkanlık sistemini kaldırmıştır. Aynı zamanda hukuk, insan hakları ve özgürlükleri, ekonomik iyileşme, idari ve sosyal yaşamda reformlar yapıp eski düzendeki aksaklıkları gidermek adına çalışmalar yapmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte Bin Ali Cumhurbaşkanı olmuş ve Sosyalist Düstur Partisi'nde (PSD) tasfiyelere başlamıştı. İlk olarak partinin daha eşitlikçi bir kurum olarak anılması için adını RCD (Democratic Constitutional Rally/ Demokratik Anayasal Birlik Partisi) olarak değiştirmiştir. Müteakiben Bin Ali ilk Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi kongresini 1988'de toplamış ve Burgiba ile bağlantılı olanlar partiden uzaklaştırılmıştır (Perkins, 2004: 185).

Burgiba Tunus'un gelişmesi, modernleşmesi en önemli bağımsız bir Tunus için çok önemli bir liderdir. Fakat son zamanlarındaki baskıcı tavrı ve tabiri caizse "koltuk sevdası" nedeniyle güç sevdasına düşen bir lider imajı çizmiştir. Bin Ali'de Burgiba'dan sonra gelen Tunus'u daha iyi nasıl ileriye taşıyabilirim düşüncesiyle başa geçen bir liderdir. Bu nedenle Burgiba'nın başladığı Tunus'ta reform hareketlerine Bin Ali'de devam etmiş, eksikleri gidermeye çalışmıştır. Bu anlamda Tunus kötüleşen ekonomik durumunun düzelmesi, hukuk alanındaki boşlukları gidermek adına birçok çalışma yapılmıştır. Bu yapılan gelişmeler sonucunda da Orta Doğu ve Arap ülkeleri hatta Afrika ülkelerinde bile batılaşma adına çok iyi bir yer edinmiş, yaşanan aksaklıkları düzeltmek adına çaba sarf edilmiştir.

2.2.1. Hukuk Alanında Yapılan Reformlar

Hukuk alanında birçok atılım bu dönemde de yapılmıştır. İlk olarak 1959 Anayasa'sı ile yapılan eksiklikler giderilmiş 1991 Anayasa'sı ilan edilmiş, Şahısların Statüsü Kanunu'nda iyileştirmeler yapılmış ve Ulusal Pakt kabul edilmiştir. Zeynel Abidin Bin Ali Cumhurbaşkanı görevine gelir gelmez ilk önce 1959 Anayasa'sı üzerine çalışmalara başlamıştır. Bu anayasadaki eksikleri giderip, değişiklikler yaparak var olan anayasayı geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu konu üzerine bir Anayasa Konseyi oluşturmuş ve 1991 Anayasa'nı çıkarmıştır. Bu anayasa 1959 Anayasa'sının genişletilmiş halidir 74 madde 10 bölümden oluşmuştur.

1991 Anayasası'nın başlangıç bölümü 1959 Anayasası ile aynı hususları içermiştir. Bu kapsamda; ülkenin mücadeleye ederek bağımsızlığını kazandığını, meclisin Allah adına ve

Tunus halkının temsilcisi olarak toplandığını, meclisin milli birliği sağlamak için insani değerleri muhafaza ederek anayasa ilkelerine bağlı kalıp adalet, özgürlük, barış içinde çalışacağını, İslam öğretilerinden ayrılmadan Mağrip Ülkeleri, Arap Birliği, Afrikalı ülkeler ile işbirliği içinde kalınacağı, demokrasiye önem vererek politik sistemi güçler ayrılığı prensibi üzerine yerleştirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, bütün vatandaşların haklarına saygı gösterildiğini, halkın refahı için ekonomik gücün ve zenginliklerin insanların faydasına kullanılacağını, anayasanın aile ve bireylerinin çalışma, sağlık ve eğitim haklarını garanti ettiğini ifade ederek özgür ve egemen Tunus halkının anayasasının kabul edildiğini ilan etmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

1991 Anayasası'nın Birinci Bölümü de kabul edildiği tarihte 1959 Anayasası ile aynı hususları içermiştir. Bu kapsamda Birinci Bölüm, 1-17 maddeler arasında ve Genel Hükümlerden bahsetmiştir. Bu hükümler; Tunus'un özgür, bağımsız ve egemen bir devlet olup, dininin İslam, dilinin Arapça, yönetim biçiminin Cumhuriyet olduğu belirterek, Büyük Arap Mağrip'in parçası olup, ortak çıkarlar doğrultusunda çalışacağını, egemenliğin Tunus halkına ait, bayrağın kırmızı içinde beyaz ay ve beş kenarlı yıldız olduğunu, Cumhuriyet sloganının hürriyet, düzen ve adalet olduğu, kişi dokunulmazlığı, vicdan hürriyeti ve dini serbestliğinin kamu düzenini bozmadığı sürece sağlanacağını, herkesin kanun önünde eşit olacağı, düşünce, ifade, basın, toplantı dernekler gibi ticaret sendikalarının hakları da garanti altına alınmıştır. Ayrıca Özel hayatın gizliliği, seyahat özgürlüğü, mülkiyet hakkı teminat altına alınmıştır. Suçluluğu kabul edilinceye kadar her sanığın masum olduğu ve savunmasının garanti edileceğini, ülkenin savunması ve toprak bütünlüğünü korumanın her vatandaşın görevi olduğunu, vergi ödemenin hakkaniyet temelinde geliri oranında her kişinin görevi olduğu belirtilmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Ancak zamanla 1991 Anayasasının birinci bölümünde pek çok değişiklik ve eklemeler yapılmıştır. Bu değişiklik ve eklemeler şu şekildedir: 5. Madde olan "Tunus Cumhuriyeti; kişinin dokunulmazlığını, vicdan hürriyetini, dini serbestliği kamuoyu rahatsız etmediği sürece sağlayacağını garanti eder" maddesine, 1 Haziran 2002'deki değişiklikle "Tunus Cumhuriyeti, temel özgürlükleri, insanların evrensel haklarını garanti etmiştir" eklenmiştir. Yine aynı maddeye, "Tunus Cumhuriyeti'nin temelinde hukukun üstünlüğü ilkesi olarak çoğulculuk ve insan gelişimi için çalışacağı ile hükümet devlet ve toplum arasında kendi adayarak dayanışma, karşılıklı yardım, kişiler, gruplar ve nesiller arasında hoşgörü taşıyacaktır" maddeleri eklenmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

8. maddede belirtilen “fikir, ifade, sendika kurma, basın yayın toplama ve örgütlenme özgürlüğü garanti edilmesi” 27 Ekim 1997’deki değişiklikle siyasi parti özgürlüğü eklenmiştir. Bu bağlamda 8.maddeye “siyasi partiler vatandaşların siyasete 166 katılımına rehber olacak, insan egemenliğine cumhuriyet değerlerine insan haklarına kişisel ilkelere saygılı olacaktır. Yine siyasi partiler ırkçılık, şiddet, fanatizm, ayrımcılıktan uzak duracaktır. Siyasi partiler ilkelerini, amaçlarını, faaliyetlerini, programlarını belirli bir din, dil, ırk, cinsiyet ve bölge üzerinden yapmayacaktır. Partiler, yabancı parti ve kişiler ile ilişki kurmayacaklardır” paragrafı eklenmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Yine 9. Maddesindeki ikametgah, yazışmaların gizliliği maddesine kişi dokunulmazlığının eklenmesi 1 Haziran 2002’de gerçekleşmiştir. 12. Maddedeki “suçluluğuna karar verilinceye kadar her sanığın masum kabul edilmesi ve savunulmasının garanti edilmesi”, 1 Haziran 2002’de yapılan eklemeye “bir kişinin tutuklanması hukuki sürece bağlıdır. Gözaltına alınması hukuki kararlar olur. Keyfi tutuklama ve gözaltı yasaklanmıştır” ifadesi eklenmiştir. 13.maddesi “kararlar kişisel olacak ve değişen durumlarda sanığın lehinde olacaktır” maddesine 1 Haziran 2002’de yapılan eklemeye “Özgürlüğünden yoksun her kişiye insanca muamele edilecek ve insan onuruna uygun koşullar sunulacaktır” ifadeleri eklenmiştir. 15.madde olan “vatan savunması her vatandaşın görevidir” ifadesine “her vatandaş ülkesinin bağımsızlığını, egemenliğini ve ülke topraklarının bütünlüğünü korumayı görevlidir” maddesi eklenmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

İkinci Bölüm 1959 Anayasasında 18-35 maddeleri arasında Yasama gücünden açıklarken, 1991 Anayasası kabul edildiği tarihte 18-36 maddelerini arasında Yasama gücünden bahsetmiştir. Bu kapsamda; ilk kabul edildiğinde yasama görevi beş yılda bir genel, hür, doğrudan ve gizli oy sistemi ile seçilen Temsilciler Meclisi tarafından yerine getirilmiştir. Seçmen yaşı 20 olup, Tunus vatandaşı olan herkes oy kullanabilmiştir. 25 yaşını doldurmuş ve babası Tunuslu olan her seçmen Meclise girebilmiştir. Milletvekillerin bütün ulusun temsilcileri olup, dokunulmazlığa sahip olduğu belirtilmiştir. Yasama gücünü meclis yerine getirirken, Cumhurbaşkanı tarafından sunulan kararlar öncelikli olduğu kabul edilmiştir. Meclis, Cumhurbaşkanıya KHK yetkisi vermiştir. Ancak bu KHK meclis tarafından oylanması gerektirmiştir. Devlet bütçesinin meclis tarafından onaylandığından bahsetmiştir. Meclis Ekim ayında çalışmaya başlayıp, Temmuz’da tatile girecektir. Meclis içinde seçilen daimî komiteler meclis tatilde olduğunda dahi çalışmaktadır. Meclis, tatil

esnasında Cumhurbaşkanı 167 veya meclis üyeleri tarafından toplantıya çağırılabilir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Zamanla 1991 Anayasasının ikinci bölümünde de pek çok değişikliğe gidilmiştir. En önemli değişiklik yine 1 Haziran 2002'de kabul edilmiştir. Bu değişiklikle Milli Meclis; Temsilciler Meclisi (Chambre des Députés/ Chamber of Deputies) ile Danışmanlar Meclisi (Chambre des Conseillers/ Chamber of Councilors) adı altında iki başlı olmuştur. Yasama görevi bu iki meclis veya referandum ile yerine getirileceği belirtilmiştir. Yeni kurulan Danışmanlar Meclisi danışma niteliğinde olmakla birlikte 6 seneliğine, yarısı ise 3 senede yapılacak seçimle yenileceği ve Temsilciler meclisinin 2/3'ünü aşamayacağı kararlaştırılmıştır. Danışmanlar Meclisinin 1/3'ü ulusal düzeyde işverenler, çiftçiler ve çalışanlar arasından seçileceği ve bu adayların yetkili mesleki kuruluşlar tarafından her adaylık için asgari 2 aday önerileceği, geri kalan üyeler ulusal kişi ve yetkililer arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanacağı kabul edilmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Oy verme yaşı 20 iken 2008'de yapılan değişiklikle 18'e düşürülmüştür. Yine seçilme yaşı 25'iken Ekim 1997'de alınan kararla 23'e düşürülmüştür. Danışmanlar Meclis üye seçilme yaşı ise 40 olarak kabul edilmiştir. Danışmanlar Meclis üyeleri de Temsilciler Meclis üyelerinin haklarına sahiptirler. Her iki meclis üyesine de bir suçtan dolayı dava açılmamakta ve tutuklanmamaktadır. Her iki meclis Cumhurbaşkanına KHK yetkisi vermekte, yine her iki meclis taslak yasayı salt çoğunlukla kabul etmekte ancak bu çoğunluk üye tam sayısının 1/3'ünden az olamamaktadır. Bütçe kanunu da her iki meclise sunulmaktadır. Her iki mecliste ekim-temmuz arası düzenli oturum yapmaktadır. Kritik konularda (mali, dokunulmazlıkların kaldırılması, Temsilciler Meclisinin veya Cumhurbaşkanının belirlediği konularda) ortak veya ayrı ayrı komisyon oluşturabileceklerdir. Anlaşmaları yine eskisi gibi Temsilciler Meclisi onaylamaktadır. Her iki meclis tarafından ortak karar alınamadığından onaylanmaya kanun için ortak bir komisyon oluşturulmaktadır. Bu komisyonda bir hafta içinde ortak karar alınmazsa Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen kanun Meclis Başkanı tarafından Cumhurbaşkanına sunulmaktadır. Her iki meclisin çalışmaları kanunla düzenlenmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Üçüncü Bölüm 1959 Anayasasında 36-51 maddeleri arasında Yürütme gücünü içermişken, 1991 Anayasası kabul edildiği tarihte 37-63 maddelerini arasında Yürütme

gücünden bahsetmiştir. 1991 anaysası 1959 Anayasası gibi Yürütme gücünü 40 yaşında, Tunuslu ana ve babadan olan Cumhurbaşkanıya vermiştir. Hükümetin başı olan Başbakan Cumhurbaşkanına yardımcı olmaktadır. Cumhurbaşkanı, Devletin ve dinin reisi olarak belirtilmiştir. 5 yıl için genel, hür, doğrudan ve gizli oyla seçileceğini ve art arda 3 kez seçilebileceğini ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı bağımsızlığın, toprak bütünlüğünün garantisini olarak kabul edilmiştir. Yasaları ilan eder ve bunların resmi gazetede 15 gün içinde yayınlanmasını sağlamaktadır. Kendisine karşı sorumlu olan hükümet üyelerini seçmekte, yüksek kamusal ve askeri yetkilileri tayin etmektedir. Aynı şekilde, üst düzey mülki ve askeri yetkililer Hükümetin tavsiyesi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanıdır. Anlaşmalar yapmakta, savaş ve barış ilan etmekte, af çıkartmakta, ülkenin genel politikasını belirlemektedir. Bakanlar Kuruluna başkanlık etmekte, Başbakanın teklifi ile Bakanlar kurulunun veya bir üyesinin çalışmasını sonlandırmakta ve yenisini atamaktadır. Hükümet Cumhurbaşkanıya karşı sorumludur. 2/3 çoğunlukla kabul edilmemiş kanunun tekrar görüşmek üzere meclise gönderebilmektedir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Dördüncü Bölüm 1959 Anayasasında 52-55 maddeleri arasında Yargı gücünü içermişken, 1991 Anayasası kabul edildiği tarihte 64-67 maddelerini arasında Yargı gücünden bahsetmiştir. 1991 Anayasasında 1959 Anayasasında olduğu gibi yargının mahkemeler tarafından halk adına kullanıldığı, hükümlerin halk ve Cumhurbaşkanı adına icra edildiğini, yargı mensuplarının bağımsızlığının teminat altına alındığını ve yargı işlemlerini yerine getirmede yargıçlar ve savcılar yetkili olduğu ifade edilmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Beşinci Bölüm; 1959 Anayasasında 56. maddeye 1991 Anayasasında 68. madde olarak kabul edilmiştir. Bölüm, bir hükümet üyesine karşı yürütülen “vatana ihanet” suçunu yargılayacak bir Yüksek Mahkemenin oluşma şekli, görev ve yetkileri hakkında bilgi vermiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Altıncı Bölüm; 1959 Anayasasında 57. maddeye 1991 Anayasasında 69. madde olarak kabul edilirken Devlet Konseyini oluşturan iki organ olan İdare Mahkeme ve Sayıştay’ın oluşumu, yetkilerinden bahsetmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Yedinci Bölüm; 1959 Anayasasında 58. maddeyle 1991 Anayasasında 70. madde olmuş, iktisadi ve sosyal konularda danışma görevi yapan bir “Ekonomik ve Sosyal Konseyin” kurulmasını öngörmüştür. Ayrıca yeni kuruluşu eski anayasada kuruluşu sadece millet meclisi ile ilgiliyen yeni Anayasada 2002’den itibaren her iki meclis ile ilişkilendirilmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020). Sekizinci Bölüm; 1991 Anayasasında 59. maddeyle 1991 Anayasasında 71. madde olarak kabul edilmiş ve bu maddede Mahalli İdarelerden bahsedilmiştir. 1959 Anayasasında Bölgesel Meclisler ile Belediye Meclislerinin kanun ile belirlenen şartlar dâhilinde mahalli ilişkileri yürüttüğünü ifade etmişken, yeni anayasada bölgesel meclislere yerel topluluklardan kanunla belirlenen kişiler de dahil edilmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Dokuzuncu Bölüm; 1959 Anayasasında 60-62. maddeler olup, anayasa değişimi şartlarından bahsetmiştir. 1991 Anayasasında yine aynı şekilde yer almışken 1995’te yapılan değişiklikle 76-78 maddeler arası belirtilmiştir. 1991 Anayasasında anayasanın değiştirilme teklifi Devlet yönetim şeklini etkilememek kaydıyla Cumhurbaşkanıya ya da ulusal meclisin en az üçte birine ait olduğunu, teklifin salt çoğunlukla kabul edildiğinde özel bir komisyon kurularak burada tartışıldığını, eğer 2/3 oranından fazla olmadıkça değişiklikler kabul edilmeyeceğini, Komisyon sonrası oylamalar birinci oylamanın en az 3 ay sonra yapıldığı belirtilmiştir. 27 Ekim 1997’de yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanı anayasal değişikliği referanduma sunabileceği eklenmiştir. Ancak bu da meclisin 2/3 oranında kabul ettiği değişikliklerin referanduma sunulmayacağını ancak salt çoğunlukla kabul edilen Anayasa değişikliği referanduma sunacağı kabul edilmiştir. Referandum ile kabul edilen değişikliklerin diğerleri gibi 15 gün içinde Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanacağı kabul edilmiştir. Ayrıca tüm kanunların Tunus Anayasasına göre yapılacağı belirtilmiştir (Tunusia Constitution 1991, e.t.10.09.2020).

Sonuç olarak ayrıntılı olarak maddeler incelendiğinde 1991 Anayasası 1959 anayasasının maddelerini esas almış fakat anlaşıldığı gibi daha çok başkanlık sistemine hizmet eden bir anayasa halini almıştır. Laik, insan hak ve özgürlüklerine önem veren bir alt yapıya sahip, evrensel ve modern hukuku temel alan aynı zamanda da hukukun üstünlüğüne önem vermeye çalışan bir anayasa şeklini almıştır. 1991 Anayasasına ek olarak bilindiği gibi otoriter bir yönetim olan Burgiba yönetimini elinden alan Bin Ali hukuk alanında çalışmalar yapmaya devam etmiştir.

Devlet Başkanlığı görevini devralan Bin Ali ise ulusal birlik adına tüm siyasal muhalefet hareketleriyle uzlaşacağını ve ekonomik alanda da iyileştirmelere gideceğini açıklamıştır. Burgiba gibi kişisel etkiye sahip olmayan Zeynel Abidin, Devlet Başkanlığının ilk günlerinde doğrudan tüm muhalif gruplar ve sendikalarla iş birliğine önem verdiğini açıkladı ve 7 Kasım'da yayınlanan Ulusal Birlik paktı ile siyasal ve ekonomik alanda özgürlüklerin yolunu açma sözü verdi. Nitekim 1988-1990 arası dönemde ülke genelinde muhalif siyasal partilerin ve kesimlerin örgütlenmesine izin verilmiştir (Zartman, e.t.22.04.2020).

Genel olarak bu paktın oluşumuna bakacak olursak yeni partilerin kurulması, kişi hak ve özgürlüklerin genişlemesi, yaratılan baskıcı tutumun azaltılması, bu bağlamda tutukluların serbest bırakılması, kalkınma projelerinin oluşturulması, ekonomik ilerlemenin sağlanması gibi pek çok alanda gelişme hedeflenmiştir. Daha öncesinde oluşturulan Şahısların Statüsü Kanunu Bin Ali döneminde de etkili olmuş, etkisini artırmak adına tekrar düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanunun ana kriteri olan kadınların hak ve özgürlükleri noktasında düzenlemeler yapılmıştır. Toplumsal statüde kadının da yer almasını sağlamak olan bu kanunda kadının eğitimi, siyasi hakları, ekonomi alanında kendini göstermesi, boşanma durumlarında nafaka gibi haklarını elde etmeleri adına yapılan çalışmalar olmuştur. Bu kanun kapsamında özellikle 1993 yılında oldukça çalışma yapılmış toplum içerisinde kadın ve erkeğin eşitliği hedeflenmiştir. Bunların haricinde 1989 yılında yeni partiler yasası kabul edilmiş ve sonraki süreçte ilk defa çok partili döneme geçileceği ve bu şekilde ilk seçimlerin yapılacağı açıklanmıştır.

2.2.2. Yönetim Alanında Yapılan Reformlar

Tunus 1991 Anayasası ile yönetim yarı başkan yarı parlamenter bir yapıdadır. Ayrıca 12 Mayıs 1989 yılında çok partili seçimlerin yapılması söz konusu olmuştur. Bunun yanında 1991 Anayasası, 1959 Anayasası gibi Yürütme gücünü Tunuslu ana ve babadan olan Cumhurbaşkanına vermiştir. Hükümeti ve başındaki Başbakanı da Cumhurbaşkanına yardımcı olacağını belirtmiştir (Tuğ, 1969: 163-164).

Cumhurbaşkanı olmak için en az 40 en fazla 70 yaş kriteri konmuş, 5 yıllık periyotlarda en fazla 3 defa seçilme sınırlaması getirileceği belirtilse de yapılan referandumla bu seçimlere 3 defa sınırlandırılması getirilmediği gibi kararlaştırılan yaş sınırlandırılmalarına da uyulmamış kısacası ömür boyu başkanlı sistemi Bin Ali yönetimi

boyunca da yetkileri tam bir seviyede de Cumhurbaşkanında kalmıştır. Başkanlık sisteminin olmazsa olmazı ordu üzerindeki hakimiyet yine cumhurbaşkanında olmuş, Burgiba zamanında ordu üzerinde kurulan otorite Bin Ali zamanında da devam etmiştir.

2.2.3. Eğitim Alanında Yapılan Reformlar

Eğitim alanında yapılan gelişmeler genel itibari ile bakıldığında öncesinde de belirtildiği gibi uluslararası düzeydeydi. Bin Ali yönetimi boyunca da bu doğrultuda çalışmalar yapılmış özellikle kız çocuklarının okuması yönünde çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bu dönemde ilkokulda Arapça-Fransızca ağırlıklı eğitim benimsenirken üniversitelerde ise tamamı Fransızca eğitim devam etmiştir. Modern eğitim anlayışına göre Bin Ali 6 ve 11 yaşları arasındaki çocuklar için eğitim öğretimi zorunlu hale getirecek yasalar çıkarmıştır. Toplamda 122 okul inşa edilmiş buradan yola çıkarak okula gitme oranlarında oldukça fazla artış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlara ek olarak 14 devlet üniversitesi, yüksekokullar, özel okullar ve yardımcı kurslar aktif hale gelmiştir. Burgiba zamanı başlayıp Bin Ali zamanında devam eden eğitim reformları sayesinde Tunus'ta yetişkin nüfusun %6,2'si üniversite mezunu haline gelmiştir. Bu oran, dünya ortalamasının (yüzde 3.94) üzerindedir (Koçak, 2012: 29-30).

2.2.4. Kültürel Alanında Yapılan Reformlar

Kültür anlamındaki modernleşme Burgiba zamanı başlamış Bin Ali döneminde devam etmiştir demek aslında hiçte yanlış olmayacaktır. Tunus'ta yapılan kültürel gelişmeler ülkeyi daha uluslararası düzeye çıkarmıştır. 10'a yakın gazete çıkarılmış, televizyon kanalları açılmıştır. Artan eğitimle birlikte teknolojik olarak da ileri giden Tunus kısa zamanda internet kullanımı oranında ciddi bir artış görülmüştür. Bunun yanında okuryazarlık arttıkça üreten kesimde fazlalaşmıştır. Yazılı eserler daha fazla ortaya konmuş, roman ve şiir alanında oldukça fazla eser çıkmıştır. Tiyatro oyunları daha fazla sahnelenmeye ve çekilen filmlerde önceki döneme göre oldukça fazlalaşmıştır. Bunun yanında Bin Ali, ülkedeki önemli kültürel merkezlerini geliştirerek turistleri Tunus'a çekmeye çalışmıştır. Bunlardan Tunuslularca Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra İslam'ın dördüncü kutsal şehri olarak görülen, 2009 yılında İslam başkenti ilan edilen ve önemli bir kültür merkezi olarak görülen Kairouan restore edilmiş ve UNESCO'nun da dünya mirası listesinde yer almıştır (Coşkun, e.t.14.11.2020).

Büyük Sahra Çölü'nün giriş kapısı olarak tanımlanan Douz şehrinde yapılan Sahra Festivali de Tunus'un çöl turizmi faaliyetlerinin içinde en bilineni ve geniş kapsamlısı olarak öne çıkmıştır. Ayrıca saraydan müze haline getirilen Bardo Müzesi önemli bir ziyaret yeri olarak tadil edilmiştir (Coşkun, e.t.14.11.2020). Kartaca şehri de yine bu ülkenin sınırları içinde yer almaktadır. Kentin geniş sınırlarını, Dido'nun kendisine bu bölgede öküz derisi kadar bir yerin verilmesi istediğinin kabul edilmesi üzerine, öküz derisinin ince şeritler halinde kestirilip birbirine bağlanmasıyla çizilen alan oluşturmaktadır. Bu inanılmaz güzellikteki mekân da düzenlenerek UNESCO'nun dünya mirası listesi içinde yer alması sağlanmıştır (Coşkun, e.t.14.11.2020). Bin Ali döneminde yapılan bu gibi gelişmeler sonucunda Tunus turistik açıdan önemli bir yer sahibi olmuştur. Ülkeye aldığı turist sayısında oldukça iyi bir seviyeye gelmiş, yılda yaklaşık 7 milyon turist sayısına ulaştığı bilinmektedir.

2.2.5. Sosyal Alanda Yapılan Reformlar

Sosyal alanda yapılan reformlar temeline bakıldığında aslında hukuk, eğitim, kültürel alanda yapılan faaliyetlerle tamamen orantılı olarak gelişmiştir. Örneğin, toplum eğitildikçe doğum oranları azalmış, halk bilinçli nüfus planlaması yapmıştır. Şahısların Statüsü Kanunu ile kadınlar hak ve özgürlüklerine kavuşmuş bu nedenle de zamanla mecliste bile söz sahibi olmaya başladığı gibi, toplumun birçok safhasında kadının rolü artmıştır. Kılık kıyafette yapılan düzenlemelerle baş örtünme konusunda özgürlük gelmesiyle birlikte toplumun her yerinde kadının varlığı bir nebze daha artmıştır.

Bunların yanında ülkede yapılan sosyal ve ekonomik faaliyetler sonucunda ülkede refah seviyesi artmış, öncesinde var olan kişiler arası ekonomik uçurum zamanla kapanmış hemen hemen herkes eşit şartlar altında yaşamaya başlamıştır. Oluşturulan bu eşit şartlar sonucunda olabildiğince alım gücü fazlaşmıştır halk fakirlikten kurtulmuş hatta kendi evlerini bile edinmeye başlamışlardır. Daha ilkel şartlarda yaşayan halka elektrik ve su gibi ihtiyaçlar daha fazla kişiye hizmet etmeye başlamış, en ücra köşedeki halk bile bu olanaklardan faydalanmaya başlamışlardır. Bunlara ek olarak oluşturulan eşit şartlar neticesinde kadına çocuga şiddet ciddi anlamda azalmış, örtünme konusunda serbestlik getirilmiş, kadın toplumun her alanında görev yapmaya başlamıştır.

2.3. Uzlaşma Döneminin Son Bulması ve Baskıcı Dönemin Başlaması

1956 yılında bağımsızlığını ilan edip Habib Burgiba tarafından yönetilmeye ve gelişmeye başlayan Tunus sonrasında Zeynel Abidin Bin Ali tarafından kansız bir darbe ile ele geçirilmiştir. Burgiba dönemindeki otoriter yönetim halk ve devlet idaresi açısından hoş karşılanmadığından Bin Ali'nin bu darbe girişimi olumlu karşılanmış, yeni bir kişinin idaresi Burgiba'nın yönetimi için bir kaçış olarak görülmüştür.

Bin Ali idareyi aldığı dönemlerde Burgiba'nın izinden gitmiş özellikle dış politikada Avrupa Birliği, Arap Birliği, Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletler ile ilişkilerini bozmadan devam etmeyi başarmıştır. 1989 yılında Tunus, Cezayir, Libya, Fas ve Moritanya ile Mağrip Arap Birliğini kurulmuş, Tunus bu birliğe önderlik etmiştir. Dış politikada ılımlı bir yol izlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. İç politikada ise ilk olarak işe Burgiba döneminden kalan kişilerin yönetimden tavsiyesi ile işe başlamış, bu konumlara kendi görüşüne yakın kişileri yerleştirmiştir.

Daha öncede belirtildiği gibi Bin Ali Ulusal Paktı kabul etmiş ve partilerini siyasi örgütlenmelere izin vermiştir. Aynı zamanda ömür boyu başkanlık sistemini de bu yolla kaldırmıştır. Zamanında tek başkan olma durumuna karşı çıkanlar ya tutuklanmış ya da sürgün gönderilmişti, ilk önce bu tutuklular serbest bırakılmış, sürgüne gönderilenlere geri dönme hakkı sağlanmıştı. Televizyon ve radyo kanalları üzerindeki baskıcı tutum ortadan kaldırılmış, özgürce yayın yapma hakkı verilmiştir. Yapılacak seçimlerde muhalif güçlerinde özgürce seçimlere girebilecekleri deklare edilmiş bu durumda Avrupa ve diğer devletler açısından Tunus'un ne kadar demokratik bir yol izlediği izlemine uyandırmıştır. Atılan bu adımlarla çoklu parti seçimlere girilmesi adına zemin hazırlanmış bu da Bin Ali'nin hazırladığı bir bildiri ile netleşmiştir.

Bin Ali, Ulusal Pakt kapsamında kabul ettiği çok partili sistemine geçiş temelinde 12 Mayıs 1988'de yeni partiler yasasını kabul etmiş ve Kasım 1988'de, seçimlerin Mayıs 1989 gerçekleştirileceğini açıklamıştır. Bin Ali, genel seçimlerle birlikte yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimleri için iki reformu gündeme getirmiştir. Birinci olarak Anayasa'da revizyon yapılacak ve bu revizyona göre Cumhurbaşkanlığı 15 yıl ve 70 yaş sınırı olacaktır. Ayrıca Başbakanın otomatik haleflik hakkı sınırlandırılıyordu. İkinci olarak da hiçbir partinin ırk, din, dil ya da bölge merkezli olamayacağını ve tüm partilerin ülkenin

Arap-Müslüman kimliğini, insan haklarını, rejimin cumhuriyetini, karakterini ve kadınlara özgürlük haklarını savunma zorunluluğu getirmekteydi (Murphy, 1999: 172).

Getirilen yeni yasa ile dini, ırksal, bölgesel ve dilsel partilerin oluşmamasına yönelik olduğu söylenebilir. Bu nokta da İslami Yöneliş Hareketi 1989 yılı seçimlerinde aktif rol oynamak istediği için ismini değiştirmiş ve ‘ Nahda Partisi ‘ olarak siyasi yaşamına devam etme kararı almıştır. Ancak Bin Ali karşısında güçlü bir rakip olarak gördüğü Nahda Partisi’nin bu seçimlere girmesini onaylamamış ve İslami duruşunu bahane etmiştir. Bu olaylar sonucunda 1989 yılı seçimlerine bağımsız adaylar çıkararak girmiştir. Girilen bu seçimde diğer partiler istedikleri gibi boy gösterememiştir. Özellikle Nahda Partisi için baskıcı bir tavır izlediği ve demokratik bir seçimden uzak bir tavır izlendiği konusunda Bin Ali yönetimi oldukça fazla eleştiri almıştır.

Aynı şekilde Cumhurbaşkanlığı seçimleri içinde özellikle diğer muhalif partilerin bir aday gösterememesi nedeniyle seçimlere Bin Ali rakipsiz girmiş ve tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Genel seçimlerde Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi oyların %80,5’ini alırken meclisteki 141 sandalyenin tamamını kazanmıştır. Laik muhalefet partilerinin toplam oyu %5’te kalmıştır. Nahda’nın desteklediği adayların ülke genelinde aldığı oy oranı is %14,6 olarak görülmüştür. Bununla birlikte Nahda; Başkent Tunus, Gabes ve Sousse vilayetlerinde oy oranlarını %30’a kadar çıkarmıştır. Ancak hareketin liderlerinden Gannuşi’ye göre kendi adayları resmi olarak açıklanan oy oranlarından daha yüksek oy almışlardır. Gannuşi, yalnızca başkentteki adaylarının toplam oy oranlarının %60 civarında olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim Nahda adaylarının almış oldukları oy oranları Bin Ali yönetimi açısından büyük bir tehdit unsuru olarak görülmelerine yol açmış ve kısa süre içinde İslami muhalefet başta olmak üzere muhalif unsurlar bastırılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Nahda Partisinin birçok üyesi tutuklanmış, Raşid Gannuşi yurtdışına kaçmıştır (Tanrıverdi, e.t.23.01.2021).

Böylesine bir süreçten sonra görülmüştür ki Bin Ali’nin bu baskıcı tavrı karşısında Nahda üyeleri de sessiz kalmayacak, Tunus’ta demokratik şartlarda seçimlerin yapılması adına girişimlerde bulunacaklarını açıklamışlardır. Buda demektir ki artık Bin Ali döneminde uzlaşından uzak, önceki tutumuna göre daha baskıcı bir döneme girilmiştir. İlk başlarda demokratik bir ortam oluşturacağı konusunda güven veren Bin Ali, kendi iktidarını sallantıda görmesiyle birlikte daha öncede belirtildiği gibi baskı politikaları uygulamaya başlamıştır. 1991 Şubat ayında Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi merkezine silahlı

bir saldırı düzenlenmiş ve bu olayda iki güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiştir. Yapılan bu saldırının sorumlusu Bin Ali Nahda olarak göstermiştir. Hemen bu olayın ardından patlak veren 300 İslamcı militanın hükümete karşı saldırı hazırlığında olduğu bilgisi sonucu bu kişiler tutuklanmış, bu tutuklama sonucunda çıkarıldıkları mahkemede bir kısmının Nahda üyesi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu olaylar sonucunda Nahda'ya karşı iyice bilenen Bin Ali, söylemlerinde İslamcı düşünceye karşı olmadığını ifade etmiş ama kendine tehlike olması nedeniyle Nahda'yı etkisizleştirmeye devam etmiştir (Karaatlı, 2015: 188-189).

2.3.1. 1994 Genel Seçimleri

Öncesinde özellikle Nahda Partisini etkisizleştirip demokrasi dışı seçimlere giden Tunus 1994 yılında tekrar seçimlere hazırlanmaya başlamıştır. Bu seçimlerde Bin Ali çok partili bir seçim olacağını, muhalefet partilerinin de mecliste koltuk alması için gerekli ortamın sağlanacağı garantisini vermiştir. Aynı tarihte yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri de yapılmıştır. 20 Mart 1994 seçimlerinde 631 aday yarışmıştır. Normal olarak Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi 144 sandalyenin tamamını ve oyların %97,73'ünü alarak ezici zafer kazanmıştır. Ancak Bin Ali'nin verdiği söz ile muhalefete 19 sandalye verilmiştir (Murphy, 1999: 212). Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Moncef Marzuki adaylığını koymuş fakat seçime girmesi engellendiği için rakibi olmayan Bin Ali tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Perkins, 2004: 195). O dönemde yanındaki insanları doğru seçen Bin Ali çevresinde üst tabakadan, iyi eğitim görmüş, kariyeri olan kişiler biriktirmiş, bu da partisini daima gelen bu desteklerden dolayı zirvede tutmuştur (Perkins, 2004: 196-197). Mecliste yüksek koltuk sayısını alması, Cumhurbaşkanı olması bu süreçte Bin Ali'yi durdurmamış özellikle İslamcı kesim üzerinde baskıları artırmaya devam etmiştir. Seçimlerin demokratik bir ortamda yapılmadığını, adil bir ortam hazırlanmadığını, baskı ve zorlama olduğunu yüksek sesle söyleyen devlet adamlarını ya tutuklatmış ya da ülkeden sürdürmüştür (Murphy, 1999: 207-215).

1994 seçimlerini müteakiben artık demokratik bir ortam olmadığı netleşmiş, hatta Bin Ali elindeki polis gücünü saldırma, zor kullanma gibi durumlarda kullanmaya başlamıştır. Bin Ali'yi çıkış olarak gören Tunus, Habib Burgiba'dan daha sert bir yönetimin eline düşmüştür. İslami hareketleri ortadan kaldırmak için elinden gelen her türlü yolu denemiştir. Ama bunu yaparken o kadar abartmıştır ki, ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuksal alanda faaliyete geçirdiği tüm reformlar bu zorbalıkların tamamen arkasında kalmıştır. İsteddiği gibi İslami tehdit olarak gördüğü Nahda Partisi'nin yolunu kesmiş, buna

partinin lideri Raşid Gannuşi'nin yanlış konuşmaları ve yaptığı hatalarda zemin hazırlamıştır. Kısacası Bin Ali başta kurmak istediği demokratik ortamı maalesef sağlayamamış, bunun aksine baskıcı, kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlayan bir tavır sergilemiştir. Bu durumda Bin Ali'yi halkın gözünde iyice düşürmüş, halk artık bu durumdan mutsuz olmuş ve desteklemeyi bırakmaya başlamıştır (International Crisis Group, e.t.20.10.2020).

2.3.2. 1999 Genel Seçimleri

1994 yılında yapılan tartışmalı seçimler sonrasında 5 yıl geçmiş 1999 genel seçimleri yapılmıştır. Bu arada Bin Ali iktidar sahibi olmaya devam etme ve İslami tehdit boyutunda tavrını bir kat daha artırmıştır. Tabi bu durum üzerine Tunus'a demokratik bir ortamdan uzaklaşması adına eleştiriler de dur durak bilmemiştir. Bütün bu eleştirilerle birlikte 1989 ve 1994 yıllarındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerine rakipsiz olarak giren ve kazanan Bin Ali ilk kez birden fazla adayın olduğu seçimlere 1999 yılında izin vermiştir (Coşkun, 2011: 3-27).

24 Ekim 1999 Başkanlık Seçimleri

Nüfus	9.513.603 (Temmuz 1999)	
Kayıtlı Seçmen Sayısı	218.400 (1999)	
Kullanılan Oy Sayısı	195.906	%89.70 Katılım Oranı
Geçerli Oy Sayısı	194.680	
Geçersiz Oy Sayısı	1.226	
Adaylar	Partileri	Aldıkları Oy
Zeynel Abidin Bin Ali	Demokratik Anayasal Birlik Partisi	190.814 (%98,01)
Aberrahman Tlili	Demokratik Birlik Partisi	1.942 (%0,99)
Muhammed Belhai Amor	Halk Birliği Partisi	1.924 (0,98)

Kaynak: (Altınöz)

Görüldüğü gibi çoklu parti seçimi gerçekleşmiş fakat rakamlar göstermiştir ki sadece göstermelik bir seçim olmuştur. Bin Ali tarafı basın yayın organlarından, partilerin kendilerini ifade edebilecekleri tüm olanaklara kadar yer yerin önünü kapamıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yanında genel seçimlerde de Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi 148 sandalye kazanırken, 34 sandalye Sosyalist Demokratlar Hareketi, Halkın Birliği Partisi, Demokratik Birlik Partisi, the Mouvement de la Renovation ve yeni kurulan Sosyal-Liberal Partileri arasında paylaşılmıştır. Ancak gerek Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin gerekse genel seçimler uluslararası seçim gözlemcilerin seçim takip etmesine izin verilmemiştir (Perkins, 2004: 201-202). Aynı şekilde 2000 yılındaki yerel seçimlerde de

herhangi bir değişiklik olmamış ve Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi, oyların %94'ünü alarak, toplam 4.128 belediye meclisi üyeliğinin 3.885'ini elde etmiştir (Perkins, 2004: 202)

2.3.3. 2004 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

1999 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile üçüncü kez başkan seçilen Bin Ali aslında 2004 yılı seçimlerine geldiğinde tekrar anayasa kurallarına göre tekrar adaylığını koyma hakkına sahip değildi. Aslında anayasaya kendi koyduğu bu maddeyi kaldırmak ve yeni yapılacak seçimlerde aday olabilmek adına bir referandum yapılmıştır. 26 Mayıs 2002 tarihinde yapılan halk oylamasında yüzde yüze yakın oy oranıyla kabul edilen ve Anayasa maddelerinin yarıya yakın bölümünü değiştiren reform paketi uyarınca, aynı kişinin cumhurbaşkanlığı görevine üç defa seçilebilmesine ilişkin kısıtlama kaldırılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmak için 70 olan azami yaş sınırı 75'e çıkarılarak 2009 seçimleri sırasında 73 yaşında olan Tunus Cumhurbaşkanı Bin Ali'ye 2014 yılına kadar iktidarda kalma yolu açılmıştır (Tunus Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, e.t.14.06.2020).

24 Ekim 2004 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Nüfus	9.974.722 (Temmuz 2004)	
Kayıtlı Seçmen Sayısı	4.877.905 (2004)	
Kullanılan Oy Sayısı	4.464.337	%91,52 Katılım Oranı
Geçerli Oy Sayısı	4.449.558	
Geçersiz Oy Sayısı	14.779	
Adaylar	Partileri	Aldıkları Oy
Zeynel Abidin Bin Ali	Demokratik Anayasal Birlik	4.204.292 (%94,49)
Muhammed Bouchiha	Halk Birliği Partisi	167.986 (%3,78)
Muhammed Ali Haluani	Et Tecdid Hareketi	42.213 (%0,95)
Münir Beji	Liberal Sosyal Parti	35.067 (%0,79)

Kaynak: (Altınöz)

2.3.4. 2005 Yerel Seçimleri

Tunus'ta 8 Mayıs 2005 tarihinde Seçimlere genel katılım oranı ise %82,75 katılım oranı ile gerçekleştirilen yerel seçimler sonucunda iktidardaki Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi oyların %80'ini alarak, toplam 4.366 belediye meclis üyeliğinin 4.098'ini kazanmıştır. Tunus Demokratik Anayasal Birlik Partisi, toplam 264 seçim bölgesinin 199'unda belediye meclisi sandalyelerinin tamamını elde etmiş olup, muhalefet partileri ise

2000 yılında yapılan yerel seçimlere kıyasla temsil oranlarını %10,28 oranında artırarak, 65 belediye meclisinde temsil edilmeye hak kazanmışlardır. Belediye meclislerindeki sandalyelerin muhalefet partileri arasında dağılımı açısından bakıldığında, Sosyalist Demokratlar Hareketi 107, Halkın Birliği Partisi 88, Demokratik Birlik Partisi 51, Sosyal-Liberal Parti 16, bağımsızlar ise 6 sandalye elde etmiştir (Tunus Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, e.t.14.06.2020).

Bu seçimlerde de geçmiş seçimlerde olduğu gibi uluslar arası seçim gözetmenlerinin seçimi gözlemlemesine izin verilmemiş bu da Tunus ve diğer ülkeler için eleştirilmiştir. Tunus'ta demokrasinin elden gittiği yönünde söylentiler tüm dünyada yankı uyandırmıştır. 1991-2008 dönemi Bin Ali, baştaki olumlu gelişmelere rağmen, zamanla siyasal muhalefeti engelleme ve ekonomik göstergelerin kötüleşmesi ile ülke genelinde rejim karşıtı bir toplumsal muhalefetin oluşmasına sebep olmuştur. Siyasal olarak Bin Ali'nin baskısının artması, ekonomide ise özelleştirme kapsamında devlet kontrolü zayıflarken, ortaya çıkan işsizlik sorununa yapısal çözümler getirilememiştir. Ekonomik sorunların arttığı bir dönemde devletin baskı politikalarının yanı sıra yolsuzluk ve adam kayırma gibi durumların yaşanması toplumsal muhalefetin genişlemesine yol açmıştır (Tanrıverdi, e.t.22.11.2020).

2.3.5. 2009 Seçimleri

Bir dahaki seçim süreci yaklaşırken artık olumsuzluklar bir bir artmaya başlamıştır. Kötü giden ekonomi ile birlikte halk için hayat şartları oldukça zorlaşmıştır. Eğitim öğretim noktasında yapılan reformlar sonuç vermiş, üniversite mezunu sayısı oldukça fazlalaşmıştır. Lisansüstü öğreniminden de oldukça fazla öğrenci diploma sahibi olmuştur. Lakin bu kadar yüksek eğitim seviyesinde olan bir ülkede kötü giden ekonomi ile birlikte iş bulma sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır. Üniversitelerden eğitim alan çok mezun öğrenci vardır ama işsizlik oranı bir o kadar fazla hale gelmiştir. İş bulmakta zorlanılan bir ortamda insan kayırma, rüşvet alma gibi olumsuzluklarda yaşanmaya başlamıştır. Örneğin, 2008 yılında Tunus'un güney kesiminde yer alan Gafsa Fosfat İşletmesinde işe alımlar için başvurular alınmıştır. Akabinde sınava tabi tutulan öğrenciler arasında rüşvet ile işe yerleştirme, kayırmacılık yaşanması sonucunda büyük çaplı bir isyan çıkmıştır. Bu olayla birlikte artık Tunus'ta "diplomalı işsizler" diye bir kesim oluşmaya başlamıştır. Yani 2009 yılı seçimleri yaklaştığında ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar ve güvensiz bir ortamın oluşmasından dolayı halkta hoşnut olamayan bir tavır oluşmuştur, artık yavaş yavaş iktidara karşı tepkisini de belli etmeye başlamıştır.

Daha önce belirtildiği gibi anayasaya getirilen yeni düzenlemeler ile Cumhurbaşkanlığı için yaş sınırı yükseltilmiş, aynı zamanda en fazla üç defa başkan olma ibaresi maddelerden çıkarılmıştır. Yapılan bu anayasal değişiklikler ile Bin Ali için 2014 seçimlerine kadar başkan olabilme ihtimalini kendine yaratmıştır. Yine 2009 yılı seçimlerinde de Cumhurbaşkanlığı için adaylığını koymuş ve sonuç değişmemiş, Bin Ali tekrar başkanlığı eline almıştır.

25 Ekim 2009 Başkanlık Seçimleri

Nüfus	10.486.339 (Temmuz 2009)	
Kayıtlı Seçmen Sayısı	218.400 (1999)	
Kullanılan Oy Sayısı	195.906	%89,70 Katılım Oranı
Geçerli Oy Sayısı	194.680	
Geçersiz Oy Sayısı	1.226	
Adaylar	Partileri	Aldıkları Oy
Zeynel Abidin Bin Ali	Demokratik Anayasal Birlik Partisi	190.814 (%98,01)

Kaynak: (Altınöz)

Aynı tarihte parlamento seçimleri de yapılmış ve başkanlık seçimlerinden çokta farklı bir sonuç elde edilmemiştir. Oyların %84,59'unu alan Demokratik Anayasal Birlik Partisi, parlamentodaki 214 sandalyeden 161'ine sahip olmuştur. Ana Muhalefet Partisi konumundaki Sosyalist Demokratlar Hareketi 16 sandalye, Halkın Birliği Partisi 12 sandalye, Demokratik Birlik Partisi 9 sandalye kazanmışlardır (Karaatlı, 2015: 199) Daha önceki seçimlerde olduğu gibi bu seçimlere de uluslararası gözlemcilerin seçimi takip etmesine izin verilmemiş, bu durumda uluslararası platformda Tunus'un seçimlerinin şeffaflığı konusunda eleştirilere sebep olmuştur.

Zeynel Abidin Bin Ali, Habib Burgiba sonrasında başa geçtiği yıllarda yaptığı reformlarla ülkeyi refah seviyesine taşıyacağına dair halka güven vermeyi başarmıştır. Tutukluları serbest bırakmış, yeni siyasi partilerin kurulması adına girişimlerde bulunmuş, anayasada olumlu değişiklikler yapmış, sosyal ve kültürel anlamda da ülkeyi bir adım ileri taşımıştır. Ancak bu iyimser hava çok geçmeden ortadan kaybolmuştur. Zaman ilerledikçe iktidarı kendi elinde merkezileştirmeye çalışan Bin Ali, devlet imkanlarını kullanarak muhalefeti ve medyayı yoğun bir baskı altında tutmaya başlamıştır (Koçak, 2012: 38)

İslamcı kesimi kendi için daima tehdit gören Bin Ali, özellikle Raşid el Gannuşî nezdinde Nahda Partisinin varlığı daima onu rahatsız etmiş ve önünü kapamak için elinden

geleni yapmıştır. Baskıcı yönetim politikaları, sadece İslami kesimle sınırlı kalmamıştır. Rejim, sol eğilimli partileri de kendisine bir tehdit olarak algılamıştır. 1994, 1999, 2004 ve 2009 seçimleri olmak üzere tüm seçimlerde Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. 2002 yılında yaptığı halk oylaması ile yaş sınırı ve üç defa başkan olma hakkı maddesini kaldıran Bin Ali 2014 yılına kadar olan dönemde başkan olmanın kapısını kendine açmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine genel seçimlerde de aynı başarıyı yakalamıştır. Ancak yapılan bu seçimler hiçbir şekilde demokratik ortamda gerçekleşmemiştir.

2000'li yıllardan itibaren, ekonomik şartların da ağırlaşması ile birlikte, toplumsal muhalefet büyük güç kazanmıştır. Rüşvet, adam kayırma, yolsuzluk, işsizlik, gelir eşitsizliği ve baskı politikaları, Bin Ali'nin toplumsal meşrutiyetini bitirmesine neden olmuştur. Esasında Bin Ali döneminde yakalanan büyüme oranları tatmin edici düzeydedir. Fakat refahın tabana yayılma noktasında aynı başarı sağlanamamış, ekonomik büyüme bir grup siyasal elitin zenginleşmesine hizmet etmiştir. Bin Ali ve ailesinin toplam servetinin 12 milyar dolara ulaştığı göz önüne alındığında yolsuzluğun hangi boyutlara ulaştığı kolaylıkla anlaşılabilir (Koçak, e.t.21.10.2020) Yaşanan bu olumsuzluklara rağmen Bin Ali 2014 seçimleri için seçim kampanyalarına başlamış olması mecburi bir güçlü muhalefet oluşmasına neden olmuştur. Artık sıkıntı çekmek istemeyen halkta Bin Ali yönetimine tepkilidir. Bu durumlarda ileriki dönemde Bin Ali yönetimi için birçok olumsuzluğu beraberinde getirecektir.

3. BÖLÜM

3. ARAP BAHARI VE TUNUS

3.1. Arap Baharı

“Arap Baharı” ifadesi, Arap ayaklanmalarını anlatmak üzere ilk kez Foreign Policy dergisinde, Amerikalı siyaset bilimci Marc Lynch tarafından kullanılmıştır. Arap Baharı kendi içinde şiddet içeren bir hareketi ihtiva ederken, (bölge yönetimlerince uygulanan) şiddete yönelik protesto ve iç savaş sürecini başlatmıştır. (Mushtag ve Afzal, 2017: 1). Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte, birçok Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkesinde ayaklanmalar ve halk hareketleri neşvünema bulurken, bazı ülkeler bu değişim sürecini daha yumuşak atlatmış; kimilerinde ise durum hayli ciddi boyutlara ulaşmıştır. Tunus ise bu değişim rüzgârını başlatan ve devrim ateşini yakan ülke olmuştur. Tunus'ta 2010 yılında başlayan halk hareketlerinde ön plana çıkan unsur, ömür boyu liderlik anlayışının terk edilerek seçimlerin şeffaf, demokratik bir şekilde yapılması ve sonucunun hazmedilmesi olurken; yolsuzlukların ciddi şekilde üzerine gidilerek halkın güveninin kazanılması, her muhalif grubun kendini özgürce ifade edebilmesinin sağlanması, basın-yayın üzerindeki sansürün kaldırılması ve ekonomide gelir adaletinin sağlanması gerektiği olmuştur (Orsam, 2011).

Arap Baharı sürecinde bölge halklarının ülkelerinde iş başında olan hükümetlere siyasi ve ekonomik olarak hoşnut olmadıkları durumları değiştirmek adına adım atma baskısı yaptığı gözlemlenmiştir. Özellikle yönetim katında söz/irade sahibi olup, kararların demokratik bir ortamda alınmasını sağlamayı hedeflemişlerdir. Diğer bir deyişle, Arap halkları çoğulcu siyasi atmosferi, çok partili seçimleri, ifade ve basın özgürlüğünü, temel hak ve hürriyetlerin teminat altında alındığı bir hukuk sistemini arzu etmişlerdir. Bu sürecin tamamlayıcısı olması bakımından halkın ekonomik olarak ortalama refah düzeyine ulaşmasının yolunun öncelikle rejimde sağlanacak değişimlerle mümkün olacağı öngörülmüştür. 2011 sonrası Arap dünyasını etkisi altına alan söz konusu değişim süreci Tunus'ta başlamış fakat burayla sınırlı kalmamış; adeta bir domino etkisi ile neredeyse tüm bölge ülkelerinde farklı biçimlerde kendisini göstermiştir.

3.2. Tunus ve Yasemin Devrimi Süreci

Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesi arasında bir kavşak noktası sayılan Tunus, jeopolitik ve jeostratejik bakımdan önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Tunus'un sahip olduğu bu konumu, topraklarında başlayan Yasemin Devriminin (14 Ocak Devrimi) diğer Arap ülkelerine daha kolay ve hızlı bir şekilde tesirde bulunmasında oldukça etkili olmuştur. Uzun bir süre Fransız sömürgesi altında kalmış; Fransız dili ve kültürünün etkisinde bir toplum yapısına sahip bulunan Tunus, özellikle din-siyaset ilişkisi çerçevesinde laiklik tartışmalarının yoğun bir şekilde yaşandığı bir ülke olmuştur. Tarihsel olarak çeşitli ilhak ve işgallere maruz kalmış Tunus, siyasal sistemi bakımından genelde bir istikrar arayışında olmuştur. Bu noktada Arap Baharı sürecini başlatan Yasemin Devrimi de bu arayışın bir tezahürü sayılabilir (Sayın, 2019: 104-121).

Tunus'ta dönemin tek adam rejiminin lideri Zeynel Abidin bin Ali yönetimine yönelik toplumsal hoşnutsuzluk oldukça üst seviyede idi. Var olan yönetime karşı zaman zaman mikro düzeyde ayaklanma ve protestolar baş göstermekteydi. Ancak bu protestolara karşı her zaman sert tepki verilmiş; devletin zor gücü araçları kullanılarak bu eylemler bastırılmıştı. Fakat bastırıldığı düşünülen rejime dönük muhalif toplumsal basınç altında yaklaşmakta olan bir sonuç yaratmış; ülkede hatta tüm Arap ülkelerinde büyük yankı uyandıracak olaylara zemin hazırlamıştır.

Bölgedeki olumsuz ekonomik durumu ile gittikçe kötüleşen hayat şartları, baskıcı rejimlerinden duyulan siyasi rahatsızlıklar ile yaygın toplumsal mahrumiyet hissine karşı ilk tepkiyi 17 Aralık 2010 tarihinde 26 yaşındaki Muhammed Buazizi kendini ateşe vererek göstermiştir (Köchler, 2014: 366). Muhammed Buazizi Tunus'un az gelişmiş olarak bilinen güney şehri Sidi Bouzid'te seyyar satıcılık yapan bir gençti. Üniversite mezunu olan Buazizi iş bulamadığı için ailesinin geçimini sağlayabilmek amacıyla seyyar satıcılık yapmaktaydı. Bu dönemde satış yapması için gerekli belgelerin olmaması nedeniyle polisin tezgahına el koyduğu Buazizi tezgahını geri almak için yerel idareye başvurduğunda zabıta tarafından ağır hakarete uğramıştı. Dokuz kişilik bir ailenin tek geçim kaynağı olan bu genç yaşanan bu olaylar sonucunda kendini belediye önünde ateşe vererek bölgede yaşanacak gelişmelerin fitilini ateşlemiştir. Bu olay sonrasında başka bir işsiz olan genç Lahseen Naci, borçlarını ödeyemediği için çaresiz kalan Ramzi El Abboudi gibi gençler de çareyi intiharda bulmuşlardı. Buazizi'nin yaktığı ateş kısa zamanda halkı harekete geçirmiş, birçok farklı noktada ayaklanmalar başlamış; gençler sokaklara dökülmüş ve protesto gösterileri

başlamıştır. İlk günden itibaren yaşanan bu duruma tepkiler özellikle sosyal medya platformları üzerinden (Facebook, Twitter vb. gibi) örgütlenen genç kitlenin katılımlarıyla çığ gibi büyümüştür; tabiri caizse Tunus'ta halk sokağa inmiştir. Geniş çaplı protestolar her geçen gün büyük katılımlarla tüm ülke sathına yayılmıştır. Bu protestolara Bin Ali yönetimi geleneksel metotla sert müdahalede bulunmuş; kolluk kuvvetleriyle karşı karşıya gelen sivil göstericilerden çok sayıda kişi ağır şekilde yaralanmıştır. Mevcut yönetim gerek ABD gerekse Avrupa'yla olan iyi ilişkilerine güvenerek protestoları bastırmak için müdahalenin şiddetini artırmışsa da bu duruma sessiz kalmasını beklediği Batı dünyası Bin Ali yönetimini eleştirmiş, şiddetin dozunu azaltmasını istemiştir. Nitekim bu beklenmeyen karşıt tepki sonrasında giderek etkisini artıran halk eylemleri karşısında daha fazla dayanamayan Bin Ali çareyi 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmekte bulunmuştur (Tanrıverdi, 2011: 53-54)

Retrospektif bir bakışla Tunus'un 20. yüzyılı post-kolonyal süreçte Habib Burgiba ile bağımsızlığa kavuşmayla ülkede kısa bir dönem modern bir hava estiği, sonrasında ise otoriter bir dönüşümün yaşandığı bir başlangıç yaşamıştır. Uzun süren otoriter Burgiba döneminin ardından Zeynel Abidin Bin Ali'nin yönetimi ele alması halkta ümit verici bir değişim olarak düşünülmüştür. Baştaki bu olumlu hava bildiği gibi zamanda eski dönemi hatırlatan baskıcı, otoriter bir hal almış, ülke yeni yüz yüze 2011'de Muhammed Buazizi'nin başlattığı eylemle yeni bir umutlanma ile girmiştir. Tunus'ta başlayan bu eylemlerin ardından olaylar Mısır'a sıçramış lakin bu iki ülkeyle sınırlı kalmamış, Libya, Fas, Cezayir, Irak, Suriye, İran, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen' de de eylemlere neden olmuştur.

3.3. Arap Baharı'nın Başlama Nedenleri

Tunus'taki eylemlerin altında daha önce belirtildiği gibi, adaletsizlik, işsizlik, yolsuzluk, eşitsizlik, kötü yönetim ve baskıcı tavır gibi siyasi, ekonomik ve toplumsal nedenler yatmaktadır. Tunus'tan Mısır'a ve sonrasında tüm Arap coğrafyasına sıçrayan olayların altında aslında yine benzer nedenler yattığı görülmektedir. Birbiriyle bağlantılı bu nedenleri kısa başlıklar altında incelemek konuyu açıklamak adına en doğrusu olacaktır.

3.3.1. Ekonomik Nedenler

Arap ülkeleri arasında halkın büyük protestolar düzenlemesi ve isyanlar çıkarmasının en başlıca nedenlerinden birisi başta rantiyeci devlet anlayışı olmak üzere yerleşik ekonomik sorunlardır (Ayubi, 2008: 599-621). Buna ek olarak konjonktürel

ekonomik gelişmeler de süreç üzerinde aktüel etkilerini göstermiştir. Genele bakıldığında dünya ölçeğinde yaşanan 2008 ekonomik krizi birçok Arap ülkesini de etkilemiştir. Bu krizi lehine çeviremeyen veya iyi yönetemeyen ülkeler ciddi birtakım sıkıntılar yaşamıştır. Ekonomik problemler işsizliği, yoksulluğu artırmış, bu durumları yaşayan halkta yönetimlere karşı var olan rahatsızlıkları daha da kuvvetlendirmeye başlamıştır. Genç nüfusun fazla olması, bu kesime yeterli iş ortamının sağlanamaması gençleri buhrana sürüklemiştir. Yeterli yaşam kalitesine erişemeyen halk sesini Arap Baharı olarak tanımlanacak olan isyan ve protesto eylemleriyle duyurmaya çalışmıştır (Habibi, 2009: 1-10).

3.3.2. Siyasi- İdari Nedenler

Genel olarak bakıldığında halk arasında rejime karşı eylemlerin patlak vermesinin temel nedeni bu ülkelerin geleneksel anlamda köklü otoriter yönetimlere sahip olmasıdır. Batı Avrupa geleneğinde görülen modernleşme, sosyal planda kişi hak ve hürriyetlerinin kanunlarca teminat altına alınması; siyasal düzlemde seçme ve seçilme hakkı, siyasal temsil, çoğulcu demokratik bir anlayış varken Arap dünyasında bilindiği üzere tam tersi istikamette bir yol izlemiştir (Volpi, 2004: 1061-108). Bölge yönetimlerinin halk üzerinde baskıcı bir tutum sergilemeye devam etmeleri bu olayların çıkmasında etkili olmuştur. Kendi çıkarlarını ve varoluşlarını devlet ve halktan önce kurgulayan yönetimlerin varlığı bölge ülkeleri ve toplumlarını bu noktaya getirmiştir. Bunun yanında bölgedeki liderlerin ömür boyu iktidarda kalma mücadelesi veya iktidarı bırakırken yönetimi saltanat usulü babadan oğula devretme arzuları çerçevesinde adımlar atılması da ayrıca halkın tepkisine neden olmuştur (Aydın, 2014: 64). Bunun yanında yapılan seçimlerde şeffaflık ve güvenilirlik olmayışı, tepeden inme yöntemlerin izlenmesi bu ülkelere “demokratikleşme ve meşruiyet krizi” yaşatmıştır. Bu ülkelerde yaşanan bu sorunların en genel anlamda Arap Baharı'nın temelini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3.3.3. Sosyo-Kültürel Nedenler

Arap dünyasında gerçekleşen protesto ve isyanların diğer bir sebebi de sosyal ve kültürel sebeplerdir. Sosyal sebeplerden en önemlilerinden bir tanesi işsizliktir. Özellikle Arap dünyasındaki ülkelerin ekonominin kötüleşmesiyle ortalama %10'un altına düşmeyen işsizlik oranlarına sahip olması insanların bu durumu sorgulamasıyla isyan ve protestolara dönüşmesine neden olmuştur (Pekşen, e.t.22.10.2020) Nitekim işsizliğin beraberinde

getirdiği yoksulluk bu ülkeler için en büyük toplumsal sorunu teşkil etmiştir. Halkın büyük bir kesimi yoksullukla mücadele etmekte, bu durum da insanlarda gerginlik yaratmaktadır. Talep ve isteklerini muhatap alacak ve karşılayacak bir mecranın olmaması, tüm hakların ellerinden alındığı demokrasi dışı bir iklimin egemen olması halkı seslerini duyurmak adına isyanlara ve protestolara başlamalarına neden olmuştur.

Halkın büyük bir kısmı fakirlik içerisinde yaşarken yönetimde ve yönetim çevresinde olan kişilerin tam tersi refah ve bolluk içerisinde yaşamaları toplumda eşitsiz bir ortamın varlığını apaçık ortaya koymaktadır. Bu da beraberinde kanunsuzluk getirmiş; hiç kimseye hesap sorulamaz algısı yerleşmiştir. İşsizlik ve yolsuzluk gibi olumsuzluklar rüşvet ve kayırmacılığı da beraberinde getirmiş, artık halk işlerini kanuni çerçeve içerisinde yapamaz hale gelmiştir. Bu patrimonyal ilişkiler ağı içerisinde (Weber, 2014: 77) özellikle gençlerin en basit bir göreve getirilirken bile kendi hakkı ile değil rüşvet verme ve yönetime yakın birilerinden destek alarak, usulsüzlük ile yerleşmesi halk arasında huzursuzluk sebeplerinden biri olmuştur. Rüşvet ve yolsuzluğun yaygınlaşması insan hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını da beraberinde getirmiştir. Eşit haklara sahip olamamak toplum içerisinde düzensizliğe sebebiyet vermiş, insani yaşama koşulları dönemin yönetiminin kişilere sağladığı sınırlar içerisinde kalmıştır.

Dini ve mezhepsel problemler var olsa da başlıca sosyal ve kültürel nedenler yolsuzluk, işsizlik, kişi hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, eşitlik olmadan yaşama, rüşvet, insan kayırmacılık, tepeden inme baskıcı tavır olarak sıralamak en doğrusu olacaktır.

3.3.4. Teknolojik Nedenler

İsyan ve protestoların yaşandığı ülkelerde, teknolojik gelişmeler sayesinde dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden, özellikle Batıdaki gelişmiş demokratik sistemlerin etkisi altında kalan gençler, kendi ülkelerinin de bu yönde gelişmesini arzu etmişlerdir. Uydudan izledikleri televizyonlarda, filmlerde, internette, gazetelerde ve bir kısmının da turist, öğrenci veya iş adamı olarak gözlemleriyle Batılı gelişmiş ülkelerin yaşama standartlarının kendileri içinde bir hak ve ihtiyaç olduğunu anlamışlar ve bu bağlamda isteklerini protesto ve isyanlarla göstermişlerdir (Gözen, 2011: 61)

Teknolojik gelişmelerin sebep olduğu diğer bir hususta, başta internet ve cep telefonları olmak üzere, telefon ve televizyon gibi araçların yaygınlaştırması ile Orta Doğu'da başlayan hareketlerinin kitlesel niteliğe kavuşmasında önemli rol oynamasıdır. Bu

araçlar halk hareketlerinin uluslararası sivil toplumla iletişimini sağlayarak kritik bir işlev üstlenmiştir. Ayrıca “Messenger, Youtube, Facebook, Twitter” gibi sosyal paylaşım sitelerinin kullanımının yaygınlaşması ile Arap toplumları daha fazla paylaşımda bulunmaya başlamıştır (Pekşen, e.t.22.10.2020). Öyle ki Tunus’taki ayaklanmada Twitter daha çok kullanıldığı için devrime “Twitter Devrimi” denilmiş, Mısır’da ise gençlerin Facebook’a olan ilgisi dolayısıyla devrim

“Sevrebok/ Devrim Kitabı” olarak adlandırılmıştır. Suriye, Libya ve Yemen’de ise Youtube daha çok ön plana çıkmıştır (Kışlakçı, 2011: 112-113). Arap dünyasındaki ayaklanmalar hayata yeni girdiği bir dönemde özellikle örgütlenme ve iletişim hususunda teknolojik gelişmelerin varlığı Arap Baharı’nın başlamasında çok etkili olmuştur. Yeri geldiğinde sosyal medya ağlarının isimlerinin de verildiği bu ayaklanmalar o dönem için ne kadar önemli noktada olduğunun bir göstergesidir diyebiliriz.

Sonuç olarak çeşitli nedenlerle Arap Baharı yaşanmış, etkileri de bu ülkelerin geleceği açısından önem arz etmiştir. Her ülkenin farklı problemleri olsa da genel olarak bakıldığında benzer sorunlara hepsi sahiptir. Belirtildiği gibi idari, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenler ülkeleri bu duruma getirmiş fakat halkın üst tabakasından çok alt ve orta kesiminde tepkiler yaşanmıştır. Bu da demektir ki, ülkelerde üst tabakayı çok fazla olumsuzluk etkilememiş, en çok zarar gören alt tabaka tepkisini göstermiştir.

3.4. Demokratikleşme Yolunda Atılan Adımlar

Amerika Birleşik Devletleri’ni hedef alan 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren kişilerin Arap menşesine mensup olmaları ABD hükümetinin dikkatini bu bölgeye yoğunlaştırdığını söyleyebiliriz. Bu kapsamda ABD yönetimlerine ve CIA’ya stratejik ar-ge hizmeti veren “Rand Cooperation” adlı düşünce kuruluşu tarafından, “Sivil-Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler” başlıklı 88 sayfalık kapsamlı bir rapor hazırlanarak Bush yönetimine sunulmuştur. “İslam ve Müslümanlar, Batı demokrasisi değerlerine ve küresel düzene uyumlu hale getirilmezse, medeniyetler çatışması olasılığın yüksek olduğu” tezinden yola çıkılan bu raporda, İslam coğrafyasının nasıl denetim altına alınacağına dair bir strateji önerilmiş ve “Büyük Ortadoğu Projesi” (BOP) ortaya çıkmıştır (Günel, e.t.12.09.2020). Burada amaç insan hakları, eşitliği gibi değerlerin bu ülkeye yerleştirilerek bölgede kontrolü daha iyi sağlamaktır.

Sonraki süreçte 2004 yılında yapılan G-8 zirvesinde BOP projesi “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi” ismiyle daha kapsamlı hale gelmiştir. GOKAP projesi ile ekonomik, kültürel ve askeri hedefler konulmuştur. Bölge ekonomisinin batı ekonomisine uyum sağlaması gerektiği savunulmuş ve serbest piyasanın teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Yine kültürel anlamda özellikle eğitim öğretim alanında batılı tarz düzenin kurulması ya da var olan düzenin iyileştirerek yürürlüğe girmesi amaçlanmıştır. Askeri anlamda da özellikle batı için tehdit olabilecek silahlı güçlerin azaltılması ya da batıdan kontrol dışı hareket eden askeri bir mekanizmanın varlığını önlemeyi amaçlamıştır. ABD gibi batılı devletler için bölge tehdit oluşturacak bir konumdan çıkacak, proje dahilinde bulunan ülkeler açısından da ülkelere demokrasi gelecek, insan hak ve özgürlükleri artacak, diğer ülke vatandaşları gibi bu ülkelerinde halkı özgürce sesini duyurabilecektir.

Kısaca önderliğini ABD'nin yaptığı bu projelerden anlaşılacağı gibi bu ülkelerde yaşanan sıkıntılar sadece ülke içinde kalmamış batılı devletler açısından da tehdit olarak görülmüştür. Ülkelerin iyileştirme çabasına giren bu batılı devletler kendilerini de bir nokta da korumaya yönelik bir politika izlemişlerdir. Ekonomik, kültürel olarak gelişirse askeri olarak ne kadar kontrol altına alınırsa diğer ülkeler açısından da bir tehlike unsuru olmaktan çıkacak olan bu ülkeler hem kendi içinde hem de dış kaynaklı demokratik bir dönüşümün içine çoktan girmiş bulunmaktadır.

3.5. Zeynel Abidin Bin Ali Döneminin Sona Ermesi

Tunus ve tüm Arap ülkelerinde birçok olumsuzluk yaşanmakta bu durumun sonuçlarının elbet olacağı fakat bu denli hızlı ve plansız olacağı hiçbir zaman düşünülmemiştir. Tunus için Buazizi'nin yaktığı ateş ve ardından bulunduğu hastanede yaşamını yitirmesi ülkede artık birtakım değişimlerin yaşanmasını mecburi hale getirmiştir. Eylemin ardından işçi, öğrenci, öğretmen, hukukçu, gazeteci, insan hakları aktivistleri ve muhalif siyasiler Bin Ali hükümetinin politikalarını protesto etmek üzere sokaklarda gösteriler düzenlemeye başlamıştır. Bu arada, Buazizi'nin eyleminden iki hafta önce *wikileaks* tarafından Bin Ali ve ailesinin yolsuzluk ve usulsüzlükleri hakkında ortaya çıkan diplomatik kayıtlar, Bin Ali ve ailesinin elde ettiği servetin ulaştığı devasa boyutu ifşa etmiş ve halkın tepkisini çekmiştir. Böylesi bir ortamda Buazizi'nin yaktığı ateş, yönetim karşıtı grupları bir araya getiren bir gelişme olmuştur (Koçak, e.t.21.10.2020).

Uzun bir süre Bin Ali yönetiminin istifası için oldukça fazla eylem düzenlenmiş, bu düzenlenen eylemlere sosyal ve ekonomik gelişmelerde desteklemiştir. Ülkede Bin Ali ve ailesinin yatırımları dikkat çekerken ülkede her alanda tekel olmaya başlaması da oldukça dikkat çekmiştir. Yapılan bu baskıcı tavırlara bir de ayaklanan halka karşı gösterilen tutum eklenince olaylar tamamen raydan çıkmıştır. Çatışmalar devam ederken Bin Ali 10 Ocak'ta yaptığı telefon konuşmasında, 300 bin yeni iş imkanı yaratılacağı sözünü vererek halkı yatıştırmaya yönelik girişimlerine rağmen çatışmalar giderek büyümüştür. Bunun üzerine Bin Ali, eylemcilere yönelik kaba kuvvet kullandığı için eleştirilen İçişleri Bakanını görevden almış, gözaltına alınan eylemcilerin serbest bırakılması talimatını vermiş ve yolsuzlukların soruşturulması için bir komisyon kurulacağını ilân etmiştir. Bu tavizler protestoların sona ermesini sağlamayınca da hükümet, başkentte gösterilerin arttığı 12 Ocak günü sokağa çıkma yasağı ilân etmiştir. Yasağa rağmen eylemlerin giderek artması üzerine Meclis 13 Ocak'ta olağanüstü toplanmıştır. Diğer yandan, bir kez daha halka seslenen Bin Ali, daha açık ve demokratik bir toplum taahhüt etmiş, 2014 yılında süresinin sona ermesinden sonra iktidarda kalmayacağını ve bundan önce parlamentonun yenilenmesi için seçim yapacağı sözü, gösterilerde yaşanan ölümlerin ve yolsuzluk iddialarının soruşturulacağı gibi yeni tavizler vermişse de bu çabaları sonuç vermemiştir (Murphy, 2011: 301).

Artık halk Bin Ali'yi istemediğini ciddi bir şekilde dile getirmiş ve en sonundan Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali 14 Ocak 2011 günü ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bin Ali'nin Suudi Arabistan'a gitmesiyle Tunus'ta artık yepyeni bir dönem başlaması kaçınılmaz olacaktır.

3.6. 23 Ekim 2011 UKM Seçimlerine Katılan Önemli Partiler

14 Ocak 2011 yılında yaşanan olaylar neticesinde Zeynel Abidin Bin Ali Tunus'u terk etmek zorunda kalmış, ülke açısından bakıldığında laikliğin mimarlarından olmasına rağmen gelinen noktada Suudi Arabistan'a gitmek zorunda kalan bir lider durumuna düşmüştür. Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesi ile birlikte Temsilciler Meclisi Başkanı Fuad el Mubzi geçici devlet başkanı olmuş, Muhammed Gannuşî ise Başbakan olmuştur. Ancak Başbakan Muhammed Gannuşî, devrik Başkan Bin Ali'ye yakın olmak ve eski rejim yanlılarını hükümette tutmak suçlamasıyla muhaliflerin sokaklarda yaptığı baskıya dayanamayıp 27 Şubat'ta istifa etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine geçici Devlet Başkanı Fuad el Mubzi; Eski Dışişleri Bakanı Elbaci el Sebsi'yi Başbakanlığa getirmiştir.

Eski kabinelerde görev almamış isimlerden teknokrat bir hükümet kuran El Sebsi, Bin Ali'nin temel iki gücü olan siyasi polis ile devletin güvenlik kurumlarını ilga ederek görevine başlamıştır. Eski rejim artıklarının tavsiyesi devam etmiş, bu doğrultuda 9 Mart'ta Tunus yüksek mahkemesi, eski rejimi temsil eden Anayasal Demokratik Topluluk Partisi'ni kapatmıştır. 26 Nisan'da ise El Sebsi, eski rejimin iktidar partisinin öne çıkan isimlerinin 24 Temmuz seçimlerine katılmayacağını açıklamıştır (Ulutaş ve Torlak, 2011: 7) Ayrıca bu dönemde Demokratik Anayasal Birlik Partisi kapatılmış ve tüm üyelerine 10 yıllık süre ile siyaset yasağı getirilmiştir.

Geçici Hükümet 23 Ekim 2011 tarihine kadar (önce belirlenen tarih 24 Temmuz 2011'di) ülkeyi seçime hazırlamak ve ekonomiyi canlı tutmaya yönelik bir programı uygulamaya çalışmıştır. Bu kapsamda, özellikle güven ortamının yaratılması, asayişin tamamen oluşturulması, iyi ekonomi yönetimi, yolsuzluk ve işsizliğin giderilerek sosyal adaletin sağlanması hususlarına ağırlık verileceği bildirilmiştir (Büyükelçiliği Ticaret Tunus Müşavirliği, Nisan 2012, e.t.27.05.2020). Ülkede bunlar yaşanırken Tunus'un devrik Devlet Başkanı Bin Ali hakkında 18 dava dosyası hazırlanmıştır. Bu dava dosyaları arasında "kasıtlı adam öldürmek", "uyuşturucu kaçakçılığı", "uyuşturucu kullanmak", "zimmetine para geçirmek" ve "devlete karşı komplo kurmak" suçlamalarının bulunduğu açıklanmıştır. Yine Bin Ali gibi ailesi ve yakınları hakkında da toplam 44 dava dosyasının hazırlandığı belirtilmiştir (Timetürk, 14.04.2011, e.t.05.02.2021).

8-10 Mayıs tarihlerinde hükümetin ülkeyi demokrasiye taşıdığından endişe eden halk, sokaklara dökülmüş, çıkan olaylarda 200 kadar gösterici tutuklanmıştır. Bu gösterilerin yarattığı gerginlik ortamına cevaben Fuad el Mubzi 10 Mayıs'ta Kurucu Ulusal Meclis Seçimlerine ilişkin kararnameyi onaylamıştır. 8 Haziran'da ise El Sebsi, özgür ve şeffaf bir biçimde gerçekleştirilmesi amacıyla seçimlerin 23 Ekim tarihine ertelendiğini açıklamıştır. 1 Ekim'de Tunus'ta ilk özgür seçimlerin propaganda kampanya dönemi başlamış ve 11 bin aday kurucu meclisteki 217 sandalye için rekabete girmiştir (Ulutaş ve Torlak, 2011:7).

23 Ekim seçimlerinde oy kullanmak için 339 bini yurtdışından olmak üzere toplam 4 milyon 400 bin seçmen kayıt yaptırmıştır. Ancak toplam seçmen sayısının 6 milyon 300 bin kişi olduğu varsayılmaktadır. Tunus'taki ilk demokratik ve serbest seçimlerde seçmenlerin oy kullanabilmeleri için ülke içinde 7213, ülke dışında da 479 seçim merkezi açılmış ve yaklaşık 40 bin kişi seçim merkezlerinde görev almıştır (Büyükelçiliği Ticaret Tunus

Müşavirliği, Nisan 2012, e.t.27.05.2020). 23 yaşından gün alanların aday olmalarına izin verilmiş ve tüm bunlar dışında Kurucu Meclis seçimlerine katılacak listeler kadın erkek eşitliğini dikkate alarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda seçimlerde listelerin %50'si kadın ve %50'si erkek olacak şekilde hazırlanması kabul edilmiştir. Ayrıca kadınların yanı sıra gençlerin de Kurucu Mecliste temsil edilmelerini sağlamak için listelerin içinde yer alan adaylardan en az birisinin 20 yaş altında olması benimsenmiştir. Bununla birlikte tüm seçim bölgelerinin yalnızca %7'sinde kadınlar liste başı olarak seçime girmiştir. Ancak bu oran bile Tunuslu kadınların birçok ülke parlamentosunda yer alan hemcinslerinden daha fazla sayıda temsil edilmelerine yol açmıştır (Ayhan, 2012: 80). Böylelikle 23 Ekim seçimlerinde oy kullanmak için 339 bini yurt dışından olmak üzere toplam 4 milyon 400 bin seçmen kayıt yaptırmıştır. Ancak toplam seçmen sayısının 6 milyon 300 bin kişi olduğu varsayılmaktadır. Tunus'taki ilk demokratik ve serbest seçimlerde seçmenlerin oy kullanabilmeleri için ülke içinde 7213, ülke dışında da 479 seçim merkezi açılmış ve yaklaşık 40 bin kişi seçim merkezlerinde görev almıştır (Büyükelçiliği Ticaret Tunus Müşavirliği, Nisan 2012, e.t.27.05.2020).

Tunus kurucu meclis seçimleri, Arap devrimlerinin yaşandığı ülkeler içerisindeki ilk seçimler olması bakımından özel bir öneme sahiptir. Seçim sonucu oluşacak kurucu meclis, geniş yetkileri dolayısıyla Tunus'un siyasi kaderini tayin edecektir. Zira kurucu meclis, bir yıl içerisinde 1959'da hazırlanan ve devlet başkanına geniş yetkiler veren eski anayasanın yerine yeni anayasayı yazmaktan sorumlu olacaktır. Meclis ayrıca seçildiği dönem boyunca iktidarı devralacak hükümeti de belirleyecektir. Bu doğrultuda Tunus Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu, seçim sonucu oluşabilecek meclisin kurucu niteliğini göz önünde bulundurarak Tunus toplumunun farklı kesimlerinin temsilini sağlayabilmek amacıyla "nispi seçim sistemini" benimsemiştir. Bu sisteme göre seçimlere herhangi bir baraj getirilmemekte, seçimlerde aday olan bağımsız listelerde parti listeleri aldıkları oy oranında kurucu mecliste temsil edilmektedir. Yüksek Seçim Kurulu yetkilileri bu sistemin mecliste bir siyasi parti mozağine yol açacağını itiraf etmekle birlikte, sistemin meclisin temsil gücünü artıracığını ve bu yolla seçim sonuçlarından sadece birkaç büyük partinin yararlanmayacağını iddia etmektedir.

Öte yandan seçimlerin demokratik ve barışçıl ortamda serbest, adil ve şeffaf bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini izlemek üzere seçim sürecinde Tunus Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu'na akredite 14,083 gözlemci görev yapmıştır. Bu gözlemcilerden

13,422'si yerel gözlemci olup 13, 392'si çeşitli sivil toplum kuruluşlarına bağlı olarak, 43'ü ise bağımsız olarak çalıştı. 661 uluslararası gözlemciden 52'si Arap ülkelerinden 609'u ise ABD ve çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen gözlemcilerden oluşuyordu. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı da 10 kişilik bir Ulusal Gözlemci Heyeti ile seçimleri izlemiştir (Ulutaş ve Torlak, 2011: 7-8). Bu şartların olduğu seçim döneminde Tunus Yüksek Kurulu tarafından 23 Ekim seçimlerine 81 siyasi partinin katılmasına izin verilmiş lakin oluşan ittifaklar neticesinde ve bazı partilerin seçime girmekten vazgeçmesi üzerine toplamda 12 seçim ittifakı ve 13 parti ile 23 Ekim 2011 Ulusal Kurucu Meclis (UKM) seçimleri gerçekleşmiştir. Devrim öncesinde sadece yedi parti bulunan Tunus'ta siyasi partilerin kurulmasının da yolu açılmış ve neredeyse yüzü aşkın parti ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede kendisini, merkez sağ, merkez sol, merkez, sosyalist, sağcı, çevreci, solcu, İslamcı, bağımsızlıkçı, Marksist, Marksist Leninist, yeni solcu, Arap Birliği yanlısı, işçi yanlısı, ilerici, reformist, sosyal demokrat, sosyal özgürlükçü, komünist, bilimsel sosyalist vb. şekilde niteleyen partilerin seçimlere katıldığı gözlenmiştir ("Mukaddime havle'l ittihad" is siyasiye ", e.t.05.11.2020). Bu kapsamda asıl rekabet muhafazakâr diye adlandırılan dini söylemlerle ön plana çıkan partiler ve laikliği önemseyen sol partiler arasında geçmiştir. Genel olarak seçimlerde önemli oy alan ön plana çıkan partileri düşünecek olursak bu partileri tek tek ele almak en doğrusu olacaktır.

3.6.1. En Nahda Partisi (Hizb-un Nahda)

Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi 1960'lı yılların sonunda Zeytune Camiine bağlı Kur'an-ı Kerim'i Koruma Derneği bünyesinde görev yapan ve içinde Raşid Gannuşi ve Abdulfettah Muru'nun da bulunduğu birkaç genç, Zeytune çıkışlı bazı çevrelerle bir araya gelerek yeni bir İslami oluşum yaratma çabasına girdiler. 1972 Nisan'ında Mornag'da düzenlenen tarihi ve gizli toplantıda yeni oluşum, Cemaat-i İslamiye adı altında ve Raşid Gannuşi önderliğinde faaliyetlere başlama kararı aldı. 1979 yılında İslami Yöneliş Hareketi olarak faaliyetlerine devam eden oluşumun temel amacı, dini mümkün olduğunca yaşamak ve yine mümkün olduğunca çeşitli platformlarda dini anlatmak olmuştur. Bu süreçte herhangi bir siyasi faaliyetten bahsetmek oldukça zordur. Ta ki 5 Aralık 1980 tarihinde hareketin ifşa olmasına kadar. Bu süreçte Burgiba böyle bir oluşuma karşı nasıl bir tepki göstereceği merak konusuydu. Oluşumun bir siyasi parti şekline bürünmesini talep etti. Asıl niyet o oluşumun siyasal parti kurmasından sonra anlaşıldı. 6 Haziran 1981'de kurulan parti

18 Haziran'da kapatıldı ve partiye mensup olanlar irticai faaliyet gerekçesiyle tutuklandı. (Tanrıverdi, 2014, e.t.24.12.2020).

Bu tutuklanmalar ara ara Bin Ali'nin yaptığı Beyaz Devrim'e kadar sürdü. Bin Ali'nin yeni dönemde "cülus" niyetine çıkarttığı genel afta hareket üyeleri kısa süreli de olsa nefes aldılar. 1989 seçimlerine hazırlıklar başladı. Seçim kanununda yer alan kriterleri karşılamaması sebebiyle partinin ismi 1989'da tarihinde en-Nahda Hareketi Partisi olarak değiştirildi. 2 Nisan 1989 tarihinde gerçekleştirilen ve sonuçları çarpıtılan şaibeli seçimlerde en-Nahda'nın oyu %17 olarak gösterildi. Bu da yetmedi 1990 yılında geniş çaplı tutuklamaları Burgiba dönemine geri dönüşün sinyallerini vermişti. Fakat bu süreç daha uzun soluklu olacaktı. Hareketin liderleri, 2008 affı ve 2011 devrimine kadar hapislerde ve sürgünlerde hayatını idame ediyordu. Gannuşi yirmi bir yıl aradan sonra ancak 2011 devrimiyle ülkesine dönebilmişti (Özşahin, 2019: 37-38).

Tunus'ta siyasi arenada en önemli parti konumunda olan Nahda Partisi "ılımlı İslamcı" veya "merkez sağ" olarak tanımlanan bir partidir ve Gannuşi'nin ülkeye geri dönmesiyle yeniden ivme kazandığı söylenebilir. Türkiye'nin kendileri için bir model teşkil ettiğini belirten Gannuşi, İslam ve modernite arasında bir denge kurmaya çalıştıklarını söylemektedir. Seçim sürecinde uzlaşma ve diyalog eksenli meşruiyet arayışına giren en Nahda Partisi, seçim sonrası ulusal birlik hükümetinin kurulmasından yana olduğunu her vesileyle vurgulanmıştır. Seküler kesim tarafından gizli ajandası olmakla suçlanan en Nahda Partisi'nin liderini batılı diplomatlar "ılımlı" bulmakla birlikte parti yönetiminden çeşitli isimlerin bu siyasi hareketi radikalleştireceğinden yana endişe ettiklerini vurgulamaktadır.

Seçim döneminde "Tunus için Özgürlük, Adalet ve Kalkınma" başlıklı bir seçim beyannamesi yayınlayan en Nahda Partisi, tam anlamıyla demokratik bir siyasal rejimin kurulmasını, kapsamlı bir ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasını savunmakta; Tunus'u " dini İslam, dili Arapça, rejimi cumhuriyet, önceliği devrimin hedeflerini gerçekleştirmek olan bağımsız ve özgür bir devlet " olarak tanımlanmakta; parlamenter sistemin kurulmasıyla halkın egemenliği kazanacağını vurgulamakta; yargı bağımsızlığıyla "ümran"ın esası olan adaletin tesis edilebileceğini belirtmekte; anayasa mahkemesinin kurulmasıyla anayasanın üstünlüğünün tesis edilebileceğini söylemekte; hesap verilebilirlik ve şeffaflığın artırılmasının gerekliliğine inanmakta; askeri kurumların görev sınırları içerisinde güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Sivil toplumun olgun bir yönetimin destekleyici unsuru olduğunu belirten en Nahda Hareketi, sendikal hakların garanti altına alınmasını savunmakta; geçiş döneminin uzlaşma hükümeti ile yapılması gerektiğini vurgulamakta; dış politikada AB, ABD, Afrika Birliği, Arap Birliği ülkeleri ile Türkiye'yle ilişkileri karşılıklı saygı ve ortak çıkarlar temelinde güçlendirmenin önemine dikkat çekmekte; adalet, kalkınma ve refah eksenli bir ekonomik program önermekte; 2012-2016 ekonomik kalkınma vizyonu sunmakta; sağlık sigorta sisteminin yapılandırılmasını, eğitime yatırım yapılmasını, gençliğe, çocuklara ve aileye ilişkin çeşitli politikalar geliştirilmesini desteklemektedir (Ulutaş ve Torlak, 2011: 9).

3.6.2. İlerici Demokratik Parti (El Hizbu'd Demokrati El Tekaddumi)

2011 yılı seçimlerinde oldukça ses getiren partilerden bir diğeri de İlerici Demokratik Partisidir. 1988'de İlerici Sosyalist Parti adında kurulan parti, 2001 kongresinde adını İlerici Demokratik Parti olarak değiştirmiştir. En Nahda'dan sonra Tunus'taki en örgütlü parti olduğu söylenen İlerici Demokratik Parti, kendisini merkez sol parti olarak tanımlamakta ve ülkedeki seküler kesimin önderliğini yapmaktadır. Bin Ali döneminde faaliyet göstermesine izin verilen ender partilerden birisi olan İlerici Demokratik Parti'nin kurucusu ve lideri olan Necip el Şabi, geçici hükümet döneminde bakanlık yapmıştır. Partinin Genel Sekreteri Meyye el Ceribi, Tunus'ta ilk kadın parti genel sekreteridir (http://uliwiki.org/index.php?title=Yasemin_Devrimi , (e.t.04.07.2020).

1989-1999 tarihleri arasındaki seçimlere katılan İlerici Demokratik Parti, 2009 Devlet Başkanlığı seçimlerinde Ahmed Necip Şebbi'yi Cumhurbaşkanı adayını göstermiş ancak Şebbi, Bin Ali'ye "sahte meşrutiyyet " suçlamasında bulunarak adaylıktan çekilmiştir (Tanrıverdi, 2011: 12). Seçim programını " siyasi, ekonomik ve toplumsal " başlıklara ayıran İlerici Demokratik Parti, siyaset başlığı altında bireyin haklarının devletin haklarının önünde tutulmasını ve garanti altına alınmasını; kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı çoğulcu bir demokrasinin yarı başkanlık sistemi çerçevesinde işletilmesini, bağımsız bir yargının oluşturulup, tüm kurumlar üzerinde kararları geçerli olan bir anayasa mahkemesinin kurulmasını; hazırlanacak yeni anayasanın referanduma sunulmasını savunmaktadır. Parti, ekonomi başlığı altındaysa ülkenin alt yapısının güçlendirilmesi; teknoloji ve yenilikçilik üzerine kurulu bir ekonomik yapılanmayı, yatırımların teşviki için gerekli düzenlemelerin yapılması, ülkenin sanayi altyapısının geliştirilmesi; bilimsel araştırmaların desteklenmesi; medya teknolojisine yatırım yapılması; tarımın güçlendirilmesi gibi söylemleri öne çıkartmaktadır. Toplumsal başlık altında ise Tunus

halkına modern ve adil vergilendirme sistemi, sağlık ve sosyal hizmetler konusunda çalışmalar, gençleri topluma başarılı bir şekilde entegre edebilmek için eğitimde ve sosyal hayatta fırsat eşitliği ve kadınların hukuki haklarını güçlendirecek adımlar vaad edilmektedir (Ulutaş ve Torlak, 2011: 12).

3.6.3. Cumhuriyet İçin Kongre Partisi (El Mu'temer Min Ecli'l Cumhuriyye)

2011 yılı seçimlerinde aktif olan bir diğer parti de Cumhuriyet İçin Kongre Partisi'dir.

Sürgündeki bir diğer muhalif lider Moncef Marzuki tarafından 2001 yılında kurulan Cumhuriyet Kongresi de etkili bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tunus'un önde gelen insan hakları savunucularından ve aktivistlerinden olan Moncef Marzuki özellikle hapishanelerdeki işkence ve ihlaller konusunda çaba sarf etmiş, bu nedenle ve bunun yanı sıra yasal olmayan İslami gruplarla çalıştığı iddiasıyla da defalarca tutuklanmıştır (Amnesty International Report 2001) Aslında 2001 yılında Cumhuriyet Partisini kurmuş lakin parti 2002 yılında yasaklanmış ve Marzuki'de Paris'e sürgüne gönderilmiştir. Ancak burada siyasi çalışmalarına ara vermeden devam etmiş 18 Ocak 2011 yılında Tunus'a geri dönmüştür.

8 Mart 2011'de faaliyet izni alan parti, kendisini seküler bir oluşum olarak tanımlamaktadır. Ayrıca partinin liberal bir ajandayı takip ettiği ve "merkez sol" parti olarak siyasi arenada yer aldığı belirtilmektedir. Moncef Marzuki, Abdurrauf El İbadi, Muhammed Abbu, Fethi el Harbi, Zuhur Kurde ve Semir b. Amir gibi isimlerin liderliğini yaptığı partinin sloganı "halkın egemenliği, vatandaşın onuru, devletin meşruiyeti" şeklinde özetlenmiştir. Parti, Müslüman bir Arap ülkesinde rasyonel temelde modernleşmeyi kökleştirmeyi hedeflediğini söylemekte ve seçimlerin başından beri ulusal bir uzlaşma hükümetinden yana olduğunu vurgulayarak ittifaklara açık olduğu sinyalini vermektedir (Ulutaş ve Torlak, 2011: 10).

Genel anlamda da ekonomi alanında çalışmalar yapılması gerektiği, serbest ekonominin olması gerektiği, ekonomik gelişmenin şart olduğunu ve böylelikle işsizliğin biteceğini savunmuştur. Bu şartları oluşturup halk arasında bölgesel gelir dengesizliğini azaltıp belirli bir gelir dengesini oluşturmayı hedefleyen bir partidir.

3.6.4. Özgürlük, Adalet ve Kalkınma İçin Halkın Talebi Partisi (El Arizatu's Şabiyye Li'l Hurriyyeti Ve'l Adaleti Ve't Tenmiye)

3 Mart 2011'de Tunus gündeminde yer edinen Halkın Talebi Partisi, Londra'dan Arapça yayın yapan El Mustakilla kanalının sahibi gazeteci-yazar Muhammed el Haşimi el Hamidi tarafından kurulmuştur. El Hamidi'nin, 1980-1992 yılları arasında muhalif en Nahda Hareketi'ne üye olduğu ancak 1992'de hareketten ayrıldığı belirtilmektedir. El Hamidi'nin bu tarihten sonra devrik rejim lideri Bin Ali ile güçlü ilişkiler kurduğu söylenmekte, ancak bu iddialar kendisi tarafından yalanlanmaktadır. Ayrıca parti, seçimlerin finansmanı noktasında çeşitli suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Popülist söylemleriyle dikkat çeken partinin seçim programında öne çıkan vaatler, demokratik bir anayasa, ücretsiz taşıma, insan hakları ofisi ve yurt dışındaki Tunuslu işçiler için bir bakanlık kurulması gibi maddelerden oluşmaktadır. Halkın Talebi Partisi, Tunus'ta başkanlık sistemini, yetkilerin cumhurbaşkanı ile meclis arasında bölüştürülmesini; her ay işsizlere 200 dinar ödeme yapılmasını; devletin her kademesinde yolsuzlukla mücadele edilmesini; ücretsiz eğitim programına dair bir ulusal stratejinin belirlenmesini; tarımın ülke ekonomisindeki rolünün güçlendirilmesini; yatırımlar için daimi fuarlar kurulmasını; kadınların toplumsal kazanımlarının korunmasını; insan hakları ve hukuka saygılı güvenlik gücü yapılandırılmasını savunmaktadır (Ulutaş ve Torlak, 2011: 10-11).

3.6.5. İş ve Özgürlükler için Demokratik Forum Partisi (Hizbu'l Tekettul'id Demokrati Min Ecli'l Ameli Ve'l Hurriyyat)

25 Ekim 2002'de faaliyet izni alan partinin, sosyal demokrasi ve sekülerizm ekseninde politika yaptığı belirtilmekte ve siyasi arenada merkez sol parti olarak yer aldığı ifade edilmektedir. Demokratik Forum Partisi ayrıca Sosyalist Enternasyonel'e üyedir. Bin Ali'nin devrilmesi sonrası kurulan kabinede kısa bir dönem Sağlık Bakanlığı yapıp kabinedeki eski rejim yanlılarına tepki olarak istifa eden Mustafa Bin Cafer liderliğindeki parti, kendisini demokrasi ve açılım yanlısı olarak görmekte ve seçim öncesinde diğer demokratik partilerle koalisyona sıcak baktığına dair yaptığı açıklamalarla dikkat çekmektedir (Ulutaş ve Torlak, 2011: 11).

3.6.6. Tunus Komünist İşçi Partisi

Marksist-Leninist bir parti olan Tunus Komünist İşçi Partisi (TKİP) 1986 tarihinde kurulmuştur. Siyasete 1972 tarihinde öğrenci hareketlerinde başlamış olan Hamma

Hammami liderliğindeki TKİP 1987 yılında yasaklanmış, lideri Hammami ve üyeleri tutuklanmıştır. Bu tarihten Bin Ali iktidarının yıkıldığı tarihe kadar, TKİP üyeleri defalarca tutuklanmıştır. En son tutuklama dalgası ise 12 Ocak 2011'de gerçekleşmiş, Hammami, Muhammed Mzem ve Amar Amroussia'de gözaltına alınmış ve 18 Ocak 2011'de serbest bırakılmıştır. TKİP, 24 Aralık'ta başlayan halk ayaklanmasında aktif olarak görev alan nadir siyasi partilerden biridir. Ayrıca, 1990'larda siyasi ve Nahda karşıtı söylemlerinde değişiklik yaparak daha ılımlı bir çizgiye kaymıştır. 2005 tarihinde oluşturulan 18 Ekim Hareketi'ne dahil olmuş ve böylece Nahda ile ittifaka girmiştir. Ancak Tunus Komünist İşçi Parti'sinin Nahda ile iş birliği yapmasının ardından, 2006 tarihinde Tunus Komünist İşçi Partisi'nden ayrılmış ve Sol Sosyalist Partisi'ni kurmuşlardır. Bin Ali döneminde yasaklı partiler arasında yer alan TKİP, yeni dönemde yasal bir parti olarak tanınmıştır. Parti'nin sözcüsü Abed Cabbar Bdouri, partinin sınıflar arasındaki farklılığın azaltılması, bölgeler arası dengenin amaçlandığı ve eşit refah dağılımı hedeflediğini belirtmiştir. Aynı röportajda Bdouri, TKİP'in komünist bir devlet kurmayı amaçladığı yönündeki eleştirileri reddetmiş ve partinin komünist-Leninist bir parti olmakla birlikte amaçlarını yukarıdaki esaslarla sınırlı olduğunu ve partinin kendini aşırı sol yerine solda tanımladığının altını çizmiştir. Parti yeni dönemde eylemlere devam etmiş ve listesindeki üyeler tutuklanmıştır. Bu nedenle parti kendilerine karşı dezenformasyon ve baskı unsurlarının devam ettiğini iddia etmektedir (Tanrıverdi, 2011: 14).

3.6.7. Sol Sosyalist Partisi

TKİP'in 1990'larda NAHDA karşıtı söylemlerinde değişiklik yaparak daha ılımlı bir çizgiye kayması ile birlikte parti içinde bölünme gerçekleşmiş, 2006 tarihinde Muhammed KİLÂNİ liderliğinde bir grup Tunus Komünist İşçi Partisi'nden ayrılmış ve Sol Sosyalist Partisi'ni kurmuşlardır. Parti 29 Mayıs 2011 tarihinde gerçekleştirdiği kongrede ekonomik, siyasi ve sosyal hususları kapsayan bir programı kabul etmiştir. Parti seçimlerin ardından bir yıl içerisinde anayasanın hazırlanıp yeniden seçime gidilmesini benimsemiştir. Devlet ve din arasındaki siyasi ayrımın gerekliliğine vurgu yapan parti İslamcılarını ve dolayısıyla NAHDA Partisi'ni ülke için bir tehdit olarak algılamıştır. İnancın, dinin ve ibadetin siyasette kullanılmasına izin verilmemesi gerektiğini dile getiren parti sekülerlik ilkesini savunmuştur (Tanrıverdi, 2011: 14).

3.6.8. Tunus Demokratik ve Vatansever Emek Partisi

Abdürrezak Hammami liderliğinde Tunus Demokratik ve Vatansever Emek Partisi de yeni dönemde yasal zemine kavuşmuştur. Sidi Buzid'de başlayan eylemlere ilk destek veren partilerden birisidir. Partinin dört teması özgürlük, adalet, ilerleme ve eşitliktir (Tanrıverdi, 2011: 15).

3.6.9. Yeşil Tunus Partisi

Bu dönemde kurulan diğer bir parti ise Yeşil Tunus Parti'sidir. Yasağı kalkan bir başka parti ise Abdülkadir Zeytuni tarafından kurulmuştur. Parti Yeşiller Federasyonuna üye olup, insan hakları, çevreci politikalar, sosyal adalet, demokrasi, cinsiyet eşitliği, ayrımcılık ve şiddet karşıtı savunan bir politikayı amaçlayan bir partidir (Tanrıverdi, 2011: 15).

3.6.10. Sosyalist Demokratlar Hareketi

Bu parti ise Habib Burgiba döneminde tek partili siyasi yaşamın son bulması ile kurulmuştur. Sonrasında Zeynel Abidin Bin Ali döneminde de faaliyet gösteren Sosyalist Demokratlar Hareketi 1981 yılı seçimlerinde bilinen baskıcı tutumunun da etkisi ile parlamentoya hiç milletvekilini sokamamıştır. Sonraki yıllarda ise 1999 yılı seçimlerinde ise 13 sandalye, 2009 yılı seçimlerinde ise 16 sandalye ile mecliste söz sahibi olmuştur. 2011 yılında ise kendilerini ilerici hareket olarak tanımlayarak kurucu meclis seçimlerinde de var olduklarını açıklamıştır (Tanrıverdi, 2011: 15).

3.6.11. Sosyalist Liberal Parti

2011 Kurucu Meclis Seçimlerine giren bir diğer partide Sosyalist Liberal Parti'dir. Monder Thabet tarafından 1988 yılında kurulmuştur. Önceki dönemde Bin Ali yönetimine destek verirken sonrasında yönetimin otoriter tutumunu onaylamamış ve desteğini kesmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde bu partiyi İslamcı tarafta nitelendirmek hiçte yanlış olmayacaktır (Tanrıverdi, 2011: 15).

3.6.12. Yenilenme Hareketleri

Aslında 1919 yılında Fransız Komünist Partisi'nin Tunus ayağı olarak kurulmuştur. 1993 yılında değişim içine girerek Yenilenme Hareketi ismini almıştır. Bu hareket kendini ilerici, modern ve demokratik olarak değerlendirmektedir (Tanrıverdi, 2011: 15).

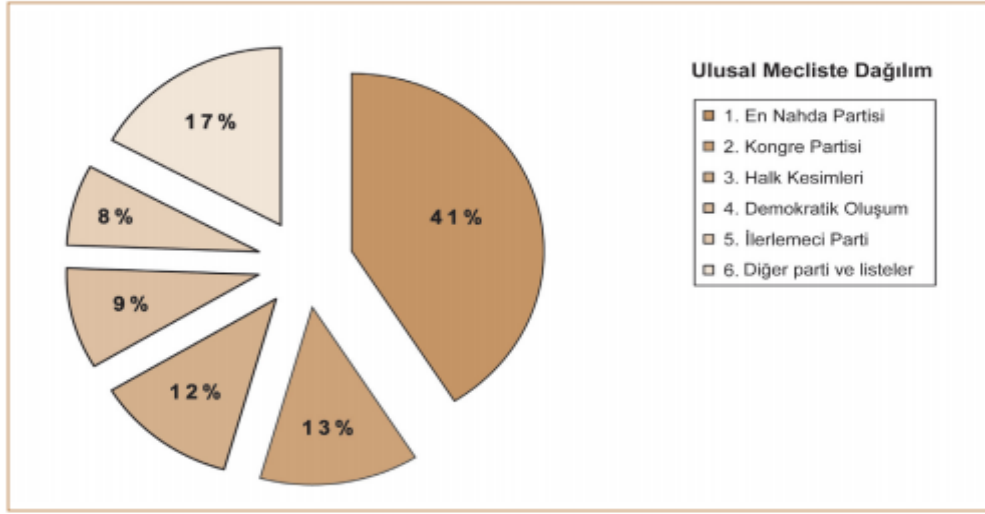
3.7. 23 Ekim 2011 Ulusal Kurucu Meclis (UKM) Seçiminde Başarılı Olan Partiler

Tunus'un ilk demokratik seçimleri olarak bilinen 23 Ekim 2011 Kurucu Meclis Seçimleri başarı ile gerçekleştirilmiştir. Bu seçim yeniden hazırlanacak anayasa bakımından ve Tunus'un demokratikleşme yolundaki adım atma açısından oldukça büyük öneme sahiptir.

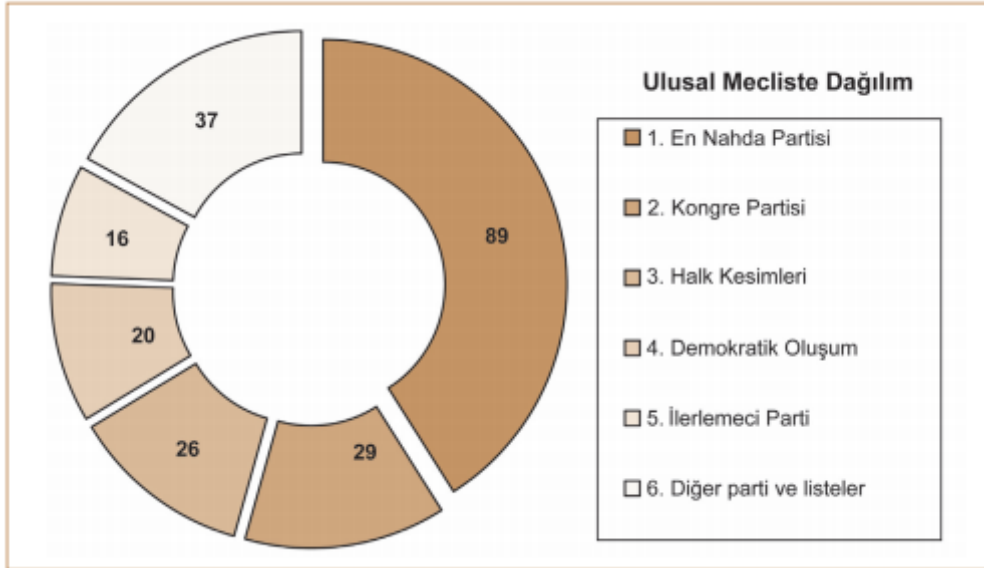
Demokratik bir ortamda gerçekleşen bu seçim, yaklaşık 14.083 gözlemci tarafından izlenmiş, şeffaf ve adil bir seçim olduğu konusunda gözlemciler hemfikir olmuşlardır. Bu gözlemciler Arap ülkelerinden olmakla birlikte uluslararası gözlemcilerden de oluşmaktaydı.

Seçimin nihai resmi sonuçları itibariyle Yüksek Seçim Kurulu'nun yaptığı detaylı açıklama dikkate alındığında beş parti meclisteki sandalyelerin çoğunluğunu ele geçirmiş, geri kalan 22 parti veya bağımsız liste ise parlamentoda toplamda ancak 37 sandalye elde edebilmiştir. Buna göre seçimlerden birinci çıkan en Nahda Partisi 89 milletvekili, ikinci çıkan Cumhuriyet için Kongre Partisi (CPR) 29 milletvekili, üçüncü çıkan Halkın Talebi Partisi (al-Aridha) 26 milletvekili, dördüncü çıkan Demokratik Forum Partisi (FDTL) 20 milletvekili, beşinci çıkan İlerici Demokratik Parti ise 16 milletvekili çıkartabilmiştir (Ulutaş ve Torlak, 2011: 13).

Tablo 3.1. Ulusal Kurucu Mecliste Sayısal Olarak Sandalye Dağılımı

Tablo 3.2. Ulusal Kurucu Mecliste Yüzdellik Olarak Sandalye Dağılımı

Seçimlerin ilk sonuçlarının açıklanmasının ertesi günü seçimlerden başarıyla çıkan en Nahda Partisi, düzenlediği basın toplantısında parti programının özgürlüklerle çelişmediğini, Tunuslu her erkek ve kadının ifade, düşünce, kıyafet özgürlükleri gibi haklara sahip olduklarını, tüm bunlara devletin karışamayacağını açıklamıştır. 43 En Nahda lideri Gannuşi, bu toplantıda siyasi partilerle istişare ederek hareket edeceklerini, başta turizm sektörü olmak üzere tüm sektörlerin canlandırılacağını söylemiştir. Gannuşi, ayrıca kendi şahsi twitter ve facebook adreslerinde yaptığı açıklamada seçim sonuçlarını medeni bir şekilde kabul eden tüm partilere, seçim sürecinde emeği geçen yetkililere teşekkür etmiş ve uzlaşma ilkesi üzerinden hareket edeceklerini vurgulamıştır (Ulutaş ve Torlak, 2011: 13).

Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra Ulusal Kurucu Meclis ilk toplantısını 21 Kasım 2011 tarihinde yapmıştır. Timetürk'ün haberine göre, bu oturumda UKM'de temsil edilen siyasi partilerden Nahda Parti'sinin lideri Raşid Gannuşi, CPR Başkanı Moncef Marzuki ve Ettakatol Partisi Başkanı Mustafa Ben Cafer arasında imzalanan bir protokolle söz konusu üç siyasi parti arasında bir koalisyon hükümeti kurulmasına, Cumhurbaşkanlığına CPR lideri Moncef Marzuki'nin, Meclis Başkanlığına Ettakatol lideri Mustafa Ben Cafer'in, Başbakanlığa ise Nahda Partisi Genel Sekreteri Hamadi Jebali'nin getirilmesine karar verilmiştir (Timetürk, 22.11.2011, (e.t.19.07.2020)).

Bu gelişmelere müteakiben UKM'de 12 Aralık 2011 tarihinde yapılan oylamada Cumhurbaşkanlığına CPR Başkanı Moncef Marzuki seçilmiştir. Cumhurbaşkanı Marzuki, 14 Aralık 2011 tarihinde Nahda Partisi Genel Sekreteri Hamadi Jebali'yi hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Jebali tarafından 20 Aralık 2011 tarihinde oluşturulan Hükümet 23 Aralık 2011 tarihinde UKM'de güvenoyu almıştır. Başbakan Jebali ve Hükümet yeleri 26 Aralık 2011 tarihinde resmen göreve başlamışlardır (Tunus Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Nisan, 2012 (e.t.27.05.2020)).

23 Ekim 2011 Tunus Ulusal Kurucu Meclis seçimleri 217 sandalye ile yapılmış ve genel olarak değerlendiğinde hem bölge içinde hem de küresel açıdan demokratik ölülerde değerlendirilmiş ve bu açıdan büyük yankı uyandırmıştır. Özellikle Bin Ali yönetimi boyunca terör rgt damgası vurulan, liderleri defalarca tutuklanan ya da sürgün edilen Nahda partisi 89 sandalye ile bu seçimlerden birinci çıkmıştır. BBC'nin haberine göre, Partisini Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi'ne benzeten Nahda'nın Lideri Gannuşi, BBC'ye verdiği mülakatta, seküler kesimleri endişelendirecek bir siyasi hareket olmadıklarını dile getirmiştir. Gannuşi, “ *Tüm Tunuslular, demokrasiye aykırı olmayan, ılımlı bir İslam vizyonu altında varlıklarını sürdürebilirler. Bizim ılımlı bir İslam anlayışımız var. 1981'de demokrasiyi kabul ettiğimizi, bize destek versinler ya da karşımızda olsunlar halkın kararına saygılı olduğumuzu ilan ettik. Haklar temelinde İslamcı ya da değil, tüm vatandaşların eşit olduğunu söylüyoruz.* “ ifadelerini kullanarak İslam ile moderniteyi bağdaştıran bir hareket olduklarını belirtmiştir (BBC, 26.10.2011, e.t.31.03.2021).

Bu seçimlerin bir diğer kazananı Cumhuriyet için Kongre Partisi (CPR) olmuştur. Partinin bu derece başarılı olmasındaki en büyük etken başta parti liderleri ile uzlaşmacı bir siyaset izlemesi aynı zamanda özellikle inanç özgürlüğü gibi kişi hak ve özgürlüklerini

önemsediklerini sürekli olarak vurgulamaları olmuştur. Ülkenin ileri gelen partisi, 2011 yılı seçimlerinde ilk sırada çıkan Nahda Partisi ile girdiği uzlaşmacı tavır siyasi dünyada ılımlı siyaset olarak yorumlanmış, bu durum üzerine Nahda Parti'sinin desteği ile partinin lideri Moncef Marzuki ilk defa demokratik yolla başa gelen Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

23 Ekim seçimlerinin bir diğer galibi, seçim öncesindeki kamuoyu yoklamalarında ismine bile yer verilmeyen Muhammed Haşim HAMDİ'nin 17 Mart 2011'de kurduğu Demokrasi, Adalet ve Kalkınma İçin Halk Talebi adlı oluşumdur. Bağımsız adaylar tarafından oluşturulan Al Aridha listesi Jendouba, Tataouine, Sfax I, Kasserine, Sidi Bouzid ve Fransa 2 adlı seçim bölgelerinde Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu listeleri iptal etmeden önce toplamda 28 sandalye kazanmıştır. Fakat Seçim Kurulu, partinin altı seçim bölgesindeki listesini, eski rejimle ilişkili olmak ve seçim kampanyasını yasa dışı yollarla finans ettiği gerekçesiyle iptal edince milletvekili sayısı 28'den 19'e düşmüştür. Milletvekilliklerinin düşürülmesinin ardından Haşim HAMDİ, Seçim Kurulunun aldığı kararı tanımadığını ve milletvekilliği kazanan diğer tüm adayların da Kurucu Meclisten çekileceğini açıklamıştır. Yapılan itirazın ardından milletvekilliği sayısı 26'ya çıkmıştır (Ayhan, 2012: 85).

2011 seçimlerinde başarılı olan bir diğer parti ise merkez sol olarak değerlendirilen İş ve Özgürlükler için Demokratik Forum Partisi/ Ettakatol Partisi'dir. Toplamda 20 sandalye ile meclise girmiş, Tunus Kurucu Meclis Başkanlığına Mustafa Bin Cafer seçilmiştir. 2011 UKM seçim ve sonuçları göz önünde bulundurulduğunda Arap Baharı sonrasında Tunus'ta ilk demokratik ve adil seçimlerin gerçekleştiği ve bu şekilde Tunus tarihine yazıldığını söylemek hiçte yanlış olmayacaktır.

3.8. 27 Ocak 2014 Anayasası'nın Kabulü

23 Ekim 2011 UKM seçimlerinin galip çıkan Nahda Partisi önderliğinde siyasi faaliyetlere başlanmıştır. Asıl atılan ilk adım 13 Şubat 2012 tarihinde anayasanın tekrar oluşması için yapılan çalışmalar olmuştur. Komisyon çalışmaları kapsamında, yerel ve uluslararası uzmanlar, hükümet ve sivil toplum temsilcileri ile akademisyenlerin de katkısıyla birçok oturum gerçekleştirilmiştir. Fakat komisyonlar arasında yeterli koordinasyon sağlanamadığı için çalışmalar yavaş ilerlemiştir. 14 Ağustos 2012 tarihinde halka duyurulan ilk anayasa taslağı; sivil toplum örgütleri, muhalefet partileri, anayasa hukukçuları ve uluslararası aktörler tarafından şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır (The

Carter Center, 2014: 34-35). Esasında yargının bağımsızlığı, demokratik ilkeler, sosyal adalet, basın özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü gibi konularda iktidar ile muhalefet uzlaşma zemini bulmuşlardır. Hem bu taslakta hem de sonra hazırlanan diğer üç taslakta temel uyuşmazlık noktaları kadının konumu ve din-devlet ilişkileri olarak belirmiştir. Özellikler ilk taslağın kadın ile erkek arasındaki ilişkiyi düzenleyen 28. maddesinde “eşitlik” yerine “tamamlayıcılık” ifadesine yer verilmesi büyük tepkilere sebep olmuştur (Açıl, 2017: 195-196).

Anayasal hazırlıklar devam ederken ülkede küçük çaplı olaylarda yaşanmaya devam etmiş ve bunlarda Gannuşi ve partisinin koltuğunu sallamıştır. Örneğin 2012 yılında bir sanat galerisinde çıplak bir kadın vîgürü ve Mekke karikatürü sergilenmiş, bu olay üzerine ülkede yaklaşık olarak on bin Selefî gösterici şeriat isteği ile eylemlerde bulunmuş, polisle çatışmaya girmiştir. Yaşanan bu olaylarda Tunus, Sus, Monastır, Ben Guardane gibi şehirlerde sokağa çıkma yasakları bile uygulanmıştır. Bu süreçte bir diğer önemli olay ise Raşid Gannuşi'nin 10 Ekim 2012 tarihinde İslami kanaat önderlerine yaptığı konuşma videosunun internette yayımlanması ve sonrasında aynı ay içerisinde Nahda'ya, “laikliğe aykırı tutumları olduğu” iddiasıyla kapatma davası açılmasıdır. 75 muhalefet partisi milletvekili “devletin sivil unsurlarına yönelik bir komplo” hazırladığı gerekçesiyle Nahda'nın kapatılması için Anayasa Mahkemesine dilekçe ile başvurmuşlardır. (Erdem, 2014: 84).

Bu olaylar yaşanırken Nahda cephesinden açıklama gelmiş, medya, polis, ekonomi gibi devlet organlarında hala daha laik elitlerin etkili oldukları, bu mecralarda kendilerinin aleyhine çalışmalar yapıldığına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalara ek olarak da yeni Tunus anayasasının toplumun her kesiminin hakkını gözeterek oluşturulacağını ve demokratik ortamın bu şekilde de devam edeceğini dile getirmiştir. Bu yıpratma politikalarına bir de Amerikan Büyükelçiliğine yapılan saldırılar eklenmiş, 6 Şubat 2013'te sol muhalif Demokratik Yurtsever Partisi Genel Sekreteri Şükrü Belayid'e düzenlenen suikastte Nahda sorumlu tutulmuştur. Bunun sonrasında 2013 yılında diğer bir muhalefet lideri Muhammed Brahmi'nin de yine bir suikast sonucu ölmesi iktidarı oldukça fazla yıpratmıştır. Şükrü Belayid'in öldürülmesinin ardından tırmanan siyasi gerilimi düşürmek için teknokrat bir hükümet kurma girişiminde bulunan Tunus Başkanı Hammadi Cibali başarılı olamayınca istifa etmiştir. Bu suikastların ardından muhalif milletvekilleri anayasa yazım komisyonundan çekilmişler ve Ulusal Kurucu Meclisi boykot

etmişlerdir. Fakat ülkenin en büyük sendikal örgütü Tunus İşçileri Genel Birliği (UGTT) başta olmak üzere önemli sivil toplum örgütlerinin yapıcı rolü sayesinde tıkanan süreç tekrar açılmıştır (Tanrıverdi, 2014: 71).

Bu süreçte halkın tepkisini çeken bir diğer hususta anayasa çalışmalarının gerekli süratle yürütülememesi olmuştur. Henüz Kurucu Meclis seçimleri yapılmadan önce, 12 siyasi partinin katkısıyla hazırlanan Geçiş Dönemi Bildirisi'nde, Kurucu Meclisin teşekkül etmesinden itibaren bir yıl içerisinde yeni anayasanın hazırlanacağı taahhüt edilmiştir (Gaddes, 2012: 263).Yeni geçiş hükümetinin kurulmasında, teknokrat hükümeti konusunda anlaşılmasına rağmen Başbakanın kim olacağı konusunda sorunlar yaşanmıştır. Ancak sonunda anlaşmaya varılmış ve Mehdi Cuma 14 Aralık 2013 tarihinde partilerin çoğunluğunun desteğini alarak yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir (Aras, 2014: 88).

Yeni hükümetin kurulması ile 2014 Ocak ayında Tunus Anayasası'nın tamamlandığı açıklanmıştır. Yeni Anayasa 23 Ocak 2014 günü Ulusal Kurucu Meclis'te tüm maddelerin oylanması ile kabul edilmiştir (Uysal, 25 Ocak 2014 (e.t.18.11.2020). Tunus bağımsızlık sürecinden gelinen noktaya kadar ilk önce 1959 Anayasası kabul edilmiş, sonrasında eksik bulunan noktaların tespiti ile 1991 yılında büyük değişiklikler yapılmıştır. Bin Ali yönetiminin sona ermesi ve sonrasında 2011 UKM seçimlerinin yapılması ile yeni Anayasanın oluşumu üç yıl kadar sürmüş, 2014 yılında Kurucu Meclisin 216 kişiyle oylamaya katılmış, 200 olumlu oyla, 27 Ocak'ta Cumhurbaşkanı'nın imzası ile yürürlüğe girmiştir. Kabul edilen 2014 yeni Tunus Cumhuriyet Anayasası; Önsöz, 10 Bölüm ve 149 maddeden oluşmaktadır.

Yeni Anayasaya göre Tunus, Başkanlık tipi Cumhuriyet yerine Parlamenter tipi Cumhuriyet sistemini benimsemiştir. Bu kapsamda devlet başkanının sahip olduğu olağanüstü gücün dengelenmesi için Habib Burgiba ile Zeynel Abidin Bin Ali döneminde Cumhurbaşkanı'nın arasında dağıtılmıştır (Tanrıverdi, 2014 (e.t.02.01.2021).

Yeni anayasa eski anayasaya göre daha ayrıntılı yazılmıştır. Eski anayasa 10 bölüm ve 74 maddeyken yeni anayasa 10 bölüm ve 149 madde olarak yazılmıştır. Yeni Anayasa'da yer alan ve değiştirilmesi teklif edilemeyen ilk iki madde anayasanın temel ruhunu oluşturmuştur. Arap devrimlerinin genel sloganı olan “ özgürlük, onur ve adalet “

kavramları anayasanın dördüncü maddesinde Tunus Cumhuriyeti'nin temel ilkesi olarak yer almıştır (Yıldırım, 17 Şubat 2014 (e.t.18.12.2020)).

Yeni anayasa özellikle güçler ayrılığı prensibi, hukukun üstünlüğü, bireysel özgürlükler üzerinde durmuş ve garanti altına almıştır. Anayasanın giriş bölümünde güçler ayrılığı özellikle vurgulanmış, hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığının önemi belirtilmiştir. Birinci bölümde, Genel hükümler başlığı altında yine hukukun üstünlüğü, devletin sivil devlet olduğu ve ordunun sivil otoritenin destekçisi olduğu diğer anayasadan farklı olarak öne çıkmıştır. Yine Genel hükümlerde eski anayasadan farklı olarak ülke yöneticilerinin belirli aralıklarla gelir ve mal varlıklarını açıklayacağı anayasada özellikle belirtilmiştir (Constitution of the Tunisian Republic, 2014, e.t.15.09.2021).

İkinci Bölüm eski anayasada Yasama Gücünden bahsetmişken yeni anayasa Hak ve Özgürlükler olarak (eski anayasada giriş bölümünde kısaca belirtilirken) yeni bir bölüm oluşturmuş ve 29 maddede ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yeni anayasada bu bölümde eski anayasadan farklı olarak fiziksel ve psikolojik işkencenin yasak olduğu, kimsenin sürgüne gönderilemeyeceğini; düşünce, fikir, medya ve basın özgürlüğünün devlet tarafından sağlanacağını; herkesin barışçıl gösteri ve toplantı hakkı olduğunu; hak ve özgürlüklerin kısıtlanmayacağı üzerinde durulmuştur (Constitution of the Tunisian Republic, 2014, e.t.15.02.2021).

Yeni Anayasa Yasama Gücünü daha ayrıntılı olarak açıklamıştır. Eski anayasa yasama gücünü meclise vermişken yeni anayasa yasama gücünün halkta olduğunu ve bunu meclise vekil seçerek veya referandumla kullanacağını belirtmiştir. Yine Danışma Meclisi kaldırılarak iki meclisli olan yasama, “ Temsilciler Meclisi “ ile tek meclisli olmuştur. Eski anayasada olmayan muhalefet partilerinin hakları bu anayasada güvence altına alınmıştır. Yine anayasada muhalefetin meclisin bütünleyici unsuru olduğu, parlamento çalışmalarına aktif olarak katılacağı belirtilmiştir (Constitution of the Tunisian Republic, 2014, e.t.15.02.2021).

Yürütme gücü olarak eski anayasa Cumhurbaşkanıya yetki verirken ve Başbakanı sadece Cumhurbaşkanıya yardımcı olacağını belirtirken; yeni anayasa yürütme Gücünü Cumhurbaşkanı ve hükümetin başı olan Başbakan tarafından ortaklaşa yürütüleceğini ifade etmiştir. Ayrıca her ikisinin görevlerini ayrı bölümlerde ve tek tek yazmıştır. Yine yeni anayasada Cumhurbaşkanı seçilme yaşı 40'dan 35'e inmiştir. Yaşın üst sınır olarak da bir

sınır belirlenmemiştir. Yalnızca eski anayasa Cumhurbaşkanı seçilme sınırı belirlememişken yeni anayasa sadece 2 kere Cumhurbaşkanı seçilebileceğinin belirtmiştir. Eski anayasa ülkenin genel politikasını belirleme görevini Cumhurbaşkanıya verirken yeni anayasa bu görevi Cumhurbaşkanı ile Başbakanı beraber vermiştir. Eski anayasa Cumhurbaşkanıya savaş ve barış ilan etme görevini vermişken yeni anayasa Cumhurbaşkanı'nın ancak meclisin 3/5'nin onayına müteakip böyle bir karar verebileceğini belirtmiştir. Yine yeni anayasa Başbakan sadece Dışişleri ve Savunma Bakanını Cumhurbaşkanıya danıştıktan sonra belirlerken, diğer bakanları kendisinin belirleyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca ekonomi ve güvenlik gibi önemli konulardaki yetkiler Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında paylaştırılmışsa da Cumhurbaşkanı'nın yetki ve sorumluluğunun yeniden tanımlandığı bu yeni sistemde Cumhurbaşkanı önemli yetkileri elinde tutmaya devam etmektedir. Dış politika, savunma ve ulusal güvenlik konuları cumhurbaşkanlığının sorumluluk ve yetki alanına bırakılırken kamu idaresi, bakanlıkların görev alanları ile ülke yönetimi Başbakanın yetki alanı içinde bırakılmıştır (Constitution of the Tunisian Republic, 2014, e.t.15.02.2021).

Yeni anayasa genel olarak bu şekilde şekillenirken, anayasanın en belirgin özelliği uzlaşmacı bir yapıda olmasıdır. Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında denge sağlanmaya çalışılmıştır. Eski anayasaya göre eksiklikler giderilmeye çalışılmış, modern bir anayasaya sahip olmak hedeflenmiştir.

3.9. 26 Ekim 2014 Parlamento Seçimlerine Katılan Partiler, Seçim ve Sonuçları

27 Ocak 2014 yılında Cumhurbaşkanı'nın 2014 Anayasasını onaylaması, 2014 yılında yapılması planlanan genel seçimlerin alt yapısını hazırlamıştır. Hükümet 29 Nisan 2014 tarihinde seçim yasası çalışmalarını tamamlayarak 11 ret oyuna karşılık 132 evet oyu ile yeni seçim yasasını onaylamıştır. 23 Haziran 2014 tarihinde ise seçim takvimi üzerinde uzlaşmaya varılmış ve 26 Ekim 2014'te beş yıllığına görev yapacak olan parlamento seçimlerinin, 23 Kasım 2014'te ise cumhurbaşkanlığı seçiminin gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bin Ali sonrası dönemde gerçekleşecek olan ikinci parlamento seçimi Tunus'ta önemli bir siyasi eşiği temsil etmiştir. 2011 seçimleri ülkede yeni siyasal düzene geçişi sağlamak için bir dönemini başlatmıştır. 2014 parlamento seçimleri ile bu geçiş süreci sona ermiş ve Tunus demokratikleşme sürecinde ileriye dönük önemli bir adım daha atmıştır. 26 Ekim 2014 tarihinde yapılması kararlaştırılan parlamento seçimlerine göre 217 milletvekilinden oluşacak parlamentonun seçimi için oy kullanma işlemi 27'si Tunus'ta,

6'sı yurtdışında olmak üzere toplam 33 seçim bölgesinde gerçekleşmiştir. Tunus sınırları dâhilindeki 27 seçim bölgesinden 199 milletvekili, yurtdışındaki 6 seçim 259 bölgesinden ise 18 milletvekili seçilmiştir. Yurt dışındaki seçim bölgeleri ise Fransa, Almanya, İtalya, Kuzey Amerika ve Avrupa'nın geri kalanı ile Arap bölgeleri olmak üzere düzenlenmiştir. Seçimlerde ülke genelinde 217 sandalye için toplam 15.652 aday yarışmıştır. Ulusal partiler, yerel ölçekli partiler, küçük partiler arasında oluşturulan koalisyon ve bağımsız adayların oluşturduğu liste sayısı ise 1.218'e ulaşmıştır. Öte yandan bunların önemli bir kısmı küçük ve/veya yerel ölçekli partiler ve bağımsız adaylardan oluşmuştur. Ülke genelinde toplam 349 bağımsız aday listesi, 729 parti listesi, 140 koalisyon listesi seçime katılmıştır (Tanrıverdi, 2014, e.t.24.12.2020).

3.9.1. Seçimlere Katılan Siyasal Partiler

3.9.1.1. Nahda Partisi

Zeynel Abidin bin Ali döneminde yasaklanmış olan Raşid Gannuşi'nin liderliğindeki parti, devrimden sonra 2011 seçimlerinde %51 oranında oy almış, fakat hükümeti tek başına kurmak yerine sol eğilimli olan Cumhuriyet İçin Kongre Partisi ve Emek ve Özgürlükler Demokratik Forum Partisi ile koalisyon yaparak Troyka hükümetini kurmuştur. 2013 yılında muhalif liderlere yapılan suikastler sebep gösterilerek terörü desteklediği ve hükümet olduğu süre boyunca da işsizlik, güvenlik ve ekonomi alanında önemli gelişmelere adım atmadığı gerekçesiyle de muhalifleri tarafından yoğun eleştirilere maruz kalan partinin, geçiş sürecinde izlediği uzlaşya dayalı yöntem sebebiyle de yine yüksek bir oy oranı alması beklenmekteydi (Köktaş, 2014: 362).

3.9.1.2. Nida Tunus (Tunus'un Sesi) Partisi

2012 yılında kurulan ve seküler bir karaktere sahip olan partinin lideri, Habib Burgiba ve Bin Ali dönemlerinde önemli görevlerde bulunmuş olan Bacı Kaid es-Sibsi'dir. Laikler ve sol eğilimli kişilerden oluşan ve güçlü sendikaların desteğini alan parti esasen Nahda'ya karşı oluşturulmuş bir siyasal koalisyon niteliğine haizdir. Parti içerisinde Burgiba'nın takipçileri olarak görülen Desturcu kesimden birçok siyasinin bulunması ve Sibsi'nin bizzat Burgiba ve bin Ali döneminde görev yapmış olması Tunuslular tarafından partiye şüphe ile yaklaşılmasına ve eski rejimin tekrardan geleceğine yönelik söylemlerin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Fakat partinin zengin bir tabana sahip olması ve Tunus siyaseti konusunda tecrübeli kişilerden oluşması en önemli sorunu ekonomi olan Tunus'ta

partiyi seçmenler nezdinde cazip kılan önemli bir sebeptir. Bu sebeple Nida Tunus parlamento seçimlerinde Nahda karşısında en güçlü rakip olarak görülüyordu. (Köktaş, 2014: 362).

3.9.1.3. Halk Cephesi İttifakı

Halk Cephesi İttifakı, Ağustos 2012’de Nahda ve Nida Tunus’a karşı üçüncü bir blok oluşturmak amacıyla Tunus Komünist İşçi Partisi TKİP lideri Hamma Hammami liderliğinde 2011 seçimlerinde sınırlı başarı elde etmiş ve meclise milletvekili sokmayı başarabilmiş küçük ölçekli sol partilerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Siyasi suikastler sonucu hayatlarını kaybeden ve ölümleri bir dizi siyasi krizi tetikleyen Şükrü Belayid ve Muhammed İbrahimi Halk Cephesi üyeleriydiler. Halk Cephesi ittifakının seçim çalışmalarından en dikkat çekici husus devletin daha aktif bir rol üstlendiği halkçı ekonomi politikalar vaat etmesi olmuştur (Tanrıverdi, 2014, e.t.24.12.2020).

3.9.1.4. Ettakatol- Demokratik Emek ve Özgürlükler Forumu

Tunus siyasi hayatının bir diğer partisi olan Ettakatol, Troyka hükümetlerinin ortaklarından birisiydi. Ayrıca Mustafa Bin Cafer, UKM’nin meclis başkanlığı görevini de yürütmüştür. Nahda Partisi ile koalisyon kurduğu için ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Hem parti dışından hem de parti içinden gelen eleştiriler partiden önemli kopmalara neden olmuştur. Kasım 2012’de bazı milletvekilleri partiden istifa ederek Nida Tunus’a katılmıştır. Ettakatol, 2014 Parlamento seçimlerinde tüm seçim bölgelerinde yarışmıştır (Tanrıverdi, 2014, e.t.24.12.2020).

3.9.1.5. Cumhuriyetçi Kongre Partisi (CPR)

Tunus’ta devrimden sonra cumhurbaşkanlığı görevinde bulunmuş Munsif Merzuki’nin liderliğindeki parti aynı zamanda devrim sonrası Troyka hükümetinin de bir parçasıdır. Tunus kimliğini Arap ve Müslüman olarak tanımlayan, serbest ekonomiyi destekleyen merkez-sol bir partidir. 2011 genel seçimlerinde yüzde 12,3’lük oy oranı ile 29 milletvekilini meclise sokan parti Nahda ile koalisyonu sebebiyle belli bir taban kaybı yaşamıştır (Köktaş, 2014: 363) Bu partiler ve oluşturulan koalisyonlar ile 26 Ekim 2014 tarihinde Tunus Parlamento Seçimleri gerçekleştirilmiştir. Tam anlamıyla özgür, şeffaf ve bağımsız bir ortamda yapılan bir seçim olmuştur.

3.9.2. Parlamento Seçimleri

Tunus'ta seçime katılım oranı Seçim Kurulu Başkanlığınca %69 olarak belirlenmiştir. Bu oran gerçekten beklenen düzeyin kayda değer bir biçimde üzerinde olmuştur. Seçime katılım oranı %50 civarında bekleniyordu. Seçime katılım oranı kuzeyden güneye indikçe azalmaktadır. Bunun en önemli sebebi daha önce belirtildiği üzere siyasetin toplumsal hayatta oldukça az yer kaplaması ve tabii olarak tümüne yakın oranda Selefilerin oy kullanmamasıdır (Uysal, 2015: 109).

Bahsi geçen bu partilerin öne çıktığı parlamento seçimlerinde parti liderlerinin en çok üzerinde durduğu konu ise yüksek işsizlik oranıyla mücadele ve ekonominin canlandırılması ile artan terör olaylarının önlenerek güvenlik ortamının sağlanması idi. Siyasilerin en çok üzerinde durduğu ve devrimden sonraki süreçte Tunus'ta önde gelen sorunların kaynağını oluşturan bu konular seçim sonuçlarının ortaya çıkmasında da önemli bir etkiye sahip olmuştur (Köktaş, 2014: 363). Bu konu üzerine çalışıp seçim çalışması yapan partiler seçim neticesine göre daha başarılı olmuştur.

Yapılan seçimleri tüm dünya medyası yakından takip etmiştir. Nahda Partisi seçim sonuçlarını kabul etmiş, kazanan Nida Tunus Partisi'ni kutladıklarını ifade etmişlerdir. Hem Tunus hem de uluslararası alanda Nahda Partisinin ikinci sırada çıkması sürpriz olarak karşılanmış, birçok medya kuruluşu İslamcı laiklerin bu seçimde geride kaldığını şaşkınlıkla ifade etmişlerdir. Nahda Partisi daima uzlaşmacı bir politika izlemeye devam etmiştir lakin parti ekonomi, kalkınma ve refah odaklı çalışmalarda aktif olamamış, özellikle ülkenin en büyük problemi olan işsizliğe ve ekonomik kötü gidişe bir dur diyememiştir.

Aynı zamanda Nahda'nın fedakarlık yapıp Tunus'ta bir anayasayı yapabilmesine ve gücü paylaşmasına rağmen oluşan koalisyon hükümetinin bütün başarısızlıkları Nahda'ya mal etmiş olmasıdır. Nahda'ya potansiyel düşman gözüyle bakılmıştır. Nida Tunus Partisi de stratejisini korku ve Nahda düşmanlığı üzerine kurup bunu da medyada iyi işleyerek halkı ikna etmiştir. Ayrıca, yurt dışından özellikle Fransa'dan gelen finansal destek Nida tarafından çok iyi kullanılmıştır (Timetürk, 27 Ekim 2014 (e.t.30.12.2020)). Bunların yanında Nahda'nın iki yıllık iktidarında birçok beklentinin karşılanmaması ve tecrübe eksikliği karşısında Sıbsi'nin tecrübeli görülmesi de Nida Tunus'a puan kazandıran bir diğer faktördür (Çiçek, 2014)

Bu sonuçlara göre Nida Tunus Partisi yönetimde hiç kimseyle bir ittifak içinde bulunmayacağını dile getirirse de hükümeti kurmak için yeterli sayıya ulaşamayınca koalisyon hükümeti kurmak zorunda kalmıştır. Ve sonuç olarak da Cumhurbaşkanı Beji Said Essebsi, seçimlerden birinci çıkan Nida Tunus Partisi'nin, başbakanlık için aday gösterdiği eski İçişleri Bakanı Sid'i hükümeti kurmakla görevlendirmiştir (Anadolu Ajansı, 5 Şubat, 2015)

Yapılan bu seçimde kullanılan oy yüzdelerinin ve sonuçları şu şekildedir;

Ülke Geneli Oy Oranları ve Milletvekili Sayıları

Siyasal Parti	Milletvekili Sayısı	Ülke Geneli Oy Oranı (%)	Oy Sayısı
Nida Tunus Hareketi Partisi	86	37,56	1.279.941
Ennahda Hareketi Partisi	69	27,29	947.014
Özgür Millî Birlik Partisi	16	4,02	137.110
Halk Cephesi Partisi	15	3,66	124.654
Afak Tunus Partisi	8	3,02	102.916
Cumhuriyet İçin Kongre Partisi	4	2,14	72.942
Demokratik Hareket Partisi	3	1,93	65.762
Halk Hareketi Partisi	3	1,34	45.799
Girişim Partisi (Mubadara)	2	1,32	45.086
Muhabbet Hareketi Partisi	2	1,20	40.924
Cumhuriyetçi Parti	1	1,47	49.965
Demokratik İttifak Partisi	1	1,27	43.371
Ulusal Kurtuluş Cephesi	1	0,18	5.997
Sosyalist Demokratlar Partisi	1	0,17	5.762
Redd El-İ'tibar (Bağımsız)	1	0,15	5.236
Mecd Elcerid (Bağımsızlar)	1	0,14	5.111
Çiftçilerin Sesi Partisi	1	0,10	3.515
Dış Tunusluların Sesi (Bağımsız)	1	0,05	1.814

Kaynak: (TBYSK. 2015b. Tunus Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu Web Sayfası, <http://www.isie.tn/resultats/resultats-legislatives/>, (e.t.02.01.2021).

2014 Parlamento seçimleri sonuçları değerlendirildiğinde “ Arap Baharı “ neticesinde uygulanan seçimlerde Tunus demokratikleşme adına oldukça önemli bir yol almış, barışçıl, adil ve şeffaf ortamda gerçekleşen bu seçimler Tunus için büyük bir başarı olarak görülmüştür.

3.9.3. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

26 Ekim 2014'te yapılan Tunus Parlamento seçimlerinin ardından Tunus tarihi açısından önemli parlamento seçiminin demokratikliğini test edebilecek 23 Kasım 2014'te Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Yeni anayasaya göre Cumhurbaşkanı seçilmesi için

bir adayın oyların %50 orandan fazla başarılı olması gerekmektedir. Başarılı olunamaması durumunda en yüksek oyu alan iki aday ikinci turda yeniden yarışacaktır.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili belki de söylenebilecek en önemli konu ülkenin en önemli partilerinden olan Nahda Partisi'nin aday göstermemesi olmuştur. Bunu yapmaktaki amacını da Tunus ve Tunus halkı için tek bir idarenin olması hangi aday seçilirse seçilsin o Cumhurbaşkanı'yı destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Ülkenin başına geçmekten çok ülkenin akibetinin iyi olması adına çalışmalarda bulunacaklarının sinyallerini vermişlerdir.

Nahda'nın katılmadığı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde öne çıkmış adaylar ise şu şekildedir:

- **Baci Kaid es-Sibsi:** Parlamento seçimlerinde en yüksek oy oranını almış olan Nida Tunus partisinin lideri Sibsi, seçimin en iddialı ismi olarak öne çıkmıştır. 1965-1969 tarihleri arasında İçişleri Bakanı olan ve kendisini Burgiba'nın siyasi varisi olarak nitelendiren Sibsi söylemlerinde yoğun olarak radikal İslam ve terör tehdidiyle mücadeleye ağırlık vermiştir. Ayrıca "Devletin azametini" söylemlerinde ön plana çıkaran Sibsi'nin, kişilik olarak "Tunusluların manevi babası" olarak görülen Burgiba'ya benzediğine yönelik yorumlar da Sibsi'yi seçimlerde öne çıkaran önemli bir sebeptir. Sibsi'nin seçmenler gözünde artı puan kazanmasını sağlayan bir diğer önemli husus ise sahip olduğu siyasi geçmişidir. 1965-1969 tarihleri arasında İçişleri Bakanlığı'nda ardından Savunma Bakanlığı'nda görev yapan Sibsi, Bin Ali'nin Burgiba'ya karşı gerçekleştirdiği 1987 darbesinden sonra ise bin Ali'nin yanında yer alarak Demokratik Anayasal Birlik partisine katılmıştır. 1990-1991 yılları arasında Meclis Başkanlığı yapan Sibsi bir süre siyasete ara verdikten sonra 2011'de yeni bir anayasa yazmakla görevli İkinci Geçiş Hükümeti'nde Başbakanlık görevine getirilerek yeniden siyasete dönmüştür. Sibsi'nin seçimlerde önündeki en büyük engel, halka eski rejimleri hatırlatması ve halkta devrimin kazanımlarının otoriter bir geri dönüş ile yok edileceğine yönelik şüpheler uyandırmasıdır. Fakat bu olumsuzlukların yanı sıra devrimden sonra Tunus'ta ciddi anlamda bir siyasi tecrübesizlik, düzen ve ekonomi konusunda görülen istikrarsızlık karşısında Sibsi'nin siyasi geçmişi ve sahip olduğu tecrübe de büyük önem kazanmaktadır.
- **Munsif Merzuki:** Diktatörlük rejiminden demokratik sisteme geçiş sürecinde ülkeyi 3,5 yıl boyunca yöneten insan hakları savunucusu Merzuki, Yasemin Devrimi'nin

bekçisi olduğuna yönelik söylemleri ile öne çıkmıştır. En güçlü rakibi Sibli'nin seçilmesi halinde Bin Ali rejiminin yeniden hortlayacağını ve baskıcı bir rejim kurulacağını iddia eden Merzuki, Sibli'nin siyasi geçmişi karşısında kendisinin yönetimde bulunduğu süre boyunca herhangi bir yasağı uygulamaya koymadığına vurgu yaparak oy oranını arttırmaya çalışmıştır. Yönetimde olduğu dönemde, Arap coğrafyasında yaşanan olaylara karşı hassas tavrıyla dikkati çeken, Suriye rejimi ve Mısır'daki darbe yönetiminin karşısında duran Merzuki, 26 Eylül 2013'te BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada da Mısır makamlarını Muhammed Mursi'yi bir an önce serbest bırakmaya, Gazzelilerin sıkıntılarının hafifletilmesi için Refah Sınır Kapısı'nı açmaya çağırmıştır. Yönetimde iken uyguladığı bu ve benzer sebeplerden ötürü Merzuki, sol kanat bir partiyi temsil etmesine rağmen Tunus'ta muhafazakâr kesimle çok iyi ilişkilere sahip "laik" biri olarak nitelendiriliyor ve bu da Tunus'ta muhafazakâr kesimin oylarını alma oranını büyük ölçüde arttırmıştı.

- **Hamma Hammami:** Tunus'ta sol partilerin oluşturduğu birlik olan Halk Cephesi lideri Hammami seçimlerde, cumhurbaşkanlığı için liberallere ve laiklere karşı ilk solcu aday olarak yer almıştır. Aynı zamanda Tunus Emekçileri Partisi'nin de sözcüsü olan Hammami, Tunus'ta başlayan ayaklanmalarla birlikte halk hareketlerinin en önünde yer almıştır. Hammami seçim kampanyasını özgürlüklerin genişletilmesi üzerine yürütmüş, milliyetçi söylemlerin artması ve Bin Ali dönemi yöneticilerinin yeniden iş başına gelmesine karşı çıkmıştır.
- **Gülsüm Kennu:** Tunus'ta ilk bayan aday ve yüksek mahkemede yargıç olan Kennu, eşitlik ile kadın haklarını öne çıkararak eski rejim dönemindeki isimlerin yeniden göreve gelmemeleri gerektiğini savunuyor.
- **Selim Riyahi:** Parlamento seçimlerinde üçüncü olan Özgür Yurtsever Birlik Partisi lideri Riyahi 42 yaşında, iş adamı ve siyasetçi. Nida Tunus Partisi lideri Sibli ile kendisinin ikinci tura kalacağını iddia eden Riyahi, daha çok işsizlik konusunda köklü değişikliklere gideceğine yönelik söylemler ile öne çıkmış ve bu söylemleri özellikle gençlerin oylarını garantilemeye çalışması olarak yorumlanmıştır.
- **Mustafa bin Cafer:** Yeni anayasa taslağını oluşturmakla yükümlü olan Kurucu Meclis başkanı Cafer, radyolog ve Emek ve Özgürlükler Demokratik Forum Partisi'nin kurucusudur (Köktaş, 2014: 365-366).

Yaklaşık olarak %62 katılım oranı ile Cumhurbaşkanlığı seçimleri sorunsuz ve güvenli bir şekilde gerçekleşmiştir.

Cumhurbaşkanı Seçim sonuçları (1. Tur)

	Cumhurbaşkanı Adayları	Aldığı Oy Oranı (%)	Aldığı Oy Sayısı
1	Muhammed Bacı El-Kaid Es-Sibsi	39,45	1.289.384
2	Muhammed Munsif Merzuki	33,43	1.092.418
3	Hama Hammami	7,82	255.529
4	Muhammed El-Haşimi El-Hamdi	5,75	187.923
5	Selim Er-Riyahi	5,55	181.407
	Diğerleri	7.01	224.696
	TOPLAM	100	3.231.357

Kaynak: (TBYSK. 2015b. Tunus Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu Web Sayfası, <http://www.isie.tn/resultats/resultats-legislatives/>, (e.t.02.01.2021).

Yukarıdaki tabloda da belirtildiği gibi ilk turda hiçbir aday %50 oy üzerini alamamış ve böylelikle seçimler bir ikinci tura kalmıştır. Aslında Nahda'nın parlamento seçimlerinde ikinci sıraya düşmesi ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday göstermemesi ile parlamento seçimlerinin galibi Nida Tunus'un aday Essebsi'nin cumhurbaşkanı olma ihtimali, başbakan, meclis sözcülüğü ve cumhurbaşkanlığı gibi üç önemli koltuğun tek parti tarafından domine edilme olasılığını ortaya çıkarmış ve Tunus siyasetinde geriye dönüş yaşanabilir mi düşüncesi yaşanmasına sebep olmuştur. Ancak Tunus siyasetinde eski rejimin tüm esaslarıyla yeniden tesis edilmesi mevcut koşullar altında olası görünmemektedir. Çünkü 2011 sonrası yapılan reformların ve 2014 Ocak ayında kabul edilen yeni anayasanın en öncelikli amacı bu güçlü başkanlık sistemini dengeleyecek bazı önlemler almıştır. Devlet başkanının sahip olduğu olağanüstü gücün dengelenmesi için Bin Ali döneminde cumhurbaşkanının sahip olduğu yetki ve sorumluluklar başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında dağıtılmıştır. Böylece iki makam arasında denetim ve denge tesis edilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar ekonomi ve güvenlik gibi önemli konulardaki yetkiler başbakan ve cumhurbaşkanı arasında paylaştırılmışsa da cumhurbaşkanının yetki ve sorumluluğunun yeniden tanımlandığı bu yeni sistemde cumhurbaşkanı önemli yetkileri elinde tutmaya devam etmiştir. Özellikle dış politika, savunma ve ulusal güvenlik konuları cumhurbaşkanlığının sorumluluk ve yetki alanına bırakılırken; kamu idaresi, bakanlıkların görev alanları ile ülke yönetimi başbakanın yetki alanı içinde bırakılmıştır (Tanrıverdi, Kasım, 2014 (e.t.02.01.2021).

Daha önce de belirtildiği gibi bu bilgiler ışığında ilk turda sonuçlanamayan Tunus Cumhurbaşkanlığı Seçimleri 21 Aralık tarihinde tekrar gerçekleşmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçları (2. Tur)

Aday	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı
Muhammed Bacı El-Kaid Es-Sibsi	1.731.529	% 55.68
Muhammed Munsif Merzuki	1.378.513	% 44.33

Kaynak: TBYSK. 2015e. Tunus Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu Web Sayfası. <http://www.isic.tn/wp-content/uploads/2014/12/2014-29-مؤرخ-لانتخابات-المستقلة-الهيئة-قرار> , (e.t.03.01.2021)

Cumhurbaşkanlığı ikinci tur oylamaları da bu şekilde sonuçlanmış, Tunus'ta şeffaf, adil ve güvenilir bir seçim daha gerçekleşmiştir. 31 Aralık günü Essebsi başkanlık koltuğuna oturmuştur. Bundan sonraki süreçte Nida Tunus Partisi önderliğinde bir koalisyon hükümeti kurmuştur.

Tunus Parlamento Seçimleri sonrasında iki turda gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimleri böylelikle sonuçlanmış, burada en dikkat çeken durum ise demokratik anlayışın sekteye uğramaması, ülke menfaatlerinin her şeyden üstün olduğu düşüncesiyle Nahda Partisi bir aday çıkarmamıştır. Önceliğinin ülke liderliğinden çok seçilen kişilere destek verip, uzlaşmacı bir politikayla ülkeyi daha refah bir seviyeye taşımayı amaçlamıştır. Nahda dışında lider olan Nida Tunus Parti'sinin ise bundan sonraki süreçte ülke yönetiminde oluşturduğu politika, ekonomik alanda yapacakları çalışmalar, ülkenin güvenliği ve kişi hak ve özgürlüklerin korunması konusundaki istikrar gibi konular Tunus ve Tunus halkı için yakından gözlemlenecek konular arasında olacaktır.

Ülkede başarılı geçen seçimler sonrasında gerek terör örgütleri olsun gerek düzelemeyen ekonomik sebepler olsun güvenlik sorunları yaşanmaya devam etmiştir. Bu sorunlara bir de Tunus'ta yaşanan önemli siyasi gelişmeler eklenmiştir. 2015 yılı sonlarında Nida Tunus Partisi içerisinde yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle 22 milletvekilinin Nida Tunus Meclis Grubu'ndan istifa ederek Al Hora (Özgürlük) adı verilen yeni bir Meclis grubu kurması olmuştur. Böylece daha önce yaşanan değişikliklerle beraber Nahda 69 sandalyeyle Meclis'teki birinci parti konumuna yükselmiştir. Diğer partilerden Nida Tunus 64, Al Horra 22, Özgür Vatansever Birlik (UPL) 15, Halk Cephesi (Front Populaire) 15, Afek Tunus 10, Sosyal Demokrat Grup 10 ve bağımsızlar ise 12 milletvekili ile mecliste yer almışlardır. Bu değişimle birlikte, 6 Ocak 2016 tarihinde hükümette de değişikliğe gidilmiş ve yeni Bakanlar Meclis'ten güvenoyu almışlardır. Yeni kabinede, Nida Tunus'tan 9,

Nahda'dan 1, Afek Tunus'tan 3, Özgür Vatansever Birlik'ten 4 ve bağımsızlardan 13 Bakan yer almaktadır (Tunus'un Siyasi Görünümü, e.t.01.04.2021).

Kurulan yeni hükümet yaklaşık 7 ay çalıştıktan sonra yapılan güvenoyu oylamasında yeterli oyu alamayınca düşmüş, yeni hükümetin kurulması için Cumhurbaşkanı Essebsi, hükümet kurma görevini 3 Ağustos'ta Yusuf Şahid'e vermiştir. Tunus'ta Ulusal Birlik Hükümeti'ni kurmakla görevlendirilen Şahid, 26 bakandan oluşan yeni hükümet listesini açıklamıştır. Şahid, Kartaca Sarayı'nda düzenlediği basın toplantısında, içişleri, savunma ve dışişleri bakanlarının değişmediğini yeni hükümette 6 kadın üye ve 35 yaşın altında da 5 bakan bulunduğunu söylemiştir. Ülkedeki siyasi partilere, ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü durumda üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeleri çağrısında bulunan Şahid, hükümet kurma görüşmelerinde tüm siyasi oluşum ve ulusal kuruluşların yer aldığını ifade etmiştir. Yeni kurulan hükümette, Nida Tunus Partisi ulaştırma, turizm, dışişleri ve eğitim bakanlıklarını, Nahda Hareketi Partisi sanayi ve ticaret, iş istihdamı ve meslek edindirme, iletişim teknolojileri bakanlıklarını, Afak Tunus Partisi Sağlık ve Kalkınma Bakanlıklarını üstlenmiştir. Başbakan Yuusf Şahid yeni hükümetin önceliğini “ Güvenlik ve terörizmle mücadele konularında, son dönemde büyük ilerleme sağlanan emniyet sistemini daha güçlendirme “ olarak açıklamıştır (Tunus'ta Ulusal Birlik Hükümeti Kuruldu, e.t.24.01.2018).

Belirtildiği gibi ülkede hem siyasi yönetimde değişiklikler yaşanmış hem de terör konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Bunlara bir de ülkede istikrarlı bir şekilde işsizliğin yaşanması eklenmiştir. Ekonomik problemlerin devam etmesiyle de sıkıntılar devam etmiştir. Lakin bunların yanında Modern bir Anayasa'ya sahip olmak için yapılan çalışmalar, kadınlara sağlanan haklar, kişi hak ve özgürlükler konusunun gündeme gelmesi ve bunlar arasında en önemli diyebileceğimiz seçimlerin demokratik ortamda şeffaf bir şekilde yapılması Tunus'u başarılı konuma getirmiştir. Arap Baharı birçok ülke de yaşanmıştır lakin Tunus bu konudaki sınavını başarılı bir şekilde vermiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için önemli bir mihenk taşı olan Arap Baharı süreci Tunus'ta 17 Aralık 2010'da seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin kendini ateşe vermesiyle başlamıştır. Tam anlamıyla Domino Etkisi yaşanmış, olaylar ülkelerde peş peşe gerçekleşmiştir. Tunus'ta başlayan olaylar sadece bu ülke ile sınırlı kalmamış Mısır'a sıçramış sonrasında Cezayir, Fas, Libya, Yemen, Bahreyn, Suudi Arabistan, Ürdün, Umman, Suriye ve Kuveyt'te birçok protesto gösterileri yapılmaya başlamıştır. Bu ülkelerin genel problemi ülkelerin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, bu konuya bağlı olarak işsizliğin hat safhada olması, ülke liderlerinin baskıcı tutumları, ülkede tek lider olarak ömür boyu iktidarda kalma isteği ya da en fazla kendi soyundan gelen bir kişiye iktidarı teslim etme arzusu, ülke başındakileri ve ailelerinin refah içinde yaşarken halk tarafında yoksulluğu artırmıştır. Bu problemlerin yanında var olan yönetimlerin demokrasiden uzak oluşu, hukuk alanındaki adaletten uzak tutum, yapılan seçimlerin şeffaflık ve güvenilirlikten uzak oluşu, kişi hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmış olması, özellikle kadının toplumun hiçbir kademesinde söz sahibi olmaması gibi konularda gelmektedir.

Birçok ülkede halkın var olan sisteme karşı yaptığı protestolar ilk olarak Tunus'ta meydana gelmiş, bir başka deyişle Tunus bu konuda diğer ülkelere örnek olmuştur. Lakin diğer ülkelerde yaşanan olaylara ve gerçekleşen protestolara bakıldığında ya da özellikle yaşanan olayların sonucuna bakıldığında başarılı olan tek ülkenin Tunus olduğunu söylemek hiçte yanlış olmayacaktır. İlk olarak ülke, diğer ülkelere kıyasla daha az ölüm ve daha küçük çaplı protestolarla karşı karşıya kalmıştır. Diğer ülkelerde eylemlerin boyutu büyük olsa da ya var olan hükümet değişmemiş ya da sıkıntı yaşanan konularda hiçbir gelişme yaşanmamıştır. Kısacası Arap Baharı Tunus dışındaki diğer ülkelerde istediğini bulamamış hatta uluslararası platformda Arap Baharı Kısa Mı Döndü?" yorumları oldukça fazla yapılmıştır.

Tunus'un Arap Baharı sürecinde ülkeye demokrasinin gelmesi, kişi hak ve özgürlüklerini elde etmesi, hukuksal düzenlemelerin gelmesi, seçimlerin şeffaf ve güvenilir bir ortamda yapılması kısacası bir Arap ülkesi olarak modern bir yapıya dönüşmesinde başlıca neden tarihinde ülkede yapılan batı esintili reformlardır. Bağımsızlık öncesi dönem ve sonrasında Fransa tarafından işgal dönemi Tunus'a modernite açısından pek çok şey katmıştır. Fransa özellikle o dönemde Avrupa'nın ortasında tabiri caizse medeniyetin tam merkezindedir. Tarihi süreç içerisinde Fransa Tunus'a daima katkıda bulunmayı amaçlamış,

ülkeye birçok alanda reformlar uygulamıştır. İlk olarak okullarda Fransızca'yı mecburi dil yapmış, kendi kültürünü ve eğitim sistemini bu şekilde Tunus'ta daha etkili kılmayı amaçlamıştır. İşgal öncesi ülkeyi yöneten Osmanlı beylerinin Fransa etkisinde olması da işgal sonrasında Fransa'nın işini kolaylaştırmış, reformların hayata geçişini hızlandırmıştır.

Fransa tam anlamıyla Tunus'u baştan yaratmıştır. Ülkede ilk önce kendi eğitim sistemini yürürlüğe koymuş, eğitimle beraber kültür ve sosyal hayatta da etkili olmuştur. Sonrasında yönetimindeki her alanda kendi denetimini yapmaya başlamıştır sonuç olarak idari, ekonomik ve hukuk alanında da otoritesini korumuş böylelikle bu alanlarda da daha çok reform yapma şansı bulmuştur. İdari manada 1907'de Büyük Meclisi kurmuş, buna Danışma Meclisleri, İl Meclisleri, Ticaret ve Sanayi Odaları da eşlik etmiştir. Hukuk alanında da birçok reform yapılmış Fransız mahkemelerinden ve kanunlarından esinlenerek hazırlanmış modern kanunlar yürürlüğe girmiştir. Zamanla ülkeye Fransızların gelmesiyle Tunus halkıyla iç içe yaşamaya başlayan Fransızlar sosyal hayat olarak ta Tunus'u etkilemişlerdir. Böylelikle şehircilik bakımından da Tunus daha modern bir yapıya sahip olmuştur. Özellikle Arap ülkelerinde kadınların hiçbir şekilde söz sahibi olmadığı bir dönemde kadınlara hak ve özgürlük verilmesine dikkat çekilmiş bu da Tunus'un sonraki dönemlerine olumlu manada zemin hazırlamıştır.

Yaşanan bu gelişmeler ülkede daha bilinçli bir toplumun oluşmasına yol açmış, halk bu kadar gelişmeden sonra artık milli haklarını savunmaya başlamıştır. Böylelikle ülkede milliyetçilik hareketleri ağır basmış ve bu doğrultuda partiler kurulmaya başlamıştır. Halk taleplerini barışçıl yollarla kazanma yoluna girmiş, medeni olmayan yasadışı eylemlerden kaçınmıştır. Bu bağlamda 1956 yılında Tunus bağımsızlığını ilan etmiştir.

Ülke Fransa hakimiyetinde kalmış, Tunus'u bir adım öteye taşımış, Tunus kendi milli haklarını savunarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bundan sonraki dönemde yine Fransız etkisinde kalan Habib Burgiba ülkenin başına geçmiştir. Burgiba'da ülkenin batıya dönük, modern bir yapıya sahip olmasını amaçlamıştır. Bu bakış açısıyla idari, hukuk, eğitim, ekonomi ve sosyal yaşamda pek çok reform gerçekleşmiştir. Bu dönemde yeni Tunus Anayasası kabul edilmiş, bir diğer önemli reform "Şahısların Statüsü Kanunu" ile kişi hak ve özgürlükleri genişletilmiştir. Bu gelişmelere ek olarak eğitim alanında da gelişmeler yaşanmış, modern eğitim anlayışı doğrultusunda okur-yazarlık artmış, okula giden sayısında da önemli ölçüde artış yaşanmıştır.

Kısacası Habib Burgiba döneminde himaye döneminde olduğu gibi Tunus'un modern bir çehreye sahip olması adına birçok gelişme yaşanmıştır. Burgiba'dan sonra ülke Bin Ali yönetimine geçmiştir. Bin Ali'de Burgiba gibi yüzünü batıya dönmüş bir liderdir. Ülkenin çağdaş bir seviyeye ulaşması adına eğitim, hukuk, idari, ekonomi ve sosyal hayat çerçevesinde birçok katkıda bulunmuştur. 1959 Anayasa'sında bulunan hukuki açıdan eksik bulunan yerler gözden geçirilerek 1991 Anayasa'sı bu dönemde oluşturulmuştur. Bu dönemki gelişmeler Burgiba döneminde yapılan gelişmelerin devamı niteliğinde olmuş, Fransa'nın başlattığı modern devlet anlayışını sağlamak adına çalışmalar devam etmiştir.

Bu olumlu gelişmeler yaşanırken ülke modern devlet statüsüne doğru ilerlerken bu iki dönem liderinin iktidar sevdalısı olması, lüks yaşamları halkı rahatsız etmiş ve hak aramak adına halk sesini ayaklanarak duyurmuştur.

Sonuç olarak bakıldığında "Arap Baharı" Tunus'a genel manada bir bahar getirmiştir. Gelen bu baharda tarihi boyunca gerek himayesinde bulunduğu Fransa etkisi sonraki dönemde Burgiba ve Bin Ali dönemindeki batı yanlısı modern devlet oluşturma anlayışı, bilinçli hakkını arayan bir toplumun oluşması etkili olmuştur. Bu nedenle özellikle idari ve ekonomi alanda bulunan eksiklikler halkın gözünden kaçmamış, demokratik bir devlet oluşturmak adına girdikleri eylemlerde Tunus demokrasiyi seçme yolunda çok büyük yol almıştır. Bakıldığında belki tam anlamıyla bir başarı öyküsünden bahsedilememiştir fakat bulunduğu duruma göre oldukça iyi konuma gelmiştir. Bu noktada altı çizilecek en önemli konu farklı ideolojik görüşler olmasına rağmen ülkeyi modern bir seviyeye getirmek adına Tunus'un modern inşasına sahip çıkılmasıdır.

Buradan yola çıkılarak da demokratik değişim adına çok yol alınmış, uzlaşma kültürü sosyal ve siyasal anlamda ülke literatürüne girmiştir. Arap Baharı sonrasında ülkede günümüze kadar olan dönemde hala daha demokratik seçimler yapılmakta, hak ve özgürlüklerin var olduğu bir ülke konumunda bulunmaktadır. Bu noktada Tunus'un demokratikleşme süreci genelde dünya özelde ise Avrupa ülkeleri için küçük bir ilerleme olarak görülse de Tunus için çok büyük bir gelişme olarak görülmektedir.

5. KAYNAKLAR

- “Mukaddime havle’litticahat’is siyasiye”, (5 Kasım 2011), http://www.partistunisie.com/ar/Orientations_Politique-1.html, (e.t.05.11.2020).
- “Tunus’un Siyasi Görünümü” , <http://www.mfa.gov.tr//tunus-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (e.t.01.04.2021)
- Açıl, Murat (2017) Tunus’un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, SÜHFD, 166-198.
- Akagündüz, Ülkü Özel (2011).*Kayıp Türkler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Alatlı, A. ve Yalçın, Ş (2004). *En Emin Yol/Tunuslu Hayrettin Paşa*. İstanbul: Da Yayıncılık.
- Amnesty International Report 2001, Tunisia. <https://www.amnesty.org/download/Documents/112000/mde300012003en.pdf> (e.t.13.01.2021)
- Anadolu Ajansı (5 Şubat 2015), “Tunus'ta yeni hükümet güvenoyu aldı”, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/461381--tunusta-yeni-hukumet-guven-oyu-aldi> (e.t.22.12.2020).
- Anderson, Benedict (1987).*The State and Social Transformation in Tunisia and Libya: 1830-1980*. Princeton: Princeton University Press.
- Aras, İlhan (Aralık 2014), “Avrupa Birliği ve İngiltere’nin Arap Baharı’na Bakışları”, Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler, Der. Armağan Gözakman ve Perihan Aksoy, 85-115.
- Armaoğlu, Fahir (1997). *19.yy. Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aydın, Muhammed Şerif (2014), *Arap Baharı ve Mısır’da Yansımaları*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Ayhan, Veysel (2012), Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması, Ortadoğu Etütleri, Ocak, 59-93.
- Ayubi, Nazih (1995), *Over-Stating the Arab State: Politics and Society in the Middle East*, I.B. Tauris, New York.
- BBC Türkçe, “Tunus’ta AKP Modeli ”(26.10.2011), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/10/111026_tunisia_nahda_profile, (e.t.31.03.2021).
- Charrad, Mounira (2001), *States and Women Rights, The Making of Postcolonial Tunisia, Algeria and Morocco*.
- Constitution of the Tunisian Republic, http://www.constitutionnet.org/files/2014.01.26_-_final_constitution_english_idea_final.pdf, (e.t.15.02.2021)

- Coşkun, Gamze (15 Ekim 2010), Tunus İzlenimleri-I: Denizle Çölün Birleştiği Ülke, <http://gamzecoskunn.blogspot.com/2012/08/tunus-izlenimleri-i-denizle-colun.html>, (e.t.14.11.2020)
- Coşkun, Gamze, (2011). *Seçimlere Doğru Tunus*. Usak Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi. Uşak Yayınları.
- Çiçek, Nevzat (27.Ekim.2014),“20 maddede Tunus seçimleri”, <https://www.timeturk.com/tr/makale/nevzat-cicek/20-madde-de-tunus-secimleri.html>, (e.t.11.10.2020).
- Dumanlı, Cihangir (2007). *Ulusal Güvenlik Sorunlarımızı*. İstanbul: Bizim Kitaplar.
- Dursun, H. Rumeysa (2017), Tunus'ta Otoriter Yönetim ve İslamcı Hareketin Doğuşu: Burgiba Dönemi Üzerine Bir Değerlendirme (1956-1987), *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:4, s:1, 130-152.
- Erdem, Ruhat Gülşah (2014), *Tunus'ta İslamcı Hareketlerin Yükselişi: El Nahda Örneği*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Gaddes, Chawki (2012), “Tunus'ta Anayasal ve Demokratik Geçiş Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeler”, Reha Yünlüel (Çev.) *Anayasa Hukuku Dergisi*, C.1, S.2, 232-268.
- Gannuşî, Muhammed el-Raşîd (1987). *İslami Yöneliş*, Çev. Abdullah Baykal. İstanbul: Bir Yayınları.
- Gözen, Ramazan (Mart 2011), Tunus, Mısır Ortadoğu'da İstikrar İçinde Değişim?, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:3, Sayı:27, 58-65.
- Günel, Altuğ (2014), Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye,<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/556861>, 156-163, (e.t.12.09.2020).
- Habibi, Nader (2009) “The Impact of the Global Economic Crisis on Arab Countries”, Crown Center for Middle East Studies, No: 40, 1-9.
- http://uliwiki.org/index.php?title=Yasemin_Devrimi , (e.t.04.07.2020).
- International Crisis Group (2011), “Popular Protests in North Africa and the Middle East (IV): Tunisia's Way”, Middle East/North Africa Report No:106, 28 April 2011, [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North), (e.t.20.10.2020).
- İslamoğlu, M. A. (2008), *Ahmed Bin EbiDiyaf'ın İthafı Ehl-i Zaman Bi Ahbari Muluki Tunis ve Ahd-i Eman İsimli Eserine Göre Tanzimat Fermanı'nın Tunus'ta Tatbiki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Karaatlı, Bülent (2015) *Arap Baharı'nda Farklı Bir Ülke Tunus- (Osmanlı'dan Sömürgecilik'e. Sömürgecilikten Arap Baharı'na Tunus Modernleşmesi Üzerine)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta.

- Karcı, Erol (1997), *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fransa'nın Tunus'u İşgali*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kavas, Ahmet (2012), Tunus, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:41, s.3, 397-400.
- Kışlakçı, Turan (2011). *Arap Baharı*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Koçak, Konur Alp (2012), Yasemin Devriminden Arap Baharına Tunus, http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2012/sayi22/22-61.pdf, (e.t.21.10.2020)
- Köchler, Hans (2014). “*Arap Baharı'nda Yeni Sosyal Medya'nın Etkisi*”, Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften Arap Baharı, Ed. Zahide Tuba Kor, Küre Yayınları.
- Kuzu, Ali (2017). *Muhteşem Türkler Altın Çağ*. İstanbul.Eftalya Kitap.
- Maksudoğlu, Mehmet (1996). *Tunus'ta Dayıların Ortaya Çıkışı*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.cilt:14. Ankara.
- Maktuf, Lütfi (1959). *Tunus'u Kurtarmak*. İstanbul: Modus Kitap.
- Murphy, Emma C (1999).*Economic ve Political Change in Tunisia: From Bourguiba to Ben Ali*, Palgrave Macmillan.Newyork. USA.
- Mushtaq AbdulQadir, Afzal Muhammad (2017), “Arab Spring: Its Causes and Consequences”, JPUHS, Vol.30, No.1, January-June, 1-10.
- Okumuş, Fatih (2015).*İslami Hareketin İktidar Deneyimi: Tunus ve Mısır*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Özdemir, Mehmet (2003), Bir Zırvata Olayı Fransa'nın Tunus'u İşgali, Belleten, C. LXVII, TTK, Ankara, 119-137.
- Özşahin M. Cüneyt, Battır Orhan (2019). *Arap Baharı Sonrası Ortadoğu, Bölgesel Dönüşüm ve Reaksiyonlar*.İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Pekşen, Hasan Deniz (2011), Ortadoğu'da Halk Hareketlerinin Arka Planı, <http://www.bilgesam.org/incele/1173/-ortadoğu%E2%80%99daki-halk-hareketlerinin-arkaplani/#.VPS4URs5kRo>, (e.t.22.10.2020).
- Perkins, Kenneth (1986). *Tunisia: Crossroads of theIslamic and EuropeanWorlds*, Boulder: WestviewPress.
- Perkins, Kenneth (2004). *A History Of Modern Tunisia*. Cambridge University Press. UK.
- Sayın, Yusuf (2019), Arap Baharı ve Tunus'un Yasemin Devrimi'ni Yeniden Anlamak, International Journal of Politics and Security, 1(2), 104-107.

- Schwarz, Rolf (2008), “The Political Economy of State-Formation in the Arab Middle East: Rentier States, Economic Reform, and Democratization”, *Review of International Political Economy*, vol: 15, no: 4, 599-621.
- Stiti, Mustapha (2008) *Tunus’un Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Şahin, Mehmet ve Tanrıverdi, Nebahat, (Şubat 2011), “Tunus, Halk Devrimi ve Türkiye Deneyimi”, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, Rapor No: 29, 6-22.
- Tanrıverdi Nebahat (2014) “Uzlaşarak Başarmak: Tunus’ta Yeni Anayasa”, *Ortadoğu Analiz*, C.6, S.61, Mart-Nisan, 70-71.
- Tanrıverdi, Nebahat (19 Ocak 2011), *Tunus’ta Halk Ayaklanması: Nedenleri ve Etkileri*, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011210_Nebahat.Tanriverdi.subatkapakkonu3.pdf, (e.t.23.01.2021).
- Tanrıverdi, Nebahat (19 Ocak 2011), *Yaklaşan Seçim Öncesinde Tunus’ta Siyasal Denklemler*, *Ortadoğu Analiz*, C.3.S.34, Orsam, Ankara, 52-60..
- Tanrıverdi, Nebahat (2012), *Tunus’ta Demokratikleşme Sürecinin Kavramsal Değerlendirmesi*, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu-12makale/nebahat_tanriverdi_yasar.pdf, (e.t.22.11.2020)
- Tanrıverdi, Nebahat (2014), “Tunus Siyasetinde Yeni Döneme Doğru: 2014 Parlamento Seçimleri”, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20141028_policy_brief14tur.pdf, (e.t.24.12.2020).
- Tanrıverdi, Nebahat (Kasım,2014),“Tunus’ta Cumhurbaşkanlığı Seçimleri”, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20141121_policybrief16.pdf. (e.t.02.01.2021)
- Tanrıverdi, Nebahat(Ekim 2011), *Yaklaşan Seçim Öncesinde Tunus’ta Siyasal Denklemler*, *Orsam Analiz*, Rapor No:79, https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/Analiz_79_tr.pdf (e.t.11.12.2020)
- Temimi, Abdeljelil, (22 Nisan 2013, 15.00-16.00), “Tunus’ta Arap Baharı ve Fransa Etkisi” Konulu Mülakat, Tunus Üniversitesinden Emekli, Tarih Uzmanı, Tunus.
- The Carter Center (2014), *The Constitution-Making Process İn Tunisia: Final Report*, http://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/democracy/tunisia-constitution-making-process.pdf.
- Timetürk, (14.04.2011), “Tunus’un Devrik Liderine 18 Dava”, <http://www.timeturk.com/tr/2011/04/14/tunus-un-devrik-liderine-18-dava.html>, (e.t.05.02.2021).
- Timetürk, (22.11.2011), “Tunus’ta Hükümet Şekilleniyor”, <https://www.timeturk.com/tr/2011/11/22/tunus-ta-hukumet-sekilleniyor.html>, (e.t.19.07.2020).

- Timetürk, (27.10.2014), “16 maddede Tunus Seçimleri”, <http://www.timeturk.com/tr/2014/10/27/16-maddede-tunus-secimleri.html>, (e.t.30.12.2020).
- Tuğ, Salih (1969).*İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri (19 ve 20. Asırlar)*. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- TunisiaConstitution 1959, Constitution-United Nations Public Administration Network, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/cafrad/unpan004842.pdf>, (e.t.10.09.2020).
- Tunus Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, (Nisan 2009), Tunus’un Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, www.counsellors.gov.tr/upload/TN/ULKE%20RAPORU%202009.doc., (e.t.14.06.2020).
- Tunus Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Tunus’un Genel Ekonomik durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri”, (Nisan2012), www.counsellors.gov.tr/upload/TN/ULKE%20RAPORU%202011.doc, (e.t.27.05.2020).
- Tunisia Constitution, (1991), <http://corpus.learningpartnership.org/wp-content/uploads/2012/12/Tunisia-Constitution-2008-English.pdf>, (e.t.10.09.2020).
- Ulutaş Ufuk ve Torlak Furkan (2011), “Devrimden Demokrasiye Tunus’un Seçimi”, Seta Analiz, Sayı:46, 1-22.
- Uysal Ahmet ve Gökçen Ahmet (2015), “2014 Tunus Seçimleri Analizi”, Akademik Ortadoğu, Cilt 9, Sayı 2, 95-126.
- Uysal, Ahmet (25 Ocak 2014), “Tunus, Arap Baharı’na Model Olabilir Mi?”, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/tunus-arap-baharina-model-olabilir-mi>, (e.t.18.11.2020).
- Volpi, Frédéric (2004), “Pseudo-Democracy in the Muslim World”, Third World Quarterly, Vol: 25, No: 6, 1061-1078.
- Weber, Max (2020).*Bürokrasi ve Otorite*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yakup Mahmutoğlu, Yakup (1999), 19. ve 20. Yüzyılda Tunus’ta Pozitif Hukukun Gelişimi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Yaman, Yusuf (2018), Tunus’ta İstikrarın Üç Formülü: Üç Sacayağı, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt/Volume:3, Sayı: 1, Haziran, 19-38.
- Yıldırım, Ramazan (17 Şubat 2014),“Anayasa ile Taçlanan Tunus Devrimi”, <http://setav.org/tr/anayasayla-taclanan-tunus-devrimi/yorum/14472>, (e.t.18.12.2020).
- Zartman, William (1989), “ Report on The First MultipartyLegislativeElections”, http://www.ifes.org/Content/Publications/Reports/1989/~/_media/Files/Publications/VRC/Reports/1989/R01910/R01910.pdf, (e.t.22.04.2020).